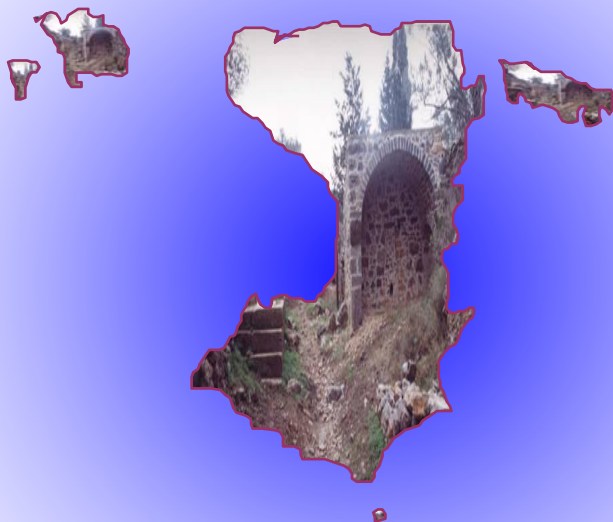

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία
Θέμα: «Αξιολόγηση των δράσεων της Αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού
για την τουριστική ανάπτυξη.
Η περίπτωση της Χίου»

Μαρία Κόβα Α.Μ: 24303010
Επιβλέπων καθηγητής: Γιάννης Σπιλάνης

ΧΙΟΣ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2005

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	9
ΧΑΡΑΞΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ	9
1.1 Η πολιτική ως μέσο επίλυσης οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων	9
1.2 Η έννοια της ενδογενούς βιώσιμης ανάπτυξης. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης	9
1.3 Οικονομικά προβλήματα	13
1.4 Κοινωνικά προβλήματα	14
1.5 Περιβαλλοντικά προβλήματα	16
1.6 Στρατηγικός σχεδιασμός δράσεων- έργων	17
1.7 Αξιολόγηση των εφαρμοζόμενων πολιτικών	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	27
Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΕΣΟΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	27
2.1 Ο τουρισμός ως αναπτυξιακός παράγοντας	27
2.2 Οι επιπτώσεις του τουρισμού	29
2.2.1 Οι οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού	29
2.2.1.1 Παράγοντες που επηρεάζουν τις οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού	29
2.2.1.2 Άμεσες, έμμεσες και παράγωγες επιπτώσεις	30
2.2.1.3 Θετικές οικονομικές επιπτώσεις:	31
2.2.1.4 Αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις:	31
2.2.2 Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού	32
2.2.2.1 Επιπτώσεις στην απασχόληση	32
2.2.2.2 Δημογραφικές επιπτώσεις	33
2.2.2.3 Επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής	33
2.2.2.4 Τουρισμός και κοινωνικές αντιπαραθέσεις	34
2.2.3 Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού	35
2.2.3.1 Τουρισμός και χωρικές συγκεντρώσεις	35
2.2.3.2 Καθοριστικοί παράγοντες και κατηγορίες επιπτώσεων	36
2.2.3.3 Θετικές επιπτώσεις:	36
2.2.3.4 Αρνητικές επιπτώσεις	37
2.3 Η ανάγκη για ολοκληρωμένο τουριστικό σχεδιασμό	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	43

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ: ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ Α΄ ΚΑΙ Β΄ ΒΑΘΜΟΥ	43
3.1 Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ως βάση της αξιολόγησης.	43
3.2 Ανάλυση των παραμέτρων που επηρεάζουν την απόδοση του τουρισμού.....	46
3.2.1 Παράγοντες που σχετίζονται με τη ζήτηση	46
3.2.2 Παράγοντες που σχετίζονται με την προσφορά.....	48
3.2.3 Παράγοντες που σχετίζονται με την οργάνωση.....	50
3.3 Συσχέτιση των επιδόσεων του τουρισμού με τις παρεμβάσεις (έργα-δράσεις) της τοπικής αυτοδιοίκησης α΄ και β΄ βαθμού-κατηγοριοποίηση έργων-δράσεων.....	52
3.3.1 Έργα βασικής αναπτυξιακής υποδομής.....	54
3.3.2 Κοινωνικές υποδομές.....	55
3.3.3 Υποδομές ενέργειας, εναλλακτικές μορφές, εξοικονόμηση ενέργειας.....	55
3.3.4 Υποδομές τηλεπικοινωνιών.....	55
3.3.5 Έργα αστικής ανάπτυξης, αναπλάσεις, παρεμβάσεις στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον.....	56
3.3.6 Έργα τουριστικής υποδομής.....	56
3.3.7 Έργα ειδικής τουριστικής υποδομής.....	57
3.3.8 Έργα ανάδειξης τοπικών πόρων.....	57
3.3.9 Δράσεις τουριστικής προβολής.....	58
3.3.10 Δράσεις προβολής-προώθησης προϊόντος.....	58
3.4 Βαθμολογική κλίμακα ποιοτικής εκτίμησης των έργων.....	59
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	62
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	63
Η ΧΙΟΣ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ	63
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ	63
4.1 Η οικονομία του νησιού. Ο τουρισμός ως αναπτυξιακή επιλογή.....	63
4.2 Παρουσίαση των τουριστικών πόρων της Χίου	65
4.2.1 Φυσικοί Πόροι (κλίμα, φυσικά οικοσυστήματα, παραλίες, γεωλογικοί πόροι, αγροτικά τοπία, θαλάσσιο περιβάλλον).....	65
4.2.2 Γεωλογικό ενδιαφέρον.....	68
4.2.3 Πολιτιστικοί πόροι (μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, οικισμοί, παραδοσιακός τρόπος ζωής, γαστρονομία).....	70
4.2.4 Οικισμοί.....	71
4.2.5 Γαστρονομία.....	73
4.2.6 Μουσική – Χορός – Τέχνες – Γράμματα – Ήθη – Έθιμα.....	74
4.3 Προσπελασιμότητα	75
4.4 Τουριστικές υποδομές- υπηρεσίες.....	77
4.4.1 Ειδικές τουριστικές υποδομές.....	77

4.4.1.1 Παροχή πληροφοριών	79
4.4.2 Οι δραστηριότητες βάσης	79
4.4.2.1 Τα καταλύματα	80
4.4.2.2 Επιχειρήσεις που σχετίζονται με την τουριστική δραστηριότητα	82
4.5 Τουριστικό Προϊόν	82
4.5.1 Η προσφορά	83
4.5.2 Η τουριστική ζήτηση	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	88
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ	88
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ Α΄ ΚΑΙ Β΄ ΒΑΘΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	88
5.1 Πλαίσιο της αναπτυξιακής πολιτικής της αυτοδιοίκησης α΄ και β΄ βαθμού	88
5.2 Το χρονολογικό πλαίσιο της αξιολόγησης. Χρηματοδοτικά προγράμματα και οικονομικοί πόροι.....	89
5.3 Αξιολόγηση των δράσεων	90
5.3.1 Έργα βασικής υποδομής	92
5.3.1.1 Πύλες εισόδου	93
5.3.1.2 Οδικά έργα	95
5.3.1.3 Ύδρευση- Αποχέτευση	97
5.3.1.4 Υποδομές ενέργειας και τηλεπικοινωνιών	97
5.3.2 Αστικές αναπλάσεις – Δημόσιοι Χώροι	98
5.3.3 Κοινωνικές υποδομές.....	99
5.3.4 Τουριστικές Υποδομές.....	99
5.3.4.1 Ιδιωτικές επενδύσεις	100
5.3.4.2 Κατάρτιση, αναβάθμιση εξοπλισμού	101
5.3.4.3 Έργα ειδικής τουριστικής υποδομής.....	101
5.3.4.4 Έργα ανάδειξης τοπικών πόρων	102
5.3.4.5 Τουριστική Προβολή	104
5.3.4.6 Προβολή - προώθηση προϊόντος.....	105
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	108
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ:.....	115
Ελληνόγλωσσες:	115
Ξενόγλωσσες:	116

Εισαγωγή

Η διοικητική αποκέντρωση και η περιφερειακή ανάπτυξη, που αποτελούν βασικές προτεραιότητες της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προδιαγράφουν τα πλαίσια της εθνικής τουριστικής πολιτικής της Ελλάδας, αναδεικνύοντας την περιφερειακή ή χωρική διάσταση της τουριστικής ανάπτυξης. Η εφαρμογή του θεσμού της αποκέντρωσης οδήγησε στην ανακατανομή τόσο των αρμοδιοτήτων, όσο και των χρηματοδοτικών πόρων στα διάφορα επίπεδα εδαφικών ενοτήτων (Περιφέρειες, Νομοί, Δήμοι), στο σύνολο της χώρας. Η αυτοδιοίκηση Α΄ και Β΄ Βαθμού, Δήμοι και Νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις, απέκτησαν ουσιαστικές αναπτυξιακές αρμοδιότητες και επιφορτίστηκαν με το δύσκολο έργο του στρατηγικού σχεδιασμού της ανάπτυξης. Λαμβάνοντας υπόψη τα προβλήματα και τις ανάγκες, και εκμεταλλευόμενοι τις εθνικές και ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις, καλούνται να χαράξουν την αναπτυξιακή πολιτική της περιοχής ευθύνης τους, να λάβουν αποφάσεις για την ορθολογικότερη αξιοποίηση των υπάρχοντων τοπικών πόρων, να διαμορφώσουν το αναπτυξιακό τους πρόγραμμα και σταδιακά να το εξειδικεύσουν σε συγκεκριμένες δράσεις, οι οποίες παράλληλα πρέπει να εναρμονίζονται με τις εθνικές και ευρωπαϊκές προτεραιότητες.

Δεδομένου ότι ο τουρισμός μπορεί να λειτουργήσει ως αναπτυξιακός μοχλός για την περιφέρεια, αποτελώντας την «ατμομηχανή» της τοπικής οικονομίας για την οικονομική ανάπτυξη, και καθώς έχει αποδειχθεί η ευεργετική του συμβολή στην περιφερειακή ανάπτυξη στην περίπτωση της Ελλάδας, με τη συγκράτηση του πληθυσμού στην περιφέρεια και την άμβλυνση της περιφερειακής ανισοκατανομής του εθνικού προϊόντος, είναι φυσικό η τουριστική ανάπτυξη να θεωρείται από τους φορείς της αυτοδιοίκησης ως μέσο για την επίλυση των τοπικών οικονομικών και κοινωνικών τους προβλημάτων και να αποτελεί έναν από τους ειδικούς στόχους των αναπτυξιακών τους προγραμμάτων.

Καθώς όμως ο τουρισμός δεν αποτελεί ένα μονοδιάστατο κλάδο, αλλά συνιστά ένα σύστημα που διαμορφώνεται κάτω από την επίδραση ποικίλων ενδογενών και εξωγενών παραγόντων, και βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση με άλλους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας, επηρεάζοντας πολλαπλά το φυσικό, κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον ανάπτυξής του, καταλαβαίνει κανείς ότι ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης πρέπει να λαμβάνει υπόψη του ποικίλους και ετερόκλητους παράγοντες, να εξισορροπεί αντικρουόμενα πολλές

φορές συμφέροντα και να εξομαλύνει, όσο είναι δυνατόν, τις ενυπάρχουσες μέσα στα πλαίσια μιας τοπικής κοινωνίας διαστάσεις στόχων.

Παράλληλα, η σύνδεση του τουρισμού με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, που αποτελεί προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής πολιτικής ήδη από το 1992 (Σύνοδος κορυφής του Μάαστριχτ), δημιουργεί ένα πλαίσιο σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης στη βάση της οικονομικής βιωσιμότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της περιβαλλοντικής προστασίας. Ως θεωρητική έννοια, η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη καθορίζει το γενικό πλαίσιο και εμπνέει τις επιμέρους δράσεις, σε μια συνεχή διαδικασία προγραμματισμού, που βοηθά μια χωρική ενότητα να κατακτήσει ένα επίπεδο ευημερίας και να το διατηρήσει στο χρόνο. (Briassoulis, 2001)

Διανύοντας πλέον τη δεύτερη δεκαετία μετά τη θέσπιση του Α΄ και Β΄ βαθμού αυτοδιοίκησης, η οποία κλήθηκε να διαχειρισθεί και να αξιοποιήσει τις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις, που άρχισαν με τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (1987), συνεχίστηκαν για την περίοδο 1992-2000 με το Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (Β΄ ΚΠΣ) και συνεχίζονται με το Γ΄ ΚΠΣ, μέχρι το 2006, μπορούμε να επιχειρήσουμε μια αξιολόγηση των δράσεων της αυτοδιοίκησης για την τουριστική ανάπτυξη. Έχοντας όχι μόνο την ουσιαστική αρμοδιότητα του στρατηγικού σχεδιασμού, αλλά και άλλες επίσης αρμοδιότητες που σχετίζονται ποικιλοτρόπως με το τουριστικό σύστημα και τις λειτουργίες του, επηρεάζοντας την τουριστική ζήτηση και προσφορά (πολεοδομικές ρυθμίσεις, υπηρεσίες υγιεινής, υπηρεσίες καθαριότητας, τουριστικής πληροφόρησης, τεχνικές υπηρεσίες βασικών υποδομών κ.λ.π), η αυτοδιοίκηση διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο για την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής, έστω κι αν το γενικό πλαίσιο της εθνικής τουριστικής πολιτικής χαράσσεται σε κεντρικό επίπεδο.

Καθώς η πολιτική συνιστά παρέμβαση των αρμόδιων φορέων για την επίλυση των προβλημάτων με την ανάληψη της κατάλληλης δράσης, είναι σημαντικό να εντοπισθούν τα προβλήματα, να συγκεκριμενοποιηθούν οι στόχοι, και να εξετασθεί στη συνέχεια κατά πόσον οι παρεμβάσεις υπήρξαν αποτελεσματικές για τη θεραπεία των συγκεκριμένων προβλημάτων. Πρέπει να επισημανθεί στο σημείο αυτό, ότι η τουριστική ανάπτυξη δεν αποτελεί στόχο *per se*, αλλά το μέσον που μπορεί να βοηθήσει στην ευημερία μιας τοπικής κοινωνίας, με τα ευεργετικά αποτελέσματα που μπορεί να έχει στην οικονομία της, στη συγκράτηση και αύξηση του πληθυσμού της κ.λ.π. Όπως όμως εξηγήθηκε και παραπάνω, για να έχει ευεργετικά αποτελέσματα, θα πρέπει ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης να λαμβάνει υπόψη όλες τις

παραμέτρους του τουριστικού συστήματος, και κυρίως, να γίνεται με γνώμονα τη βιωσιμότητα, οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική.

Προκειμένου λοιπόν να αξιολογηθούν οι δράσεις της αυτοδιοίκησης για την τουριστική ανάπτυξη, θα πρέπει να εξετασθούν όχι μόνο εκείνες που σχετίζονται άμεσα με τον τουρισμό, (έργα ειδικής τουριστικής υποδομής και προώθησης του τουρισμού), αλλά και τα έργα βασικής υποδομής, τα οποία αποτελούν αναγκαία συνθήκη για την τουριστική ανάπτυξη και να αξιολογηθεί σε ποιο βαθμό αυτά την ευνόησαν. Πρέπει ακόμη να εξετασθεί, κατά πόσον αξιοποιήθηκαν οι υπάρχοντες στην περιοχή πόροι (οικονομικοί, ανθρώπινοι, πολιτιστικοί κ.λ.π), με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, επ' ωφελεία της τοπικής κοινωνίας, κατά πόσον οι δράσεις υπήρξαν ολοκληρωμένες, έτσι ώστε να δημιουργηθεί τουριστικό προϊόν ανταγωνιστικό, διαφοροποιημένο, που να φέρει τη σφραγίδα της περιοχής, βασισμένο δηλαδή στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και γι' αυτό βιώσιμο, μέσα στα πλαίσια του διεθνούς πλέον τουριστικού ανταγωνισμού. Κρίσιμο ζήτημα αποτελεί επίσης, το κατά πόσον η αυτοδιοίκηση καταφέρνει με τις επιλογές που σχεδιάζει και υλοποιεί, να κινητοποιήσει τον ιδιωτικό τομέα, να προκαλέσει ιδιωτικές επενδύσεις στον τουρισμό, ώστε οι δράσεις να έχουν συνέχεια, εξασφαλίζοντας την τουριστική ανάπτυξη.

Για να αξιολογηθεί ο σχεδιασμός και η υλοποίηση της πολιτικής που ακολουθήθηκε και να κριθούν οι επιδόσεις της ως προς τους στόχους που τέθηκαν, θα εξετασθούν οι εισροές που απαιτήθηκαν (σε χρηματοοικονομικούς όρους, αλλά και σε περιβαλλοντικούς ή ανθρώπινους πόρους), οι εκροές των δράσεων, μετρημένες σε φυσικές ή νομισματικές μονάδες. Θα γίνει προσπάθεια να κριθούν τα αποτελέσματα της επενέργειας των συγκεκριμένων δράσεων στους άμεσα ωφελούμενους, αλλά και οι ειδικές και γενικές τους επιπτώσεις όσον αφορά στα κοινωνικο - οικονομικά ζητήματα που βρίσκονται στη βάση των παρεμβάσεων, στο βαθμό βέβαια που είναι δυνατό να καθορισθούν οι αιτιώδεις σχέσεις που τα συνδέουν.

Η αξιολόγηση, ακολουθώντας μια επιστημονικά τεκμηριωμένη μεθοδολογία, παρέχει μια αντικειμενική εκτίμηση σχετικά με τη συνάφεια, την αποδοτικότητα, την αποτελεσματικότητα και την προστιθέμενη αξία των αξιολογούμενων δράσεων. Αποτελεί δε ένα εργαλείο, που στοχεύει στην υποστήριξη της λήψης αποφάσεων σχετικά με τις προτεραιότητες και την κατανομή των πόρων, με στόχο τη βελτίωση της πολιτικής και της διαχείρισης των αξιολογούμενων δραστηριοτήτων.

Στο πρώτο μέρος αυτής της εργασίας θα παρουσιασθεί μια γενική μεθοδολογία αξιολόγησης των δράσεων της αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού, που στοχεύουν στην τουριστική ανάπτυξη, ως μέσο ανάσχεσης και θεραπείας των τοπικών κοινωνικο - οικονομικών προβλημάτων. Θα γίνει προσπάθεια βαθμονόμησής τους, ανάλογα με το ποσοστό συμμετοχής τους στην τουριστική ανάπτυξη, αλλά κυρίως ανάλογα με τα αποτελέσματα και τις γενικότερες επιπτώσεις τους σε σχέση με τα τοπικά προβλήματα και τα ζητήματα της ποιοτικής, βιώσιμης ανάπτυξης.

Στο δεύτερο μέρος, θα γίνει εφαρμογή αυτής της μεθοδολογίας στην περίπτωση των δράσεων της αυτοδιοίκησης της Χίου, από το 1987 και εξής. Η Χίος, νησί της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου με μικρή σχετικά τουριστική ανάπτυξη και αρκετούς φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, αναζητεί, όπως και άλλες νησιωτικές περιοχές, λύσεις στα αναπτυξιακά της προβλήματα μέσω του τουρισμού. Θα γίνει λοιπόν προσπάθεια να εκτιμηθεί κατά πόσον οι παρεμβάσεις της αυτοδιοίκησης, οι οποίες αφορούσαν είτε έργα ειδικής τουριστικής υποδομής, είτε έργα γενικής βασικής υποδομής λειτούργησαν τελικά θετικά για την ανάπτυξη τοπικού τουριστικού προϊόντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΧΑΡΑΞΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

1.1 Η πολιτική ως μέσο επίλυσης οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων

Η πολιτική ορίζεται ως μια σειρά δράσεων και ενεργειών, που αποσκοπεί σε συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους και συνιστά μια παρέμβαση για την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων. Η προσπάθεια συμβιβασμού αλληλοσυγκρουόμενων στόχων μέσα στα πλαίσια της ίδιας κοινωνίας, η δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε περισσότερες, συνήθως, εναλλακτικές λύσεις, αλλά και η ανάγκη προσαρμογής των πολιτικών σε ευρύτερα πλαίσια (οικονομικές και πολιτικές συγκυρίες), συνιστούν τις σημαντικότερες δυσκολίες στη χάραξη πολιτικών, και δικαιολογούν την αυξημένη ευθύνη της λήψης των σχετικών αποφάσεων.

Σημείο αφετηρίας για τη χάραξη πολιτικών αποτελούν οι κοινωνικές ανάγκες και τα οικονομικά προβλήματα, που συγκλίνουν συνήθως σε ένα κοινό στόχο: την ανάπτυξη μιας κοινωνίας. Ωστόσο, η έννοια της ανάπτυξης είναι ρευστή, γενική και ασαφής, έχοντας συγχρόνως ποσοτική, αλλά και ποιοτική διάσταση. Όπως σημειώνει ο Cooper (1993:130), «η ανάπτυξη δεν είναι μια πεπερασμένη σύλληψη, η ανάπτυξη είναι μια ατέρμονη διαδικασία που λαμβάνει χώρα σ' ένα συνεχώς εξελισσόμενο περιβάλλον, επομένως τα αναπτυξιακά σχέδια πρέπει να προσπαθούν να διευκολύνουν τους επιθυμητούς στόχους, λαμβάνοντας υπόψη τους εξελισσόμενους παράγοντες που επηρεάζουν τόσο τους στόχους, όσο και τα μέσα επίτευξής τους.»

1.2 Η έννοια της ενδογενούς βιώσιμης ανάπτυξης. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης

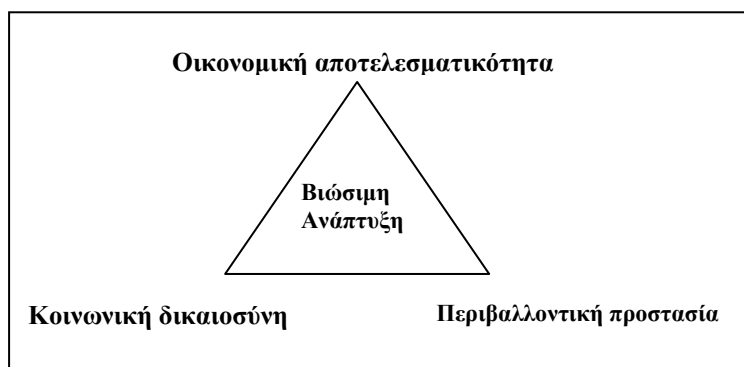
Η έννοια της ανάπτυξης, που αποτελεί συνήθως τον εκπεφρασμένο στόχο των πολιτικών παρεμβάσεων είναι στην πραγματικότητα μια εξαιρετικά ολισθηρή έννοια, καθώς μπορεί να σημαίνει διαφορετικά πράγματα για διαφορετικούς ανθρώπους και να αλλάζει περιεχόμενο ανάλογα με τις συνθήκες και την εποχή. Ο όρος «ανάπτυξη» είναι ηθικά φορτισμένος, ενσωματώνοντας ένα μίγμα υλικών διαστάσεων και ηθικών ιδεών και περικλείοντας τόσο παροντικές, όσο και μελλοντικές καταστάσεις. Ενώ οι πρώτοι ορισμοί της έννοιας εστίαζαν πρωταρχικά σε οικονομικά ζητήματα, εντούτοις, υπάρχει μία τάση συνεχώς οι ορισμοί αυτοί να διευρύνονται, έτσι ώστε σταδιακά η

ανάπτυξη να θεωρείται ως μια διαδικασία τόσο κοινωνική, όσο και οικονομική, που ενέχει τόσο την προοδευτική βελτίωση των συνθηκών, όσο και την εκπλήρωση μιας ενυπάρχουσας δυναμικής. (Wall, 1997:34) Στις μέρες μας πλέον, εκτός από οικονομικά ζητήματα, περιλαμβάνει επίσης κοινωνικές, περιβαλλοντικές και ηθικές θεωρήσεις και η αξιολόγησή της απαιτεί δείκτες φτώχειας, ανεργίας, ανισότητας και αυτοδιάθεσης και όχι μόνο οικονομικούς δείκτες. Οι ορισμοί της ανάπτυξης περιλαμβάνουν πλέον την οικονομική μεγέθυνση, τις δομικές αλλαγές, την αυτόνομη εκβιομηχάνιση, την αυτονομία και αναφέρονται σε μια ποικιλία κλιμάκων, από την ατομική μέχρι την περιφερειακή, την εθνική, ακόμη και τη διεθνή.

Ο όρος «βιώσιμη ανάπτυξη» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην αναφορά Brundtland (World Commission on Environment and Development, 1987). Σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε, πρόκειται για την ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος, διασφαλίζοντας παράλληλα τη δυνατότητα ικανοποίησης των αναγκών των μελλοντικών γενεών. Στην Παγκόσμια συνδιάσκεψη για το περιβάλλον που έγινε στο Ρίο της Βραζιλίας (1992), διατυπώθηκε η διακήρυξη για τη βιώσιμη ανάπτυξη, αυτήν δηλαδή που προωθείται σε συγκερασμό με την προστασία του περιβάλλοντος, με κατάλληλο και έγκαιρο σχεδιασμό και μακροχρόνια προοπτική.

Σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 και πολύ περισσότερο στη δεκαετία που διανύουμε, ο όρος «βιώσιμη ανάπτυξη» έγινε πολύ δημοφιλής στους ακαδημαϊκούς και πολιτικούς κύκλους και υιοθετήθηκε αυθόρμητα από όλους τους εμπλεκόμενους και μη στη χάραξη αναπτυξιακών πολιτικών. Παρά τις υποκειμενικές διαστάσεις που συχνά προσλαμβάνει ως γενικός όρος, καθώς ο καθένας δίνει τη δική του ερμηνεία στην έννοια της βιωσιμότητας, πρόκειται για την ανάπτυξη που ορίζεται από τρεις βασικούς άξονες, συνδυάζοντας ταυτόχρονα την οικονομική αποτελεσματικότητα, την περιβαλλοντική προστασία και την κοινωνική δικαιοσύνη (βλ σχ. 1). Οι βασικές αρχές με τις οποίες συνδέεται είναι η προστασία και η διατήρηση των πόρων, η οικονομική και κοινωνική ευημερία, η ενδογενεακή και διαγενεακή ισότητα, η διαφύλαξη του κληροδοτούμενου προς τις επερχόμενες γενιές κεφαλαίου μέσω της λελογισμένης χρήσης και διαχείρισης των πόρων, η συμμετοχή και η υπευθυνότητα. Θα μπορούσε απλούστερα να διατυπωθεί ως «άφησε τον κόσμο καλύτερο απ' ό,τι τον βρήκες, μην πάρεις περισσότερο απ' όσο χρειάζεσαι, μη βλάπτεις τη ζωή ή το περιβάλλον και κάνε διορθώσεις αν τελικά το πράξεις». (Hawken, 1993, στο Κοκκώσης-Τσάρτας 2001).

Σχ. 1.1 Στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης

Πηγή: Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας, *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και Περιβάλλον*, Κριτική

Τα Ηνωμένα Έθνη (United Nations Environmental Programme –UNEP-), υιοθέτησαν τον ακόλουθο ορισμό για τη βιώσιμη ανάπτυξη: «Η βιώσιμη ανάπτυξη βελτιώνει την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής, ενόσω ο άνθρωπος ζει μέσα στα όρια της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων που υποστηρίζουν τη ζωή...Αν μια δραστηριότητα είναι βιώσιμη, για πρακτικούς σκοπούς μπορεί να συνεχισθεί για πάντα» (Wahab-Pigram, 1997: 277) Αυτή η ερμηνεία της βιωσιμότητας τη συνέδεσε στενά με τον όρο «αιεφορία», που χρησιμοποιείται εναλλακτικά. Σύμφωνα εξάλλου με έναν άλλο ορισμό, αιεφορία, ή βιώσιμη ανάπτυξη είναι η σχέση μεταξύ δυναμικών, ανθρώπινων, οικονομικών συστημάτων και ακόμη πιο δυναμικών, αλλά συνήθως με μικρότερους ρυθμούς μεταβαλλόμενων οικολογικών συστημάτων, κατά την οποία α) η ανθρώπινη ζωή μπορεί να συνεχισθεί επ' άπειρον, β) τα άτομα μπορούν να ευδοκιμούν, γ) οι ανθρώπινοι πολιτισμοί να αναπτύσσονται κατά τέτοιον τρόπο που οι επιπτώσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες παραμένουν εντός ορίων, έτσι ώστε να μην καταστρέφουν την ποικιλία, την πολυπλοκότητα και τη λειτουργία των οικολογικών συστημάτων που στηρίζουν τη ζωή. (Costanza, Daly και Bartholomew, 1991, στο Κοκκώσης Τσάρτας, 2001:138). Πρόκειται για την οικονομική εκείνη κατάσταση, όπου οι απαιτήσεις από το περιβάλλον που τίθενται από τους ανθρώπους και το εμπόριο μπορεί να ικανοποιηθούν χωρίς να μειώνεται η ικανότητα του περιβάλλοντος να παρέχει την ίδια ικανοποίηση και στις μελλοντικές γενιές.

Ως θεωρητική έννοια λοιπόν, η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί περισσότερο έναν οδηγό για να επιλέγει κανείς μελλοντικούς αναπτυξιακούς δρόμους, παρά μια τελική

κατάσταση (Briassoulis, 2001). Καθορίζει το γενικό πλαίσιο και εμπνέει τις επιμέρους δράσεις, σε μια συνεχή διαδικασία προγραμματισμού, που βοηθά μια χωρική ενότητα να κατακτήσει ένα επίπεδο ευημερίας και να το διατηρήσει στο χρόνο. Το πώς θα χαράξει κανείς και πως θα μείνει σ' ένα βιώσιμο μονοπάτι, είναι αδύνατον να ορισθεί γενικά, καθώς οι αντιλήψεις για τις απαιτούμενες ενέργειες / δράσεις για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης διαφέρουν ανάλογα με το κοινωνικό, πολιτισμικό και πολιτικό πλαίσιο και αλλάζουν με το χρόνο. Είναι πάντως σημαντικό, η αναπτυξιακή διαδικασία να είναι ενδογενής, δηλαδή να στηρίζεται κυρίως σε τοπικούς πόρους, και να γίνεται με συντονισμένες δράσεις σε τοπικό, εθνικό και διεθνές / παγκόσμιο επίπεδο, με την κινητοποίηση όλων των φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, αλλά και όλων των πολιτών. Ο ρόλος όλων των εταίρων, και ιδιαίτερα των μη κυβερνητικών φορέων, είναι ιδιαίτερα σημαντικός, όπως αναγνωρίζεται και με τη βασική αρχή της «κοινής ευθύνης» και η ενεργοποίησή τους θεωρείται πλέον «εκ των ων ουκ άνευ», τόσο στην κατάρτιση, όσο και στην εφαρμογή μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη. (Κοκκώσης, 2001:138)

Ανεξάρτητα λοιπόν από το αν δίνεται περισσότερο φιλοσοφική χροιά στον όρο, ή αν αντιμετωπίζεται ως διαδικασία, στην πιο βασική μορφή της, η ανάπτυξη αναφέρεται στην ανθρώπινη βελτίωση, μέσω της ανόδου του βιοτικού επιπέδου και των ευκαιριών. Το ζήτημα ωστόσο είναι πώς θα επιτευχθούν αυτά, και για το λόγο αυτό ο όρος ανάπτυξη αποκτά πολιτικές διαστάσεις. Μάλιστα συχνά διαφέρει η οπτική γωνία ως προς τις αναπτυξιακές προκλήσεις και τις πιθανές λύσεις, ανάλογα με το πόσο συντηρητική ή φιλελεύθερη είναι η πολιτική τοποθέτηση όσων χρησιμοποιούν τον όρο. Είναι γενικά παραδεκτό ότι η ανάπτυξη ορίζεται με ένα δυτικοκεντρικό τρόπο (βλ. διάκριση ανεπτυγμένων-υπανάπτυκτων χωρών), αλλά είναι επίσης γεγονός ότι έχει αλλάξει ο τρόπος που αντιμετωπίζουμε και μετράμε την ανάπτυξη, ενώ δηλαδή παλαιότερα χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά οικονομικοί δείκτες γι' αυτό το σκοπό, όπως το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν, η κατανάλωση ενέργειας, σήμερα χρησιμοποιούνται πλέον περισσότερο σύνθετοι και περιεκτικοί δείκτες, που περιλαμβάνουν κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές μεταβλητές, συμπεριλαμβάνοντας διαστάσεις όπως η πολιτική ελευθερία, η εκπαίδευση και η ποιότητα ζωής. (Wall, 1997:35)

Σε θεωρητικό επίπεδο λοιπόν, ο προγραμματισμός των παρεμβάσεων για κάθε περιοχή πραγματοποιείται με βάση τις αναπτυξιακές ανάγκες της περιοχής, τους αναπτυξιακούς στόχους της και τα διαθέσιμα κονδύλια, σε μια μεσο-μακροπρόθεσμη

προγραμματική περίοδο, με βασική επιδίωξη την αντιμετώπιση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων που την απασχολούν.

1.3 Οικονομικά προβλήματα

Η χάραξη οικονομικών πολιτικών δε μπορεί παρά να λαμβάνει υπόψη ένα καθοριστικό για την ανάπτυξη μιας περιοχής οικονομικό μέγεθος: το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ). Ο γενικά αποδεκτός στόχος είναι η μεγέθυνση του ΑΕΠ, η οποία συνδέεται με πολλές άλλες παραμέτρους της οικονομίας, όπως την ύπαρξη και απασχόληση των συντελεστών παραγωγής (κεφάλαιο και εργασία κυρίως), την εφαρμογή τεχνολογιών, την ανταγωνιστικότητα της παραγωγικής δομής κ.λ.π. Το ΑΕΠ θεωρείται ένας κρίσιμος και κοινά αποδεκτός δείκτης μέτρησης της ανάπτυξης μιας περιοχής. Ανάλογα με την αποτελεσματικότητα της παραγωγικής διαδικασίας, δημιουργούνται εισοδήματα στην τοπική κοινωνία και βελτιώνεται σε σημαντικό βαθμό το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων.

Με αυτά τα δεδομένα, σημαντικό κριτήριο για την αξιολόγηση των παρεμβάσεων αποτελούν οι επιπτώσεις τους στην αύξηση του ΑΕΠ, ειδικά στην περίπτωση περιφερειών όπου υπάρχει κάμψη και τάση απόκλισης βασικών αναπτυξιακών δεικτών (όπως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ) από το μέσο εθνικό. Ως εκ τούτου, το ενδιαφέρον εστιάζεται όχι απλώς στην αύξηση του ΑΕΠ, αλλά στην επίτευξη όσο το δυνατόν σταθερότερου και μεγαλύτερου ρυθμού αύξησής του.

Με δεδομένη εξάλλου τη διεθνοποίηση της οικονομίας, την έντονη ανταγωνιστικότητα σε οικονομικούς και κοινωνικούς όρους μεταξύ χωρών, αλλά και μεταξύ μικρότερων χωρικών και διοικητικών επιπέδων περιοχών, η διάχυση της ανάπτυξης και η μεγιστοποίηση των πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων των παραγωγικών και οικονομικών λειτουργιών πρέπει να συμβαδίζουν με τη σύγκλιση των οικονομικών αλλά και των κοινωνικών δεικτών μεταξύ των περιφερειών, έτσι ώστε να μην υπάρχουν περιοχές που να υστερούν. Δεν αρκεί δηλαδή η βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών δεικτών μιας περιοχής, αλλά είναι απαραίτητη η σύγκλιση των δεικτών αυτών κατ' αρχήν σε επίπεδο χώρας, μεταξύ των περιφερειών, αλλά και μεταξύ Νομών, ή /και μικρότερων χωρικών/ διοικητικών περιοχών σε επίπεδο Περιφέρειας (Team 4, 1997).

Η προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων, στο πλαίσιο της ελεύθερης οικονομίας που λειτουργεί στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη συνολικά, είναι απαραίτητη

προκειμένου να εκσυγχρονισθεί και να αυξηθεί η παραγωγική βάση μιας περιφέρειας, στην οποία στηρίζεται κυρίως η αναπτυξιακή διαδικασία. Είναι γεγονός ότι με τη δημιουργία / λειτουργία ιδιωτικών παραγωγικών επενδύσεων επιτυγχάνεται αύξηση του ΑΕΠ, σύγκλιση των τιμών των δεικτών μιας περιφέρειας σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και μείωση της ανεργίας. Γι' αυτό η προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων για τη δημιουργία παραγωγικών επενδύσεων είναι ένας από τους βασικούς στόχους των υλοποιούμενων και συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση Προγραμμάτων.

Συχνά εξάλλου, μείζον πρόβλημα για την οικονομία μιας περιοχής αποτελεί η αποδιάρθρωση της παραγωγικής της δομής, που αποτελεί αιτία οικονομικής υπανάπτυξης. Ο εκσυγχρονισμός της παραγωγικής δομής και διάρθρωσης των παραγωγικών δραστηριοτήτων μεταξύ των βασικών τομέων της οικονομίας, αλλά και ο εκσυγχρονισμός των υπαρχουσών παραγωγικών δραστηριοτήτων ανά οικονομικό τομέα, αποτελούν την πεμπτούσια της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Συχνά, οι περιφερειακές οικονομίες αντιμετωπίζουν προβλήματα ανταγωνιστικότητας των προϊόντων και υπηρεσιών, από πλευράς ποιότητας, κόστους, και διαδικασιών προώθησης, προβλήματα που έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην παραγωγικότητα της εργασίας και συνεπακόλουθα στους οικονομικούς δείκτες και στο επίπεδο ζωής των κατοίκων. Για να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα αυτά απαιτούνται παρεμβάσεις που να προωθούν τον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής δομής, τόσο σε παραδοσιακούς τομείς της οικονομίας, όπως η αγροτική παραγωγή, η μεταποίηση, όσο και στον τομέα των υπηρεσιών, όπου εντάσσεται και ο τουρισμός, ο οποίος απαιτεί συγχρόνως την ανάπτυξη όλων των άλλων υποστηρικτικών υπηρεσιών της τουριστικής δραστηριότητας.

1.4 Κοινωνικά προβλήματα

Η δραματική αύξηση της ανεργίας και η ένταση της υποαπασχόλησης αποτελούν σημαντικότερα προβλήματα για αρκετές περιοχές, αποτελώντας τροχοπέδη για την ανάπτυξη, και ταυτόχρονα αιτία χαμηλού βιοτικού επιπέδου και συνεπακόλουθων κοινωνικών αναταραχών. Η συγκράτηση της ανεργίας και η αναστροφή της τάσης που υπάρχει σε πολλές περιοχές για αύξηση της ανεργίας αποτελεί σήμερα έναν από τους κυρίαρχους στόχους της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς αναγνωρίζεται ότι το πρόβλημα αυτό έχει δυσμενέστερες επιπτώσεις

στον κοινωνικό ιστό της περιοχής που πλήττει. Συνήθως, οι περιοχές με υψηλή ανεργία αντιμετωπίζουν προβλήματα κοινωνικής αποδιάρθρωσης αλλά και πληθυσμιακής αποψίλωσης, λόγω της αδυναμίας τους να συγκρατήσουν τον ενεργό πληθυσμό τους. Είναι ευνόητο ότι δεν νοείται ανάπτυξη μιας περιοχής, όταν υπάρχει υψηλή ανεργία, εφόσον η έννοια της ανάπτυξης δεν εκφράζεται μόνο σε οικονομικούς όρους.

Σε πολλές περιπτώσεις, η παραγωγική βάση χαρακτηρίζεται από παραδοσιακές δομές, ενώ υπάρχει αδυναμία αξιοποίησης και βελτίωσης των δεξιοτήτων του παραγωγικού δυναμικού, που αποτελεί βασικό οικονομικό συντελεστή. Η σωστή διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, η ενεργοποίησή του, η παραγωγική αξιοποίησή του και η ανάπτυξη / βελτίωση των δεξιοτήτων του, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις ανάγκες και απαιτήσεις των νέων τεχνολογιών και των νέων συνθηκών της αγοράς εργασίας, με δεδομένη πλέον την ελεύθερη διακίνηση της εργασίας, αποτελεί ένα ακόμη πρόβλημα-στόχο των παρεμβάσεων που καλούνται να κινητοποιήσουν την αναπτυξιακή διαδικασία. Η βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσω της εκπαίδευσης, της κατάρτισης, της διαρκούς επιμόρφωσης αποτελεί βασική προϋπόθεση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Η έλλειψη κοινωνικής συνοχής, που πηγάζει από τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες απαιτεί τις κατάλληλες παρεμβάσεις στην οικονομική και κοινωνική πολιτική, οι οποίες μπορούν να εξασφαλίσουν την κοινωνική ισορροπία, παρέχοντας όσο το δυνατόν ίσες ευκαιρίες για απασχόληση, και βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής θέσης. Παράλληλα, αντικείμενο της πολιτικής αποτελεί η φροντίδα και η ενίσχυση των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων και ομάδων, που πλήττονται περισσότερο από την ανεργία και τα παρελκόμενα αυτής οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα.

Σε πολλές περιπτώσεις, τα οικονομικά προβλήματα ορισμένων περιοχών και κυρίως η ανεργία, καταλήγουν σε πληθυσμιακές μετακινήσεις που διαμορφώνουν μια άνιση κατανομή του πληθυσμού στο χώρο. Το πρόβλημα της αστυφιλίας και της παράλληλης ερήμωσης της περιφέρειας πυροδοτεί μια σειρά από άλλες κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες, τόσο στις μεγαλουπόλεις, όσο και στην περιφέρεια και χρειάζεται ειδικές ρυθμίσεις και πολιτικές προκειμένου να αντιμετωπισθεί. Η περιφερειακή ανάπτυξη αποτελεί λοιπόν το αντικείμενο πολιτικών σε ευρωπαϊκό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

1.5 Περιβαλλοντικά προβλήματα

Το διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον του σύγχρονου ανθρώπου για το περιβάλλον, που σε μεγάλο βαθμό υπήρξε απόρροια της διασάλευσης της οικολογικής ισορροπίας στις ανεπτυγμένες χώρες, λόγω της δραστηριότητας του ανθρώπου και της υπερεκμετάλλευσης του φυσικού περιβάλλοντος έχει αναγάγει το περιβάλλον σε ένα από τα πιο κρίσιμα πεδία άσκησης πολιτικής. Αυτό διότι, η διατήρηση της περιβαλλοντικής ισορροπίας και η προστασία των φυσικών και πολιτισμικών πόρων συχνά έρχονται σε αντίθεση με οικονομικά συμφέροντα ή με παραγωγικές δραστηριότητες. Όσοι λαμβάνουν τις αποφάσεις για εφαρμογή περιβαλλοντικών πολιτικών, είτε σε κεντρικό επίπεδο, είτε σε επίπεδο αυτοδιοίκησης, συχνά έρχονται αντιμέτωποι με οικονομικά συμφέροντα. Όπως σημειώνει ο Bramwell (2004:32) « οι κυβερνήσεις συχνά “πρασινίζουν” στα λόγια (talk green), αλλά στην πράξη δίνουν προτεραιότητα στην οικονομική ανάπτυξη περισσότερο, παρά στην περιβαλλοντική προστασία ». Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι χώρες της Νότιας Ευρώπης, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, υπολείπονται της Βόρειας Ευρώπης όσον αφορά στα ζητήματα περιβαλλοντικής ευαιθητοποίησης, και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος διαθέτουν στις χώρες αυτές μικρότερη επιρροή στις σχεδιαζόμενες και υλοποιούμενες πολιτικές (Bramwell,2004:36). Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις, όπου το οικονομικό συμφέρον ταυτίζεται με την προστασία του περιβάλλοντος, πράγμα που συμβαίνει για παράδειγμα στην περίπτωση του τουρισμού, ο οποίος χρησιμοποιεί το περιβάλλον ως εισροή για την παραγωγή τουριστικού προϊόντος και κατά συνέπεια έχει οικονομικό συμφέρον στη διατήρησή του.

Το περιβάλλον παρέχει στον άνθρωπο πόρους, που χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του σε διάφορους τομείς. Πρόκειται για τη χρήση των φυσικών πόρων (γη, αέρας, νερό, στοιχεία της φύσης), αλλά και των πολιτιστικών πόρων τους οποίους δημιούργησε ο άνθρωπος, δια μέσου των αιώνων. Συχνά ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας για τη χρήση των πόρων αυτών, απαιτεί ρυθμίσεις και πολιτικές παρεμβάσεις, διαπνεόμενες από τις αρχές της αειφορίας, (περιβαλλοντική προστασία, κοινωνική δικαιοσύνη, οικονομική αποτελεσματικότητα).

Οι πολιτικές που αφορούν στο περιβάλλον μπορεί να έχουν προληπτικό, ή θεραπευτικό χαρακτήρα. Οι πρώτες εστιάζονται στην προσπάθεια βελτίωσης των περιβαλλοντικών επιδόσεων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (είτε πρόκειται για δημόσια έργα, είτε για επιχειρήσεις κ.λ.π), ενώ στη δεύτερη περίπτωση, πρόκειται για θεσμοθέτηση όρων, κανόνων, ή περιορισμών, όπως οι όροι δόμησης, όροι λειτουργίας επιχειρήσεων, συχνά και για διορθωτικές παρεμβάσεις, ή για υποδομές προστασίας του περιβάλλοντος, όπως είναι οι βιολογικοί καθαρισμοί, τα δίκτυα αποχέτευσης, οι χώροι υγειονομικής ταφής απορριμμάτων κ.λ.π.

1.6 Στρατηγικός σχεδιασμός δράσεων- έργων

Ο στρατηγικός σχεδιασμός εστιάζεται στην οριοθέτηση μακροπρόθεσμων αναπτυξιακών στόχων και των μέσων παρέμβασης (μέτρα πολιτικής, προγράμματα κ.λ.π) για την υλοποίησή τους. Η στρατηγική ως έννοια σημαίνει εκπόνηση ενός ολοκληρωμένου προγράμματος ενεργειών, τόσο βραχυπρόθεσμων, όσο και μεσομακροπρόθεσμων, και μάλιστα έχοντας λάβει υπόψη όλες τις παραμέτρους. Πρόκειται για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση των διαφόρων κοινωνικο-οικονομικών, χωροταξικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων ανάπτυξης μιας περιοχής. (Κομίλης, 1999:29-30)

Γενικά υποστηρίζεται ότι ο αναπτυξιακός σχεδιασμός μιας συγκεκριμένης περιοχής πρέπει να αποτελεί μια συνεχή και επαναπροσαρμοζόμενη δραστηριότητα, επιδεικνύοντας ευκαμψία, ανάλογα με τις αλλαγές και εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα τόσο στο ίδιο το πεδίο αναφοράς, όσο και στο ευρύτερο, ακόμη και στο διεθνές περιβάλλον. Η Μπριασσούλη (2000), κάνοντας μια αναδρομή στις χαρακτηριστικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης διαπιστώνει ότι από τον άκαμπτο συνοπτικό σχεδιασμό, που αποσκοπούσε στην παραγωγή ενός ρυθμιστικού σχεδίου (master plan), αποτυπώνοντας μια τελική επιθυμητή εικόνα του μέλλοντος και τον αποσπασματικό σχεδιασμό μικροβελτιώσεων που γίνονταν χωρίς συντονισμό, έχουμε περάσει στην εποχή του συμμετοχικού σχεδιασμού στο τοπικό επίπεδο, που αποτελεί μια περισσότερο ολοκληρωμένη προσέγγιση, με στόχο την αειφόρο ανάπτυξη. Κάτι αντίστοιχο ασφαλώς ισχύει γενικότερα για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό. Ο δημόσιος τομέας καλείται περισσότερο να προσφέρει το ευρύ πλαίσιο ρύθμισης των οικονομικών δραστηριοτήτων στο χώρο, με στόχο την αειφορία. Παράλληλα, καθώς ο σχεδιασμός γίνεται στο περιφερειακό/επίπεδο νομού/τοπικό επίπεδο, απαραίτητη θεωρείται η συμμετοχή των ντόπιων κατοίκων και φορέων στη

λήψη αποφάσεων, ώστε να εξασφαλίζεται η πλατιά κοινωνική συναίνεση. Οι προτεραιότητες ή δράσεις που αφορούν στην τοπική ανάπτυξη οφείλουν να γίνουν αποδεκτές από τον τοπικό πληθυσμό, εφόσον έχουν ενταχθεί σε ένα πλάνο σχεδιασμού, βασισμένο σε συμμετοχικές διαδικασίες προγραμματισμού (δημοκρατικός προγραμματισμός). Οι φορείς που συμμετέχουν στα πλαίσια αυτού του προγραμματισμού είναι οι ακόλουθοι:

- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση
- Δήμοι και κοινότητες
- Δημόσιες Υπηρεσίες
- Τοπικοί επιχειρηματικοί φορείς, δια των εκπροσώπων τους (Εμπορικό και Βιοτεχνικό Επιμελητήριο, Σύλλογοι επιχειρηματιών –π.χ Εμπορικός Σύλλογος-)
- Τοπικοί πολιτιστικοί σύλλογοι
- Τοπικές Οργανώσεις

Το Κράτος ως κύριος εκφραστής των περιφερειακών και των τοπικών συμφερόντων, οφείλει να λαμβάνει τα παραπάνω υπόψη του, στο πλαίσιο του αναπτυξιακού σχεδιασμού σε εθνικό επίπεδο. (Βαρβαρέσσος, 1999: 88).

Η διαδικασία του στρατηγικού σχεδιασμού διακρίνεται συνήθως σε επιμέρους στάδια:

➤ **Ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης**

Σ' αυτό το στάδιο συλλέγονται στοιχεία αναφορικά με την υπάρχουσα κατάσταση στην περιοχή και αξιολογούνται. Συνήθως, για τη διαδικασία αυτή απαιτείται μια SWOT ανάλυση, η οποία επιτρέπει τη θεώρηση της περιοχής τόσο απόλυτα, όσο και σε σύγκριση με άλλες και γενικότερα με το εξωτερικό της περιβάλλον. Πρόκειται για μια διαδικασία εντοπισμού των ισχυρών σημείων (Strengths), των αδύνατων σημείων (Weaknesses), των ευκαιριών (Opportunities) και των απειλών-κινδύνων (Threats), που παρουσιάζονται συνολικά για την περιοχή.

➤ **Καθορισμός προοπτικών και στόχων**

Καθώς ήδη από το προηγούμενο στάδιο έχουν εντοπισθεί τα προβληματικά σημεία και τα πιο κρίσιμα ζητήματα, προκύπτουν εύκολα οι στόχοι και οι προοπτικές που πρέπει να επιδιωχθούν. Είναι σημαντικό, οι στόχοι που τίθενται να είναι ξεκάθαροι, ρεαλιστικοί, υλοποιήσιμοι, μετρήσιμοι και μη συγκρουόμενοι μεταξύ τους.

➤ **Διαμόρφωση στρατηγικής: Επιλογή των μέσων για την επίτευξη των στόχων**

Καθώς είναι απίθανο να υπάρχουν μοναδικές λύσεις, στο στάδιο αυτό εξετάζονται οι εναλλακτικές λύσεις και πιθανές επιλογές, ώστε να διαμορφωθεί τελικά ένα πρόγραμμα δράσεων. Τα εναλλακτικά σχέδια αξιολογούνται ανάλογα με την οικονομική τους δυναμική, τα περιβαλλοντικά και κοινωνικο-οικονομικά τους κόστη και οφέλη, τα πιθανά προβλήματα που ενδέχεται να προκύψουν από την υλοποίησή τους. Παράλληλα, για να είναι εξασφαλισμένη η υλοποίηση, πρέπει να εξετασθούν οι πιθανές πηγές χρηματοδότησης.

➤ **Υλοποίηση και παρακολούθηση**

Πρόκειται για την τελευταία φάση, όπου το πρόγραμμα εκτυλίσσεται σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό και καθένας από τους εμπλεκόμενους φορείς καλείται να αναλάβει τους ρόλους και τις ευθύνες που του αναλογούν. Τίθενται σε εφαρμογή όσα έχουν αποφασισθεί κατά τα προηγούμενα στάδια, ενώ ταυτόχρονα ενεργοποιείται ένα σύστημα παρακολούθησης, ώστε να υπάρχει ανατροφοδότηση του σχεδιασμού, να γίνονται τροποποιήσεις όπου είναι απαραίτητο, αλλά και να αντιμετωπίζονται τα προβλήματα που προκύπτουν στην πορεία, χωρίς όμως το πρόγραμμα να εκτρέπεται από τους αρχικούς του στόχους (Cooper, 1993:134-136, Cooper, 1997:83-84).

Ο στρατηγικός σχεδιασμός παρέχει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στη διαχείριση μιας περιοχής και δημιουργεί ένα πλαίσιο για τη συνεργασία του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, με ξεκάθαρους ρόλους και ευθύνες για τον κάθε φορέα. Η δυσκολία στην υλοποίηση του σχεδιασμού έγκειται στο γεγονός ότι στην περιοχή υπάρχει συνήθως ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο μωσαϊκό από εμπλεκόμενους παράγοντες, και κάθε ομάδα έχει διαφορετικές απόψεις για το ρόλο και το μέλλον της ανάπτυξης στην περιοχή, με αποτέλεσμα η χάραξη στρατηγικής να μετατρέπεται σε μια πολιτική διαδικασία συγκρούσεων, όπου όσοι διαθέτουν πολιτική εξουσία

ασκούν τη μεγαλύτερη επιρροή. (Cooper, 1997) Χαρακτηριστικές είναι οι διαμάχες μεταξύ τοπικών και υπερτοπικών συμφερόντων, μεταξύ βραχυπρόθεσμων στόχων των μικρών ιδιωτικών φορέων και περισσότερο μακροπρόθεσμων στόχων των μεγαλύτερων δημόσιων, ή και ιδιωτικών φορέων, μεταξύ κοινωνικών και οικονομικών συμφερόντων (Μπριασούλη, 2000).

Πρέπει να σημειωθεί ότι σε πολλές Μεσογειακές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, οι αυτοδιοικήσεις συχνά είναι αδύναμες και η εξουσία εξακολουθεί να συγκεντρώνεται στο κέντρο, με την έννοια ότι η αυτοδιοίκηση δε διαθέτει οικονομικούς πόρους, επομένως δεν διαθέτει αυτονομία. Το γεγονός ότι η κεντρική διοίκηση συμβουλευεται την αυτοδιοίκηση σε ό,τι αφορά το σχεδιασμό για περιβαλλοντικά ζητήματα, χρήσεις γης κ.λ.π δεν αλλάζει το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις η κεντρική διοίκηση είναι αυτή που τελικά θα αποφασίσει ποια έργα θα χρηματοδοτήσει και ποια όχι στην περιοχή. (Andriotis, 2004: 126) Η έλλειψη λοιπόν οικονομικής αυτονομίας, αλλά και η έλλειψη εμπειρίας, λόγω του ότι ο θεσμός της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα (Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και Καποδιστριακών Δήμων) διανύει μόλις την πρώτη δεκαετία ύπαρξής του, συχνά ευθύνονται για την έλλειψη πολιτικής βούλησης και διοικητικής ικανότητας, που θα διευκόλυναν τη διαδικασία του αναπτυξιακού σχεδιασμού από τη βάση προς τα πάνω (bottom-up).

1.7 Αξιολόγηση των εφαρμοζόμενων πολιτικών

Η θέση της αξιολόγησης στην όλη διαδικασία του σχεδιασμού θεωρείται αναπόσπαστη και ουσιαστική από την άποψη της συμβολής της στην επίλυση ποικίλων προβλημάτων, σε όλες τις φάσεις του σχεδιασμού. Αρχικά, στην ανάλυση εναλλακτικών πολιτικών και στη διαμόρφωση ορθολογικών και αποτελεσματικών επιλογών παρέμβασης (αξιολόγηση εναλλακτικών σεναρίων ανάπτυξης), επιλογών που ανταποκρίνονται κατά το βέλτιστο τρόπο στους στόχους που τίθενται, όπως η διασφάλιση του δημοσίου συμφέροντος, υπό την έννοια της αποτελεσματικής χρήσης και διαχείρισης διαφόρων πόρων (κεφαλαίων, φυσικών πόρων κ.λ.π) και της κοινωνικής αναδιανεμητικής λειτουργίας ορισμένων πολιτικών παρέμβασης. Στη φάση αυτή, αξιολογούνται ως προς την εφικτότητα, καταλληλότητα και αποτελεσματικότητα οι εναλλακτικές επιλογές και προσδιορίζονται τελικά οι συγκεκριμένες αντισταθμίσεις ή ανταλλαγές (trade offs), που συνεπάγεται κάθε εναλλακτική επιλογή. Ακολούθως όμως, εξίσου κρίσιμη είναι η αξιολόγηση της

αποτελεσματικότητας των επιλεγέντων και υλοποιηθέντων μέτρων πολιτικής, προγραμμάτων, έργων, των κοινωνικο-οικονομικών και περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων κ.λ.π, ώστε να επανατροφοδοτείται ο σχεδιασμός και να διαμορφώνονται οι ενδεικνυόμενες στη συνέχεια παρεμβάσεις και πολιτικές.

Σύμφωνα με τους Κομίλη-Βαγιονή (1999:35), η οργανική ένταξη της αξιολόγησης στη διαδικασία σχεδιασμού προϋποθέτει και περιλαμβάνει:

- Την επακριβή οριοθέτηση του αντικειμένου και περιεχομένου της αξιολόγησης, καθώς και του ρόλου των εμπλεκόμενων φορέων,
- Την επιλογή, σε συνάρτηση με το οριοθετούμενο αντικείμενο, ενός μοντέλου αξιολόγησης που εμπεριέχει τις πλέον άρτιες επιστημονικά, αλλά και αποτελεσματικές στην πράξη μεθόδους και τεχνικές αξιολόγησης,
- Την επιλογή στα πλαίσια του προκρινόμενου μοντέλου, συγκεκριμένων ομάδων κριτηρίων, μια επιλογή που συναρτάται με τους στόχους του υπό αξιολόγηση αντικειμένου, με τις προκρινόμενες μεθόδους, αλλά και με το πληροφοριακό υπόβαθρο – υφιστάμενο είτε αποκτώμενο μέσω ειδικών διασκοπήσεων.

Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση προγραμμάτων αποτελεί πρωταρχικής σημασίας διαδικασία για την Ευρωπαϊκή Ένωση και κατά συνέπεια για τις εθνικές και περιφερειακές αρχές που είναι υπεύθυνες να διαχειρίζονται τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ε.Ε. Οι νέοι κανονισμοί που ισχύουν αντικατοπτρίζουν μια πλέον αποκεντρωμένη φιλοσοφία για τον προγραμματισμό και τη διαχείριση προγραμμάτων, καθώς και ένα σαφέστερο καθορισμό ευθυνών παρακολούθησης και αξιολόγησης σε κοινοτικό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, που ξεφεύγει πλέον από την αμιγώς χρηματοοικονομική παρακολούθηση, ενώ συγχρόνως αποτελεί νομική υποχρέωση για κάθε κράτος-μέλος. Στόχος είναι να προσδιορισθούν η αποτελεσματικότητα της υλοποίησης και οι χρησιμοποιούμενοι πόροι, μέσω δεικτών, που καθορίζονται σε ενδεδειγμένο επίπεδο. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μεθοδολογικά έγγραφα εργασίας, 2000)

Στα πλαίσια της διαδικασίας του προγραμματισμού, καθορίζονται οι **προγραμματικοί στόχοι** και **αντικειμενικοί σκοποί** και γίνεται η κατανομή της χρηματοδότησης μεταξύ **δράσεων**, ώστε να επιτυγχάνονται καλύτερα οι στόχοι. Υπάρχει μια λογική σχέση μεταξύ των αποφάσεων για διάθεση κονδυλίων και των

στόχων. Τη σχέση αυτή μπορεί κανείς να τη δει, είτε από την κορυφή προς τα κάτω, είτε από τη βάση προς τα πάνω. Στην πράξη, ο προγραμματισμός συνεπάγεται εναλλαγή μεταξύ των δύο οπτικών γωνιών:

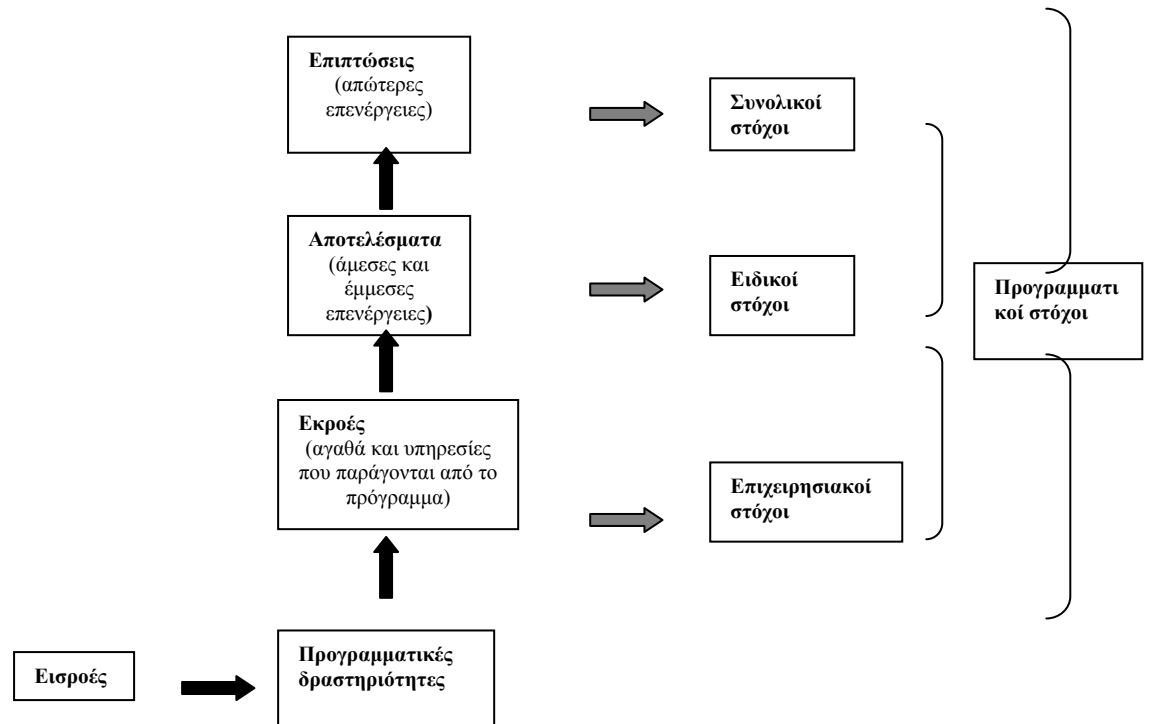
- Από την κορυφή προς τα κάτω: η πάσης φύσεως αρωγή προγραμματίζεται σε συγκεκριμένο πλαίσιο, σχετικό με ένα καθοριστικό **γενικό στόχο**. Ο τελευταίος αυτός επηρεάζει τη στρατηγική για την αρωγή και δημιουργεί ορισμένους **ειδικούς στόχους**, που αντιστοιχούν χονδρικά στους τομείς προτεραιότητας. Κάθε ειδικός στόχος με τη σειρά του, υλοποιείται μέσω μέτρων. Τα μέτρα αυτά επιτρέπουν την επίτευξη των **επιχειρησιακών στόχων**.
- Από τη βάση προς τα πάνω:
 - Τα μέτρα υλοποιούνται από διοικήσεις, οργανισμούς ή φορείς, με τη χρήση διαφόρων χρηματοδοτικών, ανθρώπινων, τεχνικών ή οργανωτικών **μέσων ή πόρων (εισροές)**.
 - Οι πραγματικές δαπάνες δημιουργούν σειρά φυσικών **εκροών**, οι οποίες καταδεικνύουν την επιτελεσθείσα πρόοδο στην υλοποίηση του μέτρου.
 - **Αποτελέσματα** είναι οι άμεσες επενέργειες, επί των άμεσα ωφελούμενων, των χρηματοδοτούμενων ενεργειών
 - Τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να εκφράζονται από πλευράς **επιπτώσεων** τους στην επίτευξη των προγραμματικών γενικών ή ειδικών στόχων και αποτελούν τις κύριες βάσεις για την εκτίμηση της επιτυχίας ή αποτυχίας της επίμαχης παρέμβασης. Οι ειδικές επιπτώσεις σχετίζονται με τους ειδικούς στόχους μιας παρέμβασης, ενώ οι γενικές επιπτώσεις με τον απώτατο αντικειμενικό σκοπό της παρέμβασης.

Όπως φαίνεται και από το παρακάτω σχήμα, οι εισροές του προγράμματος συνδέονται τόσο με τις εκροές του, όσο και μετέπειτα, με την επίτευξη των αποτελεσμάτων και επιπτώσεων του.

- Οι επιχειρησιακοί στόχοι εκφράζονται με γνώμονα τις εκροές
- Οι ειδικοί στόχοι εκφράζονται με γνώμονα τα αποτελέσματα
- Οι συνολικοί στόχοι εκφράζονται με γνώμονα τις επιπτώσεις

Η αξιολόγηση ενός προγράμματος είναι μια συνεχής διαδικασία, που ξεκινά κατά τη φάση του προγραμματισμού και εξελίσσεται παράλληλα με την υλοποίηση του προγράμματος. Η διαδικασία της αξιολόγησης για κάθε πρόγραμμα μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις φάσεις:

Σχήμα 1.2 : Λογική παρέμβασης ενός προγράμματος

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έγγραφο εργασίας 3, Δείκτες για παρακολούθηση και αξιολόγηση: Ενδεικτική Μεθοδολογία

Εκ των προτέρων (ex ante) αξιολόγηση, η οποία χαρακτηριστικά πρέπει να περιέχει τα εξής στοιχεία:

- Τη διασύνδεση και τη συνέπεια μεταξύ γενικών στόχων, ειδικών στόχων και μέτρων που περιέχονται στο συμπληρωματικό πρόγραμμα
- Την ύπαρξη και συνάφεια των δεικτών εκροών, αποτελεσμάτων και επιπτώσεων, για κάθε επίπεδο παρεχόμενης αρωγής
- Την αξιοπιστία του επιπέδου ποσοτικοποίησης των στόχων

Με την εκ των προτέρων αξιολόγηση, επαληθεύεται η συνέπεια των διαφόρων επιπέδων του προγραμματισμού.

Αξιολόγηση μεσοδιαστήματος, κατά την οποία εξετάζεται ο βαθμός αποτελεσματικότητας που επιτεύχθηκε, με βάση τους δείκτες που συγκεντρώθηκαν

κατά την παρακολούθηση (ταυτόχρονα εκτιμάται η ποιότητα και η συνάφεια των εν λόγω δεικτών)

Εκ των υστέρων αξιολόγηση, κατά την οποία, χρησιμοποιώντας πλέον τελικά στοιχεία από την παρακολούθηση, συγκρίνονται οι προσδοκώμενοι στόχοι, προς εκείνους που πραγματικά επετεύχθησαν (συμπεριλαμβανομένων των επιπτώσεων).

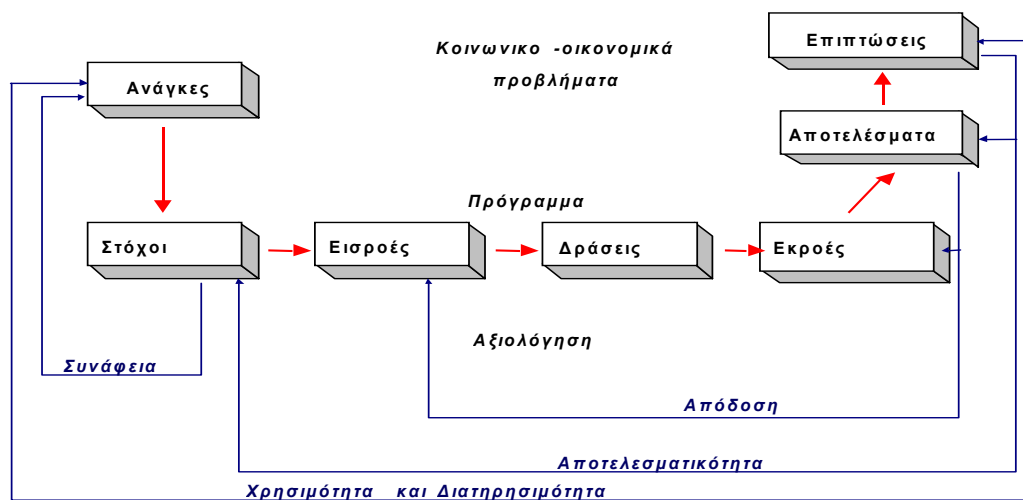
Προκειμένου να μπορεί να μετρηθεί ο βαθμός στον οποίο εκπληρώνονται οι αρχικοί στόχοι, θα πρέπει οι στόχοι να ποσοτικοποιούνται, όπως και οι σχετικοί δείκτες, που αντιστοιχούν στα προγράμματα, τις προτεραιότητες και τα μέτρα. Οι δείκτες αποφασίζονται εκ των προτέρων, ή νωρίς κατά την υλοποίηση του προγράμματος, ώστε να μπορούν να συγκεντρωθούν στοιχεία για τις επιδόσεις του κάθε προγράμματος. Η ποσοτικοποίηση των στόχων στηρίζεται σε βασικά δεδομένα που συγκεντρώνονται κατά τη φάση της ανάλυσης της υπάρχουσας κατάστασης, τα οποία προσφέρουν πληροφορίες για τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην επίμαχη επικράτεια, τις στοχευόμενες ομάδες των δράσεων κ.λ.π Η καθιέρωση ποσοτικοποιημένων στόχων, αλλά και προκαθορισμένων δεικτών, καθιστά δυνατή την εκτίμηση πιθανών επενεργειών (αποτελεσμάτων και επιπτώσεων) των προγραμματισμένων ενεργειών. Στην περίπτωση μέτρων που δεν προσφέρονται για άμεση ποσοτικοποίηση, καθορίζεται φάσμα δυνατών στόχων, ή χρησιμοποιούνται έμμεσοι ποσοτικοί δείκτες, οι τιμές των οποίων μπορούν να διορθώνονται κατά τη φάση υλοποίησης.

Καίρια ζητήματα της αξιολόγησης των δράσεων (βλ.Σχ.3)αποτελούν:

- **Η συνάφεια** των στόχων με τις ανάγκες και προτεραιότητες της τοπικής κοινωνίας
- **Η απόδοση**, με ποιο τρόπο και σε ποιο βαθμό οι πόροι (εισροές) μετατράπηκαν σε εκροές ή αποτελέσματα. Η απόδοση δηλαδή εξετάζει τον λόγο μεταξύ των εκροών, αποτελεσμάτων ή/και επιπτώσεων, προς τις χρησιμοποιούμενες εισροές, (ιδιαίτερα οικονομικούς πόρους), για την επίτευξή τους.
- **Η αποτελεσματικότητα**, σε ποιο βαθμό το πρόγραμμα συνέτεινε στην επίτευξη των ειδικών και γενικών του στόχων, συγκρίνει δηλαδή εκείνο που έγινε, με ό,τι είχε αρχικώς προγραμματισθεί, δηλαδή συγκρίνει τις πραγματικές με τις προσδοκώμενες, ή εκτιμώμενες εκροές, αποτελέσματα ή / και επιπτώσεις.

- **Η χρησιμότητα**, αν δηλαδή είχε το πρόγραμμα δράσεων επιπτώσεις στις στοχευόμενες ομάδες, ή στους στοχευόμενους πληθυσμούς, σε σχέση με τις ανάγκες τους,
- **Η διατηρησιμότητα**, σε ποια έκταση αναμένεται να διαρκέσουν οι αλλαγές ή τα οφέλη, μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος δράσεων. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2004, Μεθοδολογικά έγγραφα εργασίας, Έγγραφο εργασίας 3)

Σχ. 1.3: Χάραξη και αξιολόγηση πολιτικών

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2004, Μεθοδολογικά έγγραφα εργασίας, Έγγραφο εργασίας 3)

Επομένως, η αξιολόγηση νοείται ως επαναληπτική διαδικασία, μέσω της οποίας τα διδάγματα του παρελθόντος αξιοποιούνται από το παρόν και το μέλλον. Τα αποτελέσματα προηγούμενων αξιολογήσεων αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφοριών, σχετικά με τις νέες προκλήσεις και τις δυνατές απαντήσεις. Οι επαναλαμβανόμενες αξιολογήσεις (εκ των προτέρων, ενδιάμεση, εκ των υστέρων) προβαίνουν σε διαρκή ανασκόπηση των κύριων στοιχείων του προγραμματισμού, για να κρίνουν αν αυτά διατηρούν την ορθότητά τους, να αξιολογήσουν τα ενδιάμεσα αποτελέσματα και να επανεξετάσουν τις πιθανές επιπτώσεις, με βάση τους δείκτες που έχουν εξαρχής συμφωνηθεί. Στη βάση αυτή, ανάλογα δηλαδή με την αποτελεσματικότητα, την αποδοτικότητα και τις αναμενόμενες κοινωνικο-

οικονομικές επιπτώσεις, αξιολογούνται οι πολιτικές και η κατανομή των χρηματοδοτικών πόρων στα διάφορα προγράμματα δράσης. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έγγραφο εργασίας 8, 2000).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΕΣΟΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.1 Ο τουρισμός ως αναπτυξιακός παράγοντας

Ο τουρισμός, ως κατεξοχήν περιφερειακή δραστηριότητα, θεωρείται βασικό εργαλείο περιφερειακής πολιτικής και αναπτυξιακών στρατηγικών για την περιφέρεια. Ως δραστηριότητα από τη φύση της αποσυγκεντρωμένη, λόγω της διάχυτης θέσης των τουριστικών πόρων, που καλύπτουν συνήθως μεγάλο τμήμα του εθνικού χώρου, τείνει να αναπτύσσεται μακριά από βιομηχανικά κέντρα, σε περιφερειακές από οικονομική και γεωπολιτική άποψη περιοχές. (Σπιλάνης, 2000). Παρά το γεγονός ότι έχει να επιδείξει εξαιρετικές χωρικές συγκεντρώσεις, κυρίως σε ακτές και αξιόλογους φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους, γενικά θεωρείται ως αποτελεσματικό μέσο μείωσης των περιφερειακών ανισοτήτων και άσκησης περιφερειακής πολιτικής (Williams & Shaw, 1991).

Συχνά αποδίδονται στον τουρισμό χαρακτηρισμοί όπως «διαβατήριο προς την ανάπτυξη», (De Kadt, 1979), «ατμομηχανή της τοπικής οικονομίας» (Παυλόπουλος, 1998), καθώς θεωρείται ότι ως εξαγωγική δραστηριότητα που στηρίζεται στην ανάδειξη τοπικών τουριστικών πόρων μπορεί να αποτελέσει μοχλό κινητοποίησης της τοπικής οικονομίας, συμπαρασύροντας τους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς σε ανοδική τροχιά. Στην Ελλάδα, ήδη από τη δεκαετία του 1960, ο τουρισμός κατέχει σημαντική θέση στα διάφορα προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης, με το σκεπτικό ότι ο τουριστικός τομέας μπορεί να παίζει καταλυτικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη των περιφερειών, στην ουσιαστική άμβλυνση περιφερειακών οικονομικών ανισοτήτων και στη δραματική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των τοπικών κοινωνιών. Σύμφωνα με τους Κουζέλη-Παυλόπουλο, στην περίπτωση της Ελλάδας, αποδεικνύεται ότι ο τουριστικός τομέας κατά την εικοσαετία 1970-1991 επέδειξε σημαντική δυναμικότητα, συμβάλλοντας σε πολύ μεγάλο βαθμό στην περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη, στη μείωση της περιφερειακής ανισοκατανομής του εισοδήματος, στη δημιουργία υποδομών, στην ανάπτυξη νέων υπηρεσιών στην περιφέρεια, στην αντιστροφή του μεταναστευτικού ρεύματος προς το κέντρο και στη συγκράτηση του ρυθμού ανάπτυξης της ανεργίας κατά νομό (Παυλόπουλος-Κουζέλης, 1998). Από άλλους μελετητές ωστόσο, χωρίς να αμφισβητείται η σημασία και η δυναμική του τουρισμού ως προωθητικής δραστηριότητας, εκφράζεται ένας

σκεπτικισμός, κατά πόσο ο τουρισμός με τον τρόπο που εξελίσσεται μέχρι σήμερα μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία συνθηκών ουσιαστικής ανάπτυξης και όχι απλής μεγέθυνσης σε οικονομικά καθυστερημένες περιοχές, και επισημαίνεται η ανάγκη αναζήτησης του κατάλληλου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης για κάθε περιοχή (Σπιλάνης, 2000). Είναι πάντως γεγονός, ότι όλες σχεδόν ανεξαιρέτως οι τοπικές διοικήσεις έχουν συνειδητοποιήσει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τον τουρισμό ως βάση για την περιφερειακή ανάπτυξη, γι' αυτό και τον συμπεριλαμβάνουν απαραίτητα στα αναπτυξιακά τους προγράμματα, θεωρώντας τον συνήθως ως μια εύκολη και γρήγορη αναπτυξιακή διέξοδο.

Δεδομένου ότι ο τουρισμός ανταγωνίζεται με άλλους τομείς για τη χρήση τοπικών πόρων, τη χρήση της γης, την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, των χρηματικών πόρων κ.λ.π, αλλά και καθώς έχει γίνει έντονη η αειφορική διάσταση των αναπτυξιακών πολιτικών, έχει πλέον γίνει κατανοητό, ότι η θέση του τουρισμού στον αναπτυξιακό σχεδιασμό δεν πρέπει να εξετάζεται μόνο από οικονομική σκοπιά, αλλά από μια πολυπρισματική προοπτική, που να συσχετίζει ποικίλους παράγοντες και προϋποθέσεις, εξασφαλίζοντας την ομαλή ένταξη του τουρισμού στο τοπικό οικονομικό και πολιτικο-κοινωνικό περιβάλλον. Ο Butler (1993) δίνει τον εξής ορισμό για το βιώσιμο τουρισμό: «Είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται και συντηρείται σε μια περιοχή (κοινότητα, περιβάλλον), με τέτοιο τρόπο, και σε τέτοια κλίμακα, ώστε να παραμένει βιώσιμος για μια απεριόριστη περίοδο, και να μην αλλάζει ή υποβαθμίζει το περιβάλλον, (φυσικό και ανθρωπογενές) μέσα στο οποίο αναπτύσσεται, σε τέτοιο βαθμό, ώστε να εμποδίζει την επιτυχή ανάπτυξη και ευημερία άλλων δραστηριοτήτων και διαδικασιών» (Wahab-Pigram, 1997). Με άλλα λόγια, ο τουρισμός ως εργαλείο περιφερειακής ανάπτυξης, πρέπει να είναι οικονομικά βιώσιμος, περιβαλλοντικά ευαίσθητος και πολιτισμικά κατάλληλος, με μορφή και οργάνωση που υπαγορεύεται από τις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής. Σύμφωνα με τους Σπιλάνη-Βαγιάνη (2002), ως βιώσιμος τουρισμός θεωρείται η διαρκής προσπάθεια βελτίωσης των επιδόσεων της τουριστικής ανάπτυξης σε ό,τι αφορά στα κοινωνικο-οικονομικά μεγέθη, με την αύξηση της ανά τουρίστα προστιθέμενης αξίας, είτε σε ό,τι αφορά στα περιβαλλοντικά μεγέθη, με τη μείωση της κατανάλωσης πόρων, ή της παραγωγής αποβλήτων ανά τουρίστα.

2.2 Οι επιπτώσεις του τουρισμού

Ο τουρισμός αντιπροσωπεύει μια σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα για την ανάπτυξη ενός μεγάλου αριθμού περιοχών. Εντούτοις, ο αρχικός ενθουσιασμός για την αναπτυξιακή δυναμική του τουρισμού μετριάζεται από το γεγονός ότι μπορεί να επιφέρει ποικίλες επιπτώσεις, κοινωνικές και οικονομικές, αλλά και περιβαλλοντικές, τόσο θετικές, όσο και αρνητικές. Η εκτίμησή τους, καθώς επίσης και η γνώση των παραγόντων που τις επηρεάζουν καταλυτικά, αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για σχεδιαστικές παρεμβάσεις με στόχο τη βέλτιστη αξιοποίησή του για τη βιώσιμη ανάπτυξη μιας περιοχής.

2.2.1 Οι οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού

Η αναζήτηση μιας ισορροπημένης τουριστικής πολιτικής προϋποθέτει τη σύγκριση ανάμεσα στις ωφέλειες και τα κόστη που συνεπάγεται η τουριστική ανάπτυξη για μια περιοχή. Η γνώση των οικονομικών μεγεθών που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη είναι απαραίτητη, προκειμένου να διαγνωσθεί κατά πόσον αυτή αποτελεί την καλύτερη εναλλακτική λύση χρήσης των πόρων μιας περιοχής, να βελτιωθεί η σχέση κόστους- οφέλους του τουρισμού και να δρομολογηθούν οι κατάλληλες σχεδιαστικές παρεμβάσεις. Οι οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού, αν και συνήθως προεκλαμβάνονται ως θετικές, πρέπει να εξετάζονται υπό το πρίσμα των παραγόντων που τις επηρεάζουν και τις διαμορφώνουν.

2.2.1.1 Παράγοντες που επηρεάζουν τις οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού

Η οικονομική σημασία του τουρισμού για μια περιοχή εξαρτάται από το είδος και τον τύπο του τουρισμού που αναπτύσσεται σ' αυτήν, τον τύπο των τουριστών που προσελκύει, καθώς επίσης και από τη φύση και τη δομή της τοπικής οικονομίας (Cooper- Fletcher, 1993:109). Σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει, παράγοντες όπως η ηλικία, η εθνικότητα, τα ενδιαφέροντα, οι οικονομικές δυνατότητες, ο τύπος ταξιδιού που επιλέγεται (οργανωμένο ή ελεύθερο), ο τύπος καταλύματος (ξενοδοχείο, ενοικιαζόμενο δωμάτιο ή camping), το αν ταξιδεύει κανείς μόνος, με φίλους ή με την οικογένεια, είναι παράγοντες που επηρεάζουν την τουριστική δαπάνη (Pepping-De Bruijn, 1991: 19-25). Επομένως, σύμφωνα με την προαναφερθείσα μελέτη, η έμφαση δίνεται στον επιλεκτικό τουρισμό, στο βαθμό που μια περιοχή μπορεί να καθορίσει τη

σύνθεση του τουριστικού ρεύματος που προσελκύει, ώστε να είναι η αποδοτικότερη από τη σκοπιά της τουριστικής δαπάνης.

Εξίσου σημαντικό ρόλο όμως παίζει και η δομή της τοπικής οικονομίας, ο βαθμός ανάπτυξής της και οι ρυθμοί μεγέθυνσης που μπορεί να επιτύχει, το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό της και το επίπεδο μόρφωσης και δεξιοτήτων του, ο βαθμός διασύνδεσης των τομέων της οικονομίας, τα διαθέσιμα επενδυτικά κεφάλαια, η παραγωγικότητα των κεφαλαίων, η επιχειρηματικότητα και η δυνατότητά της να ανταποκριθεί στην αυξημένη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών που δημιουργεί ο τουρισμός (Mathieson-Wall, 1982:52,85). Όσο πιο ανεπτυγμένη είναι η τοπική οικονομία σε σχέση με αυτούς τους παράγοντες, τόσο περιορίζονται οι διαρροές του τουριστικού της εισοδήματος. Οι περιοχές που για την ανάπτυξη και στήριξη του τουρισμού είναι αναγκασμένες να εισάγουν εργατικό δυναμικό, πρώτες ύλες για την κατασκευή υποδομής και ανωδομής, αγαθά για την τουριστική κατανάλωση, αυτές στις οποίες λόγω ανυπαρξίας εγχώριων επενδυτικών κεφαλαίων η τουριστική ανάπτυξη στηρίζεται σε ξένους επενδυτές και πολυεθνικές επιχειρήσεις που εξάγουν τα κέρδη τους, πολύ λίγο μπορούν να επωφεληθούν από την τουριστική τους ανάπτυξη, στην οποία όμως δεσμεύουν τους υπάρχοντες πόρους τους. Η τουριστική δαπάνη έχει ευεργετικά αποτελέσματα για τις τοπικές οικονομίες, αν παραμένει κατά όσο το δυνατό μεγαλύτερο μέρος της στην περιοχή, κινητοποιώντας περαιτέρω την τοπική οικονομία με πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα.

2.2.1.2 Άμεσες, έμμεσες και παράγωγες επιπτώσεις

Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία της περιοχής υποδοχής αναλύονται σε τρία επίπεδα:

- **Άμεσες επιπτώσεις:** Πρόκειται για την τουριστική δαπάνη που πραγματοποιείται στις τουριστικές επιχειρήσεις, όπως καταλύματα, εστιατόρια, καταστήματα τουριστικών ειδών κ.λ.π. Υπολογίζονται ως η διαφορά της πραγματοποιηθείσας τουριστικής δαπάνης μείον την αξία των εισαγωγών που απαιτούνται για την προμήθεια αυτών των αγαθών και υπηρεσιών «πρώτης γραμμής».
- **Έμμεσες επιπτώσεις:** Οι τουριστικές επιχειρήσεις που έρχονται σε άμεση επαφή με τον τουρίστα χρειάζονται προμήθειες και υπηρεσίες από άλλες επιχειρήσεις της τοπικής οικονομίας, πληρώνουν φόρους στις τοπικές αρχές, έτσι ώστε δημιουργείται ένας νέος κύκλος

δαπανών, που απορρέουν δευτερογενώς από την αρχική τουριστική δαπάνη.

- **Παράγωγες επιπτώσεις:** Μέσω των άμεσων και έμμεσων επιπτώσεων δημιουργούνται εισοδήματα στους εργαζόμενους των κλάδων που εμπλέκονται άμεσα και έμμεσα στην τουριστική διαδικασία (μισθοί, αμοιβές, ενοίκια κ.λ.π), τα οποία διοχετεύονται για την ικανοποίηση των αναγκών τους, δημιουργώντας επιπλέον ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες τοπικά, σε ένα τρίτο κύκλο οικονομικής δραστηριότητας. (Cooper-Fletcher, 1993:114)

2.2.1.3 Θετικές οικονομικές επιπτώσεις:

Ο τουρισμός έχει θετικές επιπτώσεις στην οικονομία, τόσο σε μακροοικονομικό, όσο και σε μικροοικονομικό επίπεδο. Εκτός από τα άμεσα βραχυπρόθεσμα οφέλη που αποκομίζουν άτομα και επιχειρήσεις, έχει ευεργετική επίδραση σε μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας. Μεταξύ άλλων συμβάλλει στην αύξηση του Α.Ε.Π, στην εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών με την εισροή ξένου συναλλάγματος, στην αύξηση των κρατικών εσόδων μέσω της φορολογίας. Αυξάνει την απασχόληση, δημιουργώντας θέσεις εργασίας, αυξάνει το τοπικό εισόδημα, κινητοποιώντας την κατανάλωση και τις επενδύσεις, στηρίζεται σε εκσυγχρονιστικές υποδομές που χρησιμοποιούνται και από άλλους οικονομικούς τομείς για την ανάπτυξή τους (δρόμοι, λιμάνια, αεροδρόμια) δημιουργώντας έτσι εξωτερικές οικονομίες, προσελκύει ξένα επενδυτικά κεφάλαια. Μέσω της διασύνδεσής του με άλλους παραγωγικούς τομείς κινητοποιεί γενικότερα την οικονομική δραστηριότητα, με πολλαπλασιαστικά οφέλη και εκσυγχρονίζει την παραγωγική δομή (ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα, των υπηρεσιών).

2.2.1.4 Αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις:

Κριτική ασκείται ωστόσο στον τουρισμό για μια σειρά από αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις, όπως ότι για την παραγωγή τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών απαιτείται η εισροή πόρων, κεφαλαίων και δυναμικού που σε άλλη περίπτωση θα χρησιμοποιούνταν για την ανάπτυξη κάποιου άλλου τομέα της οικονομίας, με πιο κερδοφόρο ίσως τρόπο (κόστος ευκαιρίας). Κατηγορείται ακόμη ότι αποδυναμώνει άλλους παραγωγικούς τομείς, συνηθέστερα τον αγροτικό τομέα, με τη μεταπήδηση του ανθρώπινου δυναμικού στην τουριστική παραγωγική διαδικασία,

που εμφανίζεται ελκυστικότερη και περισσότερο αποδοτική, δημιουργώντας μονοκαλλιέργειες. Λόγω των εγγενών χαρακτηριστικών του (εποχικότητα, ελαστικότητα ζήτησης) αποτελεί έναν εξαιρετικά ασταθή τομέα για να βασισθεί αποκλειστικά σ' αυτόν η οικονομία μιας περιοχής. Επιπλέον, οι θέσεις εργασίας στον τουριστικό τομέα απαιτούν χαμηλή εξειδίκευση ως επί το πλείστον, πράγμα που δε συμβάλλει στην ουσιαστική ανάπτυξη ενός τόπου. Έχει αυξημένες ανάγκες σε υποδομές, αυξάνει τις τιμές των αγαθών και της γης (πληθωριστικές πιέσεις, κερδοσκοπία γης). Ως τομέας παροχής αγαθών και υπηρεσιών τελικής κατανάλωσης ο Τουρισμός θεωρείται ότι έχει χαμηλό ποσοστό ενδιάμεσων εισροών, γεγονός που εμποδίζει τις άμεσες επιπτώσεις του σε άλλους παραγωγικούς κλάδους (Σπιλάνης, 2000:175).

2.2.2 Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού

Η ανάπτυξη του τουρισμού επιφέρει αλλαγές στην κοινωνική δομή, στην απασχόληση, στο επίπεδο ζωής, ακόμη και στον τρόπο ζωής, τα καταναλωτικά πρότυπα και την πολιτισμική συγκρότηση μιας κοινωνίας. Η ποιότητα και η έκταση των αλλαγών εξαρτάται από τον τύπο του τουρισμού που αναπτύσσεται και πιο συγκεκριμένα από την οργάνωση και τη μορφή του τουριστικού προϊόντος, τον αριθμό και τη συμπεριφορά των τουριστών. (Pepping-De Bruijn, 1991)

2.2.2.1 Επιπτώσεις στην απασχόληση

Ο τουρισμός είναι τομέας έντασης εργασίας και ως τέτοιος δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, αυξάνοντας την απασχόληση και τα εισοδήματα. Ακόμη και σε περιόδους οικονομικής ύφεσης και αύξησης της ανεργίας, ο τουριστικός τομέας μπορεί να αποτελέσει μια σταθερή πηγή θέσεων απασχόλησης. Δίνει εργασιακή διέξοδο σε νέους και γυναίκες, επιφέροντας έτσι αλλαγές στον παραδοσιακό κοινωνικό τους ρόλο. Επίσης δημιουργεί πολυαπασχόληση, όταν προσφέρει τη δυνατότητα ενασχόλησης στο περιθώριο της κύριας εργασίας, αυξάνοντας το εισόδημα.

Ωστόσο, ορισμένα χαρακτηριστικά της απασχόλησης στον τουρισμό ευθύνονται για την κακή εικόνα του ως εργασιακού τομέα: Συχνά πρόκειται για εργασία εποχιακή, ανειδίκευτη στις περισσότερες περιπτώσεις και χαμηλά αμειβόμενη. (Williams & Shaw, 1991) Το ζήτημα λοιπόν είναι σε ποιο βαθμό η

ένταση της απασχόλησης λόγω του τουρισμού θέτει τις βάσεις για πραγματική ανάπτυξη και όχι απλώς ευκαιριακή μεγέθυνση των εισοδημάτων. Καθοριστικής σημασίας για τις επιπτώσεις του τουρισμού στην αγορά εργασίας μιας περιοχής είναι η δομή της τοπικής οικονομίας, αλλά και ο βαθμός τουριστικής ανάπτυξης και οργάνωσης του τουρισμού.

2.2.2.2 Δημογραφικές επιπτώσεις

Άμεσα συνδεδεμένες με τις επιπτώσεις στην απασχόληση, είναι οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην κίνηση του πληθυσμού, αφού ο τουρισμός αποδεδειγμένα συμβάλλει στην αντιστροφή της τάσης πληθυσμιακής συρρίκνωσης που παρατηρείται στις περιφερειακές περιοχές, λόγω της μετακίνησης του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα, όπου οι ευκαιρίες απασχόλησης είναι περισσότερες. Συνήθως έχει ευεργετικές επιπτώσεις στην πληθυσμιακή σύνθεση των περιοχών (πυραμίδα ηλικιών και φυσική κίνηση πληθυσμού) και στην αναδιάρθρωση του παραγωγικού ιστού μιας περιοχής. Συχνά, η ανάπτυξη του τουρισμού σε μια περιοχή μπορεί να προκαλέσει μεταναστευτικό ρεύμα προς αυτήν, αν οι θέσεις εργασίας δεν μπορούν να καλυφθούν από την εγχώρια παραγωγική δύναμη. Αυτό μπορεί να επιφέρει κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες στην περιοχή, ανάλογα με το βαθμό αφομοίωσης των «μεταναστών» στην τοπική κοινωνία, και το ύψος της οικονομικής διαρροής προς τις περιοχές προέλευσής τους (Williams & Shaw, 1991).

Μπορεί να αποτελέσει το κίνητρο για την αναβίωση παραδοσιακών τοπικών τεχνών, που διαφορετικά θα εξαφανίζονταν. Ενδέχεται όμως και να αλλοιώσει εντελώς τον τοπικό παραγωγικό ιστό, αν επικρατήσει ως μονοκαλλιέργεια σε μια περιοχή. Σε πολλές περιπτώσεις ευθύνεται για την αστικοποίηση περιοχών της υπαίθρου, με ό,τι συνεπάγεται αυτό για το περιβάλλον, την πολιτιστική κληρονομιά, τις παραδόσεις, τον τρόπο ζωής.

2.2.2.3 Επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής

Η ανάπτυξη του τουρισμού δημιουργεί την ανάγκη κατασκευής δημόσιων υποδομών σε μια περιοχή (συγκοινωνίες, οδικό δίκτυο, υπηρεσίες υγείας και άλλες κοινωφελείς υπηρεσίες), που αναβαθμίζουν το επίπεδο ζωής των κατοίκων, υποδομών που χωρίς τον τουρισμό, είτε θα αργούσαν να πραγματοποιηθούν, είτε δεν θα γίνονταν ποτέ. Με την αύξηση των τοπικών εισοδημάτων, και λόγω του συνδρόμου επίδειξης (demonstration effect) ως ένα βαθμό, αυξάνει την τοπική

κατανάλωση και δίνει πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες ανύπαρκτα ως τότε στην περιοχή. Βέβαια από την άλλη πλευρά, η εξέλιξη αυτή εντείνει την ομογενοποίηση των κοινωνιών, και την εξάλειψη των τοπικών ιδιαιτεροτήτων (Mathieson and Wall, 1982:174). Η τουριστική ανάπτυξη αναπόφευκτα επιφέρει πολιτισμική αλλαγή, που εκδηλώνεται στον τρόπο ζωής, στις αντιλήψεις, αξίες, αλλά συχνά και εμπορευματοποίηση των τοπικών πολιτισμικών αγαθών.

Άλλες αρνητικές πτυχές του τουρισμού, όσον αφορά στην ποιότητα ζωής είναι η αύξηση της εγκληματικότητας στην οποία ενδέχεται να συμβάλει, αλλά και η αίσθηση συνωστισμού και ανταγωνισμού στη χρήση των τοπικών πόρων και υποδομών, που συχνά δημιουργείται στους κατοίκους, ειδικά όταν ο αριθμός των τουριστών ξεπεράσει τα όρια της φέρουσας ικανότητας της περιοχής, ή όταν η συμπεριφορά τους γίνει ενοχλητική. Όλα τα παραπάνω, συνδέονται άμεσα με το βαθμό τουριστικής ανάπτυξης που παρουσιάζει μια περιοχή και τον τύπο τουρισμού που αναπτύσσει .

2.2.2.4 Τουρισμός και κοινωνικές αντιπαραθέσεις

Το τουριστικό σύστημα μιας περιοχής αποτελείται από ετερόκλητους και ανομοιογενείς παράγοντες, μεταξύ των οποίων παρατηρείται διάσταση στόχων και συμφερόντων, φαινόμενο που γίνεται έντονα αισθητό κατά τη χάραξη αναπτυξιακών στρατηγικών. Ο τουρισμός εντείνει την κοινωνική κινητικότητα, επιφέροντας αλλαγή στην κοινωνική δομή. Συνήθως δημιουργείται ανταγωνισμός τοπικά για τις χρήσεις της γης, ειδικά αν αυτές δεν είναι εκ των προτέρων θεσμοθετημένες. Δυσαρέσκεις δημιουργούνται επίσης, λόγω της προσέλκυσης αλλοδαπού εργατικού δυναμικού, είτε σε ανειδίκευτες θέσεις εργασίας, όπως συνήθως συμβαίνει στις ανεπτυγμένες χώρες, είτε σε εξειδικευμένες και υψηλά αμειβόμενες θέσεις, περίπτωση συνηθισμένη στις υπανάπτυκτες περιοχές που αναπτύσσουν τον τουρισμό. Τέτοια φαινόμενα δυσαρέσκειας συχνά λαμβάνουν εκρηκτικές διαστάσεις στα πλαίσια των τοπικών κοινωνιών. Μια άλλη αιτία κοινωνικών αντιπαραθέσεων είναι η εξωτερίκευση του ιδιωτικού κόστους στο κοινωνικό σύνολο, (π.χ. περιβαλλοντικά κόστη), πρακτική που συχνά ακολουθείται από τις τουριστικές επιχειρήσεις και απαιτεί έλεγχο και παρέμβαση από τους δημόσιους φορείς για την αντιμετώπισή της.

2.2.3 Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού

Όπως κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, ο τουρισμός έχει επιπτώσεις στο περιβάλλον. Συνδέεται δε μ' αυτό με μια αμφίδρομη, αλλά και διφορούμενη σχέση. Δεδομένου ότι το περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές) αποτελεί βασική εισροή για τη δημιουργία του τουριστικού προϊόντος και ταυτόχρονα αποδέκτη των εκροών της τουριστικής δραστηριότητας, ο τουρισμός αποτελεί ένα πρώτης τάξεως κίνητρο για την προστασία του περιβάλλοντος, εφόσον αν αυτό πληγεί, πλήττεται και ο ίδιος. Παρά το γεγονός όμως ότι η ανάδραση αυτή του περιβάλλοντος στον τουρισμό έχει γίνει αντιληπτή, λόγω της εξάρτησής του από την ποιότητα του περιβάλλοντος, παρουσιάζονται συχνά αυτοκαταστροφικές τάσεις στην τουριστική δραστηριότητα, που δικαιολογούν το γνωστό αφορισμό: «Ο τουρισμός σκοτώνει τον τουρισμό» (Poigier, 2000:204). Εύλογα βέβαια αντιλαμβάνεται κανείς ότι το πρόβλημα δεν είναι τόσο ο ίδιος ο τουρισμός, όσο η αδυναμία ελέγχου και ορθολογικής οργάνωσης της τουριστικής ανάπτυξης. Η διάσταση μεταξύ στόχων επιχειρήσεων (μικρο-οικονομικοί και βραχυπρόθεσμοι στόχοι) και στόχων περιοχών (μακρο-οικονομικοί και μακροπρόθεσμοι), αλλά και η συνήθης πρακτική των επιχειρηματιών να εξωτερικεύουν το ιδιωτικό κόστος σε κοινωνικό κόστος με βάση τους μηχανισμούς της αγοράς για μεγιστοποίηση του κέρδους τους, δημιουργούν τα μεγαλύτερα προβλήματα στη σχέση του τουρισμού με το περιβάλλον, προβλήματα που απαιτούν τη ρυθμιστική παρέμβαση των δημόσιων φορέων για τη διευθέτησή τους.

2.2.3.1 Τουρισμός και χωρικές συγκεντρώσεις

Οι περιοχές που διαθέτουν πλούσιους φυσικούς ή πολιτιστικούς πόρους είναι αυτές που προσελκύουν τον τουρισμό και υφίστανται και τις μεγαλύτερες πιέσεις από τις τουριστικές δραστηριότητες. Γενικά αυτό συνήθως συμβαίνει

- σε **παράκτιες ζώνες**, που παρουσιάζουν γραμμική ανάπτυξη κατά μήκος των ακτών,
- σε **αστικές περιοχές**, με σημαντικούς πολιτιστικούς κυρίως πόρους τουριστικής έλξης που προσελκύουν μεγάλους αριθμούς επισκεπτών και αντιμετωπίζουν λειτουργικά κυκλοφοριακά και περιβαλλοντικά προβλήματα,
- σε **ορεινές περιοχές** με πλούσιο φυσικό περιβάλλον με υφιστάμενη εντατική ανάπτυξη, που απειλούνται με υποβάθμιση λόγω ποικίλων πιέσεων (Κομίλης, 1999:134).

Η χωρική συγκέντρωση καταλήγει σε αστικοποίηση υπαίθριων περιοχών, ανισοκατανομή του πληθυσμού, αφού παραπλήσιες περιοχές παρουσιάζουν πληθυσμιακή απώλεια λόγω της μετακίνησης εργατικού δυναμικού προς τις τουριστικές, ενώ σ' αυτές τις τελευταίες δημιουργείται ανάγκη για πρόσθετες υποδομές σε δρόμους, αποχετευτικά δίκτυα κ.λ.π, προκειμένου να αντιμετωπισθούν τα κυκλοφοριακά και άλλα λειτουργικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

2.2.3.2 Καθοριστικοί παράγοντες και κατηγορίες επιπτώσεων

Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης , δυσμενείς ή όχι, εξαρτώνται από παράγοντες όπως **α)** ο τύπος ή το είδος της τουριστικής ανάπτυξης, **β)** η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά των τοπικών περιβαλλοντικών πόρων , **γ)** η ένταση της παρουσίας του τουρισμού και **δ)** η δυνατότητα και ικανότητα των φορέων και του τοπικού πληθυσμού να διαχειριστούν τους περιβαλλοντικούς πόρους (Κομίλης, 1999:134, Κοκκώσης, 2001:144)

Ο τουρισμός ως δυναμική και πολυδιάστατη δραστηριότητα, επηρεάζει το περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται άμεσα και έμμεσα (λόγω της διασύνδεσής του με άλλους παραγωγικούς τομείς) (Cooper, Fletcher, 1993: 103).Οι επιπτώσεις του στο περιβάλλον διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, ως προς το:

α) Φυσικό περιβάλλον (φυσικά οικοσυστήματα, φυσικοί πόροι: έδαφος, χλωρίδα, πανίδα, τοπίο, αέρας, θάλασσα, νερά).

β) Δομημένο περιβάλλον, ειδικότερα στην αρχιτεκτονική κληρονομιά, αλλά και στη δομή, λειτουργία και δυναμική των ανθρώπινων οικισμών.

2.2.3.3 Θετικές επιπτώσεις:

Επειδή το περιβάλλον θεωρείται αναπτυξιακός πόρος για τον τουρισμό και η ποιότητά του συνιστά καθοριστική παράμετρο για την τουριστική ανάπτυξη, ο τουρισμός δίνει το κίνητρο, αλλά και τα οικονομικά μέσα για την προστασία του. Μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι, ιστορικά κτίρια, κατάλοιπα του παρελθόντος που σε άλλες συνθήκες θα φθείρονταν στην αφάνεια, λόγω και μέσω του τουρισμού συντηρούνται, αναστηλώνονται, προβάλλονται, πολλά από αυτά αποκτούν νέες λειτουργίες και πάντως ενσωματώνονται στη σύγχρονη κοινωνική και πολιτιστική ζωή και στην παραγωγική διαδικασία. Δίνεται έμφαση στη διατήρηση της ποιότητας του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος, ως συγκριτικού πλεονεκτήματος

κάθε περιοχής. Θεσπίζονται νόμοι, πολεοδομικές και χωροταξικές ρυθμίσεις για την προστασία της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς. Χάρη στον τουρισμό λαμβάνονται ειδικά μέτρα προστασίας σε ευαίσθητα και μοναδικά οικοσυστήματα, που στηρίζουν ως αναπτυξιακοί πόροι την οικονομία των περιοχών τους. Τέτοια μέτρα είναι η δημιουργία ειδικών πάρκων προστασίας της φύσης και της βιοποικιλότητας, η θέσπιση ζωνών ασφαλείας όπου απαγορεύεται η πρόσβαση, κ.λ.π.

Εξάλλου χάρη στον τουρισμό, βελτιώνεται το περιβάλλον με έργα υποδομής, εξωραϊσμούς, κ.α, που χωρίς αυτόν είτε δεν θα γίνονταν, είτε θα αργούσαν πολύ.

2.2.3.4 Αρνητικές επιπτώσεις

Ο τουρισμός κατηγορείται για τις πιέσεις που ασκεί στους φυσικούς πόρους (νερό, έδαφος, αέρας), κατά τη διαδικασία κατανάλωσης (απόλαυσης) τους. Από μια γενική σκοπιά, οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά μπορεί να ανάγονται στη φυσική φθορά, ή και απώλεια των πόρων λόγω της χρήσης τους (π.χ. καταστροφές στα μνημεία, ρύπανση νερών και ατμόσφαιρας), είτε μείωση της ικανοποίησης που προσφέρει η κατανάλωσή τους, λόγω υποβάθμισης του συμβολισμού ή των χαρακτηριστικών τους, ή αδυναμίας ουσιαστικής απόλαυσής τους (π.χ. λόγω παρουσίας μεγάλου αριθμού επισκεπτών). Οι πιέσεις αυτές μπορεί να είναι **μόνιμες**, όπως η αλλοίωση του τοπίου λόγω της δημιουργίας υποδομών και τουριστικών ανωδομών, η φθορά και υποβάθμιση των πολιτιστικών πόρων, οι αλλαγές χρήσεων γης, η καταστροφή ή εξάντληση φυσικών πόρων, ή **περιοδικές**, εποχικές, ανάλογα με την ένταση της τουριστικής κίνησης, κυρίως στις μεταφορές, στη χρήση του νερού, στα δίκτυα κοινής ωφέλειας (ενέργεια, αποχέτευση κ.λ.π), στη δημιουργία αισθητικής ρύπανσης.

Ο τουρισμός ανταγωνίζεται άλλους τομείς (βιομηχανία, γεωργία) στη χρήση των τοπικών πόρων, όπως για παράδειγμα τη χρήση της γης, τα αποθέματα νερού. Σε πολλές περιπτώσεις, κατηγορείται για την εγκατάλειψη της γεωργίας, στις περιοχές όπου αναπτύσσεται, από την οποία στερεί καλές γεωργικές εκτάσεις, λόγω της αλλαγής της τιμής της γης και της οικοπεδοποίησης, αλλά και ανθρώπινο δυναμικό, που εγκαταλείποντας την επίμοχθη γεωργική εργασία, στρέφεται στα λιγότερο κοπιαστικά τουριστικά επαγγέλματα, με αποτέλεσμα τη διακοπή της καλλιέργειας της γης, που με τη σειρά της καταλήγει σε δραματική αλλαγή του τοπίου.

2.3 Η ανάγκη για ολοκληρωμένο τουριστικό σχεδιασμό

Οι πολυδιάστατες επιπτώσεις του τουρισμού και τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν από την ανάπτυξή του σε διάφορες περιοχές, σε συνδυασμό με την παγκόσμια τάση για τη βιώσιμη ανάπτυξη, αλλά και τις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες και επιθυμίες των τουριστών-καταναλωτών, καθιστούν επιτακτική την ανάγκη ολοκληρωμένου σχεδιασμού της τουριστικής δραστηριότητας, στα πλαίσια του συνολικού αναπτυξιακού σχεδιασμού μιας περιοχής. Εξάλλου, η συνεχιζόμενη ανάδυση νέων τουριστικών προορισμών έχει δημιουργήσει συνθήκες έντονου ανταγωνισμού μεταξύ τους, που, σε συνδυασμό με αλλαγές στα καταναλωτικά πρότυπα τουρισμού απαιτούν πρόγνωση και συστηματική αντιμετώπιση για την εξασφάλιση της βιωσιμότητάς τους.

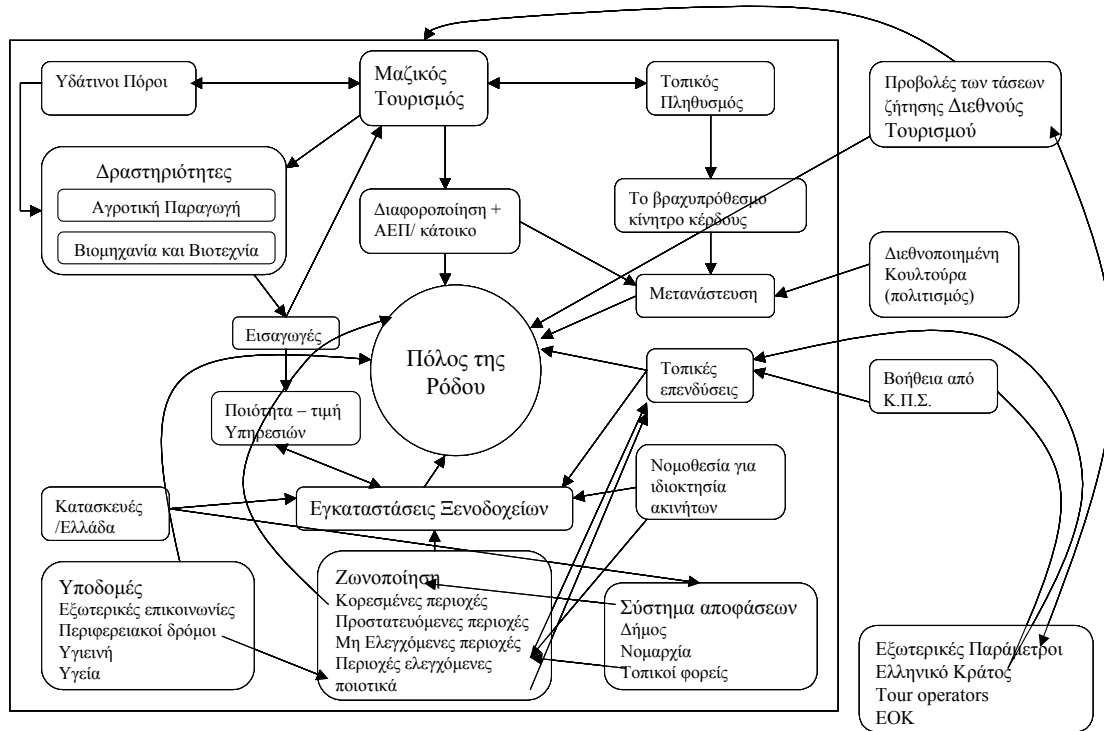
Λόγω της έντονα διαφοροποιημένης φύσης του τουρισμού, οι παράγοντες που επηρεάζουν την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής είναι ποικίλοι και ετερόκλητοι και συνολικά απαρτίζουν αυτό που ονομάζεται τουριστικό σύστημα. (βλ Σχ 4)

Μια σειρά από παράγοντες είναι εξωγενώς καθορισμένοι, μια περιοχή δηλαδή δεν είναι σε θέση να τους επηρεάσει ή να τους καθορίσει με δικές της ενέργειες, οφείλει όμως να τους λαμβάνει υπόψη της όσον αφορά τον τουριστικό της σχεδιασμό : Τέτοιοι είναι η γενικότερη πολιτική και οικονομική κατάσταση (εσωτερική και διεθνής), η διεθνής και εσωτερική τουριστική ζήτηση (τουριστικές ροές , τάσεις, μόδες, χαρακτηριστικά και ανάγκες των τουριστών), η διεθνοποιημένη και τμηματοποιημένη τουριστική αγορά, οι ανταγωνιστικοί τουριστικοί προορισμοί, οι διεθνείς και εθνικές τουριστικές πολιτικές, οι tour operators που συνθέτουν και διακινούν το τουριστικό προϊόν, οι εξωτερικοί επενδυτές, οι υπάρχοντες εξωτερικοί (ευρωπαϊκά προγράμματα) ή εθνικοί οικονομικοί πόροι.

Από την άλλη πλευρά, οι καθοριστικοί ενδογενείς παράγοντες του τουριστικού συστήματος μιας περιοχής είναι το τοπικό περιβάλλον (φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι), το υπάρχον ανθρώπινο δυναμικό με τα ιδιαίτερα δημογραφικά χαρακτηριστικά του (ηλικιακή σύνθεση, μορφωτικό επίπεδο κ.λ.π), οι τοπικές οικονομικές δομές, η ύπαρξη ή μη κλίματος επιχειρηματικότητας, η δυνατότητα προσαρμογής των επιχειρήσεων στην καινοτομία, οι υπάρχουσες χρήσεις γης, οι τοπικές διοικητικές αρχές, οι αναπτυξιακοί φορείς, οι ιδιοκτήτες γης, η κοινωνική οργάνωση, τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά (τοπικές παραδόσεις, κουλτούρα), οι

υπάρχουσες υποδομές (γενικότερες δημόσιες υποδομές και ειδική τουριστική υποδομή, επιχειρήσεις συνδεδεμένες έμμεσα ή άμεσα με τον τουρισμό), τοπικές οργανώσεις και σύλλογοι κ.λ.π

Σχ.2.1: Σχηματική απεικόνιση του τουριστικού συστήματος

Πηγή: UNEP Δομή του Συστήματος της Ρόδου

Η τουριστική δραστηριότητα είναι πολυδιάστατη και πολύμορφη, με εγγενή αστάθεια, αβεβαιότητα και ρίσκο. Χρησιμοποιεί κάθε είδους φυσικούς, πολιτισμικούς και ανθρωπογενείς πόρους, εμπλέκει ποικιλία ομάδων και συμφερόντων και επιδρά στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον του τόπου υποδοχής, ενώ παράλληλα είναι εκτεθειμένη στις διαρκώς μεταβαλλόμενες πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες. Συνεπώς, αν δεν ελέγχεται συστηματικά και ολοκληρωμένα μέσω αντίστοιχου σχεδιασμού, δεν θα μπορέσει να αποφέρει τα δυνατικά της οφέλη.

Όπως και σε άλλους τομείς, ο τουριστικός σχεδιασμός έχει ως αντικείμενο τη διάγνωση αναπτυξιακών προβλημάτων και δυνατοτήτων, την πρόβλεψη εξελίξεων και τη ρύθμιση ποικίλων παραγόντων ενός αναπτυξιακού συστήματος, επιδιώκοντας συγκεκριμένες αλλαγές, κατά τρόπο που προάγει ή αυξάνει συγκεκριμένα οφέλη (οικονομικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά) της αναπτυξιακής διαδικασίας. Πρόκειται

για μια διαδοχική και διατεταγμένη σειρά λειτουργιών και δράσεων, που επιλέγονται και ασκούνται για να επιτευχθούν ορισμένοι στόχοι, ή η εξισορρόπηση μεταξύ διαφόρων και ποικίλων στόχων (Κομίλης, 1999). Η Μπριασούλη (2001) τονίζει την ανάγκη στρατηγικού οράματος, που δημιουργεί ένα πλαίσιο στόχων βιώσιμης ανάπτυξης και διασφαλίζει τη συνοχή και την ενότητα του όλου σχεδιασμού. Ταυτόχρονα όμως επισημαίνει ότι το «πώς», αποτελεί την καρδιά του σχεδιασμού, καθώς αναφέρεται στα μέσα, τους τρόπους, τις δράσεις και διαδικασίες που θα οδηγήσουν σε μια βιώσιμη ανάπτυξη. Ασφαλώς η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα εξαρτάται από παράγοντες χωρικούς, χρονικούς, πολιτισμικούς. Ωστόσο, η σχέση στόχων και μέσων από τη μια, μέσων και αποτελεσμάτων από την άλλη, δεν είναι πάντοτε σαφής και ξεκάθαρη.

Ο τουρισμός, ως δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών, διασυνδέεται με άλλους κλάδους της οικονομίας (μεταφορές, εμπόριο, ασφάλειες, κατασκευές, τραπεζικές υπηρεσίες). Το τουριστικό προϊόν διαμορφώνεται ως άθροισμα υπηρεσιών, που δέχεται ποικίλες εισροές από πολλούς άλλους παραγωγικούς τομείς (Βαρβαρέσος, 2000- Cooper, 1993). Συνεπώς, η ομαλή και αποτελεσματική ένταξή του στην οικονομία μιας περιοχής απαιτεί σχεδιαστικές παρεμβάσεις, ώστε να εξισορροπηθούν πιθανές αντιθέσεις και να υπάρξει μια στρατηγική τοπικής ανάπτυξης, στην οποία θα εντάσσεται και ο τουρισμός. Σε αρκετές περιοχές, ο τουρισμός ενδέχεται να αποτελεί μία από τις αρκετές (ενδεχομένως) άλλες ισχυρές εναλλακτικές επιλογές, συνεπώς πρέπει να είναι ενσωματωμένος στο συνολικό αναπτυξιακό τους σχεδιασμό. Σε ιδεατές συνθήκες, ο σχεδιασμός του τουρισμού θα πρέπει να εναρμονίζεται με όλες τις κοινωνικο-οικονομικές δραστηριότητες και σε όλα τα επίπεδα συσχέτισης (τοπικό- περιφερειακό- εθνικό). Αυτό εξασφαλίζει τη βέλτιστη χρήση των πόρων, με το ελάχιστο περιβαλλοντικό, οικονομικό και κοινωνικό κόστος. Μια τέτοια προοπτική μπορεί να επιτευχθεί μέσω του σχεδιασμού στρατηγικής τουριστικής ανάπτυξης. Η στρατηγική προσδιορίζει το ρόλο που καλείται να διαδραματίσει ο τουρισμός και αποσαφηνίζει τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των στοιχείων που αποτελούν το τουριστικό σύστημα και των υπόλοιπων συνιστωσών του ευρύτερου συστήματος (π.χ. άλλες οικονομικές δραστηριότητες, ανθρώπινο δυναμικό, περιβάλλον, πολιτισμός, υποδομές κ. α) (Κοκκώσης, 2001).

Η εμπειρία του παρελθόντος έχει καταδείξει ότι η τουριστική ανάπτυξη που πραγματοποιείται «αυθόρμητα» και απρογραμματίστα καταλήγει συνήθως σε

πληθώρα περιβαλλοντικών, κοινωνικών, αλλά και οικονομικών προβλημάτων, που ακυρώνουν στην πράξη την αναπτυξιακή δυναμική του τουρισμού. Η λογική του αποσπασματικού σχεδιασμού, σύμφωνα με την οποία οι δημόσιοι φορείς προσπαθούν εκ των υστέρων τις περισσότερες φορές να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που δημιουργούνται λόγω της τουριστικής ανάπτυξης, οδήγησε πολλές περιοχές σε αδιέξοδα. Από την άλλη πλευρά, ο συνοπτικός σχεδιασμός (τύπου master plan), εκπονούμενος σε εθνική κλίμακα συνήθως, όπου προδιαγράφεται μια ιδεώδης, επιθυμητή ανάπτυξη, στην πράξη αποδείχθηκε πολλές φορές μη ρεαλιστικός, ανεδαφικός και μη πραγματοποιήσιμος. Παράλληλα, υπάρχουν περιπτώσεις «άτυπου» σχεδιασμού, όπου το κράτος, ως επιτελικός και συντονιστικός φορέας μπορεί να απουσιάζει ολοκληρωτικά από την αναπτυξιακή διαδικασία, που αφήνεται αποκλειστικά στην ιδιωτική πρωτοβουλία (Μπριασούλη, 2000). Επειδή όμως δεν είναι δυνατόν ο σχεδιασμός για την τουριστική ανάπτυξη, που σε μεγάλο βαθμό στηρίζεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία, να αφήνεται αποκλειστικά στους ιδιώτες, οι οποίοι κινούνται με γνώμονα το οικονομικό τους συμφέρον, είναι προφανές ότι απαιτείται συνεργασία του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα, σε μια πιο ευέλικτη, συντονισμένη και αποτελεσματική βάση (Cooper, 1993). Διαπιστώνεται λοιπόν η ανάγκη, ο σχεδιασμός να γίνεται σταδιακά, με συνεχή καταγραφή και αναδράσεις από τα αποτελέσματα της προηγούμενης ανάπτυξης και αξιολόγηση των νέων τάσεων που θα μπορούν να επηρεάσουν τη λήψη αποφάσεων στο επόμενο στάδιο της ανάπτυξης. Αυτός ο σταδιακός σχεδιασμός θα πρέπει να γίνεται διαδοχικά, από το γενικό στο ειδικό επίπεδο (Inskoop 1991, Gunn 2002).

Η έμφαση που δόθηκε στην έννοια της αειφορίας, από τη δεκαετία του 1990 και μετά, αναφορικά με το σχεδιασμό της ανάπτυξης γενικά, οδήγησε λοιπόν στην ανάγκη για σχεδιασμό αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης. Στην ουσία, αιώτατος στόχος είναι όχι η αειφόρος τουριστική, αλλά γενικά η αειφόρος ανάπτυξη. Πρόκειται για ένα ορθολογικό πρότυπο σχεδιασμού, βασισμένο στη συστημική προσέγγιση, που επιδιώκει να λάβει υπόψη συγχρόνως όλες τις διαστάσεις της τουριστικής ανάπτυξης-περιβαλλοντικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές- σε όλα τα χωρικά επίπεδα, οδηγώντας σε λύσεις που θα ικανοποιούν τους αντίστοιχους στόχους ισόρροπα. (Μπριασούλη, 2000). Ενισχύεται η έμφαση στο τοπικό επίπεδο και η αναγκαιότητα ενεργής συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών στη λήψη αποφάσεων τουριστικής ανάπτυξης(συμμετοχικός σχεδιασμός) (Inskoop, 1991). Στο πλαίσιο του

δημοκρατικού προγραμματισμού, οι στόχοι και οι δράσεις προκύπτουν από μια διαδικασία συνεργασίας των φορέων άσκησης σχετικής πολιτικής σε διάφορα διοικητικά επίπεδα και συνεκτίμησης των προτεραιοτήτων και ενδιαφερόντων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και της κοινωνίας γενικότερα (Κοκκώσης, 2001). Ο ρόλος των κεντρικών θεσμικών φορέων γίνεται πιο περιφερειακός και περιορίζεται στην παροχή ενός ευρέος πλαισίου ρύθμισης της δράσης των κάθε μορφής φορέων του τουρισμού, (όπως και πολλών άλλων φορέων οικονομικών δραστηριοτήτων), και αφετέρου στην υποστήριξη και προβολή των τουριστικών προορισμών (Μπριασούλη, 2000).

Συμπερασματικά, επισημαίνεται η ανάγκη ύπαρξης συνεκτικού στρατηγικού οράματος που αποτελεί το πλαίσιο των επιμέρους στόχων, καθώς και η ανάγκη άμεσης συνάρτησης και ένταξης της διαδικασίας τουριστικού σχεδιασμού στο ευρύτερο πλαίσιο του αναπτυξιακού σχεδιασμού μιας περιοχής. Μια τέτοια συνάρτηση θεωρείται ότι επενεργεί θετικά, αυξάνοντας την εμβέλεια και αποτελεσματικότητα των ασκούμενων πρακτικών τουριστικού σχεδιασμού (Κομίλης, 1999). Παράλληλα, πρέπει να τονιστεί η ανάγκη συμμετοχής των τοπικών εταίρων σε μια συνεχή και επαναπροσαρμοζόμενη διαδικασία σχεδιασμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ: ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ Α΄ ΚΑΙ Β΄ ΒΑΘΜΟΥ

3.1 Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ως βάση της αξιολόγησης.

Η αξιολόγηση μιας πολιτικής, όπως ήδη έχει αναφερθεί, γίνεται αναφορικά με τους στόχους που τίθενται εξαρχής και στη βάση αυτή επιχειρείται η εκτίμηση των εκροών σε σχέση με τις εισροές, των αποτελεσμάτων και των ευρύτερων επιπτώσεών της. Δεδομένου λοιπόν ότι στόχος κάθε αναπτυξιακής πολιτικής που εφαρμόζεται σε μια περιοχή είναι η βιώσιμη ανάπτυξη, στην περίπτωση που ο τουρισμός θεωρείται ως μέσον για την επίτευξή της, τότε ειδικότερος στόχος γίνεται η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, μέσω της οποίας θεωρείται ότι μπορεί η συγκεκριμένη περιοχή να εξασφαλίσει ένα επίπεδο ευημερίας με σχετική σταθερότητα και διάρκεια στο χρόνο. Καθώς όμως, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης είναι, όπως σημειώνει ο Bramwell (2004), «κοινωνικά κατασκευασμένη» και μπορεί να πάρει ποικίλες σημασίες, αντικατοπτρίζοντας τα ποικίλα οικονομικά συμφέροντα ή ηθικές θέσεις των εμπλεκόμενων σ' αυτήν, οδηγώντας αντίστοιχα σε διαφορετικές πολιτικές και αναπτυξιακές επιλογές, είναι απαραίτητο να προηγηθεί ένας λειτουργικός ορισμός της έννοιας «βιώσιμος τουρισμός», με τέτοιο δηλαδή τρόπο, ώστε να είναι κανείς σε θέση στη συνέχεια να μετρήσει την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η τουριστική ανάπτυξη, τις επιδόσεις, τα αποτελέσματα και τις ευρύτερες επιπτώσεις της.

Στο σημείο αυτό, δεν χρειάζεται να αναφερθούν εκτενώς οι βασικές αρχές της βιωσιμότητας, που ήδη έχουν αναπτυχθεί αναλυτικά στα προηγούμενα κεφάλαια. Εντελώς συνοπτικά, αναφέρεται ότι «βιώσιμος τουρισμός» είναι αυτός που στοχεύει ταυτόχρονα τόσο στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ανάπτυξη, όσο και στην περιβαλλοντική προστασία και τη διατήρηση των πόρων, πάνω στους οποίους στηρίζεται (Inskoop 1991, Loukissas 2001). Πρέπει όμως να γίνουν κάποιες επισημάνσεις, ως προς το τι θεωρείται ως «βιώσιμος τουρισμός» σήμερα, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ποιες μορφές τουρισμού είναι περισσότερο βιώσιμες από άλλες και από τι τελικά εξαρτάται η βιωσιμότητα της τουριστικής ανάπτυξης, έτσι ώστε να είναι κανείς σε θέση στη συνέχεια να αποτιμήσει τη συμβολή των έργων, των δράσεων, των ενεργειών και γενικότερα της πολιτικής που ακολουθείται από την αυτοδιοίκηση α΄ και β΄ βαθμού σε μια περιοχή, σ' αυτό που ονομάζεται «βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη».

Μέχρι στιγμής, δεν υπάρχει ένα γενικό πλαίσιο για την αξιολόγηση των μορφών του τουρισμού (συμβατικών, εναλλακτικών, νέων, ειδικού ενδιαφέροντος). Ούτε υπάρχει μια γενική λύση, που να ταιριάζει σε όλες τις περιπτώσεις. Συνήθως, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού θεωρούνται περισσότερο βιώσιμες, χωρίς όμως να γίνεται καμία συστηματική αξιολόγηση ή σύγκριση με το μαζικό τουρισμό, από την οποία να εξάγονται ασφαλή συμπεράσματα για το επίπεδο βιωσιμότητας της κάθε μορφής. Γενικά, είναι διάχυτη στη βιβλιογραφία η άποψη ότι ο συμβατικός τουρισμός, και ειδικά ο μαζικός τουρισμός, δεν αποτελεί βιώσιμη μορφή τουρισμού, δεδομένου ότι προκαλεί σημαντική περιβαλλοντική επιβάρυνση, λόγω της συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού τουριστών και υποδομών (κατά κύριο λόγο σε παράκτιους προορισμούς), αλλά και επειδή η οικονομική του απόδοση διαρκώς συρρικνώνεται, εξ αιτίας της αύξησης των ανταγωνιστικών προορισμών, που προσφέρουν παρόμοια ή διαφορετικά προϊόντα, της παλαιώσης και του κορεσμού των υποδομών και της αλλαγής των επιθυμιών των καταναλωτών. Ακόμη, ο μαζικός τουρισμός θεωρείται ότι «εγκλωβίζει» τη μεγάλη πλειοψηφία του εργατικού δυναμικού σε ανειδίκευτη, εποχική και πρόσκαιρη απασχόληση (Spilanis, Vagianni 2004).

Γενικά λοιπόν, υποστηρίζεται στη διεθνή βιβλιογραφία ότι οι ειδικές μορφές τουρισμού (περιπατητικός, οικολογικός, αγροτικός, πολιτιστικός, εκπαιδευτικός κ.λ.π) καλύπτουν περισσότερο τα κριτήρια της βιωσιμότητας, ή τουλάχιστον ότι έχουν καλύτερες περιβαλλοντικές επιδόσεις, συγκριτικά με το συμβατικό τουρισμό, λόγω της μικρής τους κλίμακας, της έμφασης που δίνουν στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον και της εμπλοκής περισσότερων ντόπιων σ' αυτές .

Αυτό συμβαίνει, διότι συνήθως οι μορφές αυτές τουρισμού, ασκούνται από τουρίστες που επιζητούν όχι απλώς τη χαλάρωση και την ξεκούραση, αλλά νέες εμπειρίες και ενεργό συμμετοχή σε δραστηριότητες γύρω από το κεντρικό τους ενδιαφέρον που αποτέλεσε και το κίνητρο της μετακίνησης. Διάφορες μελέτες λοιπόν αναφέρουν ότι πρόκειται για τουρίστες υψηλού μορφωτικού επιπέδου, γεγονός που δικαιολογεί το ενδιαφέρον της μάθησης, αλλά και σχετικά υψηλού διαθέσιμου εισοδήματος (Bramwell, 2004).

Το γεγονός εξάλλου ότι στις μορφές αυτές συμπεριλαμβάνονται και άλλες δραστηριότητες, εκτός από τις βασικές (μετακίνηση, εστίαση, διανυκτέρευση, διασκέδαση), σημαίνει ότι οι μορφές αυτές συνεπάγονται πιο σύνθετα προϊόντα για την ικανοποίηση των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων των τουριστών-καταναλωτών, τα

οποία ενσωματώνοντας μεγαλύτερη ποικιλία δραστηριοτήτων, ενσωματώνουν και μεγαλύτερο επιχειρηματικό κόστος (ρίσκο), κεφάλαιο, τεχνογνωσία και απαιτούν μεγαλύτερο επίπεδο εκπαίδευσης. Αυτό τους προσδίδει και μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία και κατ' επέκταση όφελος για την περιοχή υποδοχής.

Εκτός όμως από τα παραπάνω, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού διαφέρουν από το συμβατικό τουρισμό και ως προς τη μορφή της οργάνωσής τους. Γενικά, οι ειδικού ενδιαφέροντος τουρίστες επιζητούν μεγαλύτερη ανεξαρτησία και ευελιξία στο ταξίδι τους, ώστε να μην ικανοποιούνται με ένα ενιαίο τουριστικό πακέτο και να ταξιδεύουν μεμονωμένα και όχι σε μεγάλες ομάδες, πληρώνοντας συχνά έτσι ακριβότερες τιμές.

Εντούτοις, όπως επισημαίνει ο Bramwell (2004), ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί μερικές φορές να είναι εξίσου προβληματικός με το μαζικό τουρισμό, καθώς ενδέχεται να προκαλέσει έντονες περιβαλλοντικές και κοινωνικές πιέσεις. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να αξιολογούνται τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του μαζικού τουρισμού και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού κάτω από διαφορετικές προϋποθέσεις, ανάλογα δηλαδή με τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε κάθε περιοχή, τις ανάγκες και τα προβλήματά της.

Επομένως, προκειμένου να αξιολογηθεί κατά πόσον η πολιτική της αυτοδιοίκησης μιας περιοχής συμβάλλει στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξή της πρέπει να εκτιμηθεί πόσο συνέβαλαν τα έργα και οι δράσεις που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν στη δημιουργία τουριστικών προϊόντων που να πληρούν τις προϋποθέσεις της βιωσιμότητας τόσο από περιβαλλοντική και κοινωνική άποψη, όσο και από οικονομική. Δημιουργείται, λοιπόν, ένα πλαίσιο αξιολόγησης των παρεμβάσεων, στο οποίο συνδυάζονται οι παράγοντες που επηρεάζουν τις αποδόσεις του τουρισμού (ζήτηση, προσφορά, οργάνωση), με παραμέτρους που αντιστοιχούνται στους τρεις άξονες της βιώσιμης ανάπτυξης (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον). Παράλληλα, επειδή όπως είναι ευνόητο οι παρεμβάσεις της αυτοδιοίκησης για την τοπική ανάπτυξη δεν έχουν όλες την ίδια βαρύτητα για τον τουρισμό, γίνεται μια κατηγοριοποίηση των έργων και των δράσεων, με κριτήριο διαχωρισμού το βαθμό σύνδεσής τους με την τουριστική ανάπτυξη. Έτσι διαχωρίζονται τα έργα βασικής υποδομής, από τα έργα ειδικής τουριστικής υποδομής, αλλά μεταξύ των πρώτων γίνεται περαιτέρω διαχωρισμός, ανάλογα με το ποιες βασικές υποδομές θεωρούνται ότι εξυπηρετούν πιο άμεσα τον τουρισμό σε σχέση με άλλες (π.χ. υποδομές προσπέλασης, δίκτυα ύδρευσης κ.λπ.). Όπως είναι ευνόητο, η κατηγοριοποίηση

υπακούει μεν σε γενικά κριτήρια, εξαρτάται όμως και από τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε μια συγκεκριμένη περιοχή, καθώς και τις κατά περίπτωση ανάγκες. Αν για παράδειγμα πρόκειται για μια απομονωμένη νησιωτική περιοχή, τότε οι παρεμβάσεις που σχετίζονται με την προσπελασιμότητα (λιμάνι, αεροδρόμιο) αποκτούν μεγαλύτερη σημασία από τις οδικές υποδομές, οι οποίες αντίθετα σε μια ηπειρωτική περιοχή έχουν αναλογικά μεγαλύτερη βαρύτητα. Παρόμοια, σε μια περιοχή που αντιμετωπίζει πρόβλημα ανεπάρκειας νερού, οι παρεμβάσεις που σχετίζονται με την ύδρευση αποτελούν ουσιαστική προϋπόθεση και για την τουριστική ανάπτυξη, κ.ο.κ.

3.2 Ανάλυση των παραμέτρων που επηρεάζουν την απόδοση του τουρισμού

Οι βασικοί παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την απόδοση ή τις επιδόσεις ενός τουριστικού προϊόντος και κατ' επέκταση ενός προορισμού, μπορούν ν' αναλυθούν και να εξετασθούν ως προς τη ζήτηση, την προσφορά και τον τρόπο οργάνωσής του (Spilanis, Vagianni 2004).

3.2.1 Παράγοντες που σχετίζονται με τη ζήτηση

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την τουριστική ζήτηση συνδέονται με τα μοντέλα καταναλωτικής συμπεριφοράς στον τουρισμό. Καθώς οι άνθρωποι διαφέρουν ως προς τις στάσεις, τις αντιλήψεις, τις προσδοκίες και τα κίνητρά τους, διαφέρουν αντίστοιχα και οι μορφές τουρισμού που επιλέγουν (Cooper, 1993:21). Η ζήτηση στον τουρισμό αντικατοπτρίζει τα ποικίλα κίνητρα μετακίνησης (ξεκούραση, ψυχαγωγία, αναζωογόνηση κ.λ.π) και επιλογής προορισμού, καθώς και τις εμπειρίες που προσδοκά κανείς να αποκτήσει συμμετέχοντας ενεργά σε δραστηριότητες, όπως εκπαίδευση, άθληση, επαγγελματική πρόοδο, γνωριμία με νέους τόπους, το περιβάλλον και τον πολιτισμό τους. Αντίστοιχα, αυτή η ποικιλία της ζήτησης αντανακλάται στις μορφές τουρισμού και στα τουριστικά προϊόντα που αναπτύσσονται για να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες των καταναλωτών, τα οποία διαρκώς μεταβάλλονται μέσα στο χρόνο, όπως φαίνεται από την ιστορία της τουριστικής ανάπτυξης, οι αλλαγές μάλιστα είναι ιδιαίτερα αισθητές τα τελευταία χρόνια, καθώς εμφανίζονται ολοένα και περισσότερες μορφές τουρισμού.

Σύμφωνα με τους Spilanis, Vagianni (2004), το φαινόμενο της τουριστικής ζήτησης θα μπορούσε να παρασταθεί γραφικά με ένα άνυσμα, που από τη μία άκρη έχει τον τουρισμό αναψυχής και από την άλλη τον «αμιγή» τουρισμό ειδικού ενδιαφέροντος, ενώ στα ενδιάμεσα μεικτές περιπτώσεις (βλ. Σχ 3.1).

Στον τουρισμό αναψυχής, ο τουρίστας αναζητεί τη διασκέδαση, τη χαλάρωση, χωρίς να ενδιαφέρεται για κάποια ιδιαίτερη δραστηριότητα ή ενασχόληση, μένοντας «παθητικός δέκτης» των απολαύσεων που του προσφέρονται στα διάφορα θέρετρα. Αντίθετα, στις ειδικές μορφές τουρισμού, στο επίκεντρο της μετακίνησης του τουρίστα βρίσκεται κάποιο ειδικό ενδιαφέρον, ένα συγκεκριμένο κίνητρο, το οποίο προσπαθεί να ικανοποιήσει «ενεργά», συμμετέχοντας σε αντίστοιχες δραστηριότητες. Ασφαλώς, μπορεί κανείς να διακρίνει διαβαθμίσεις ανάμεσα σ' αυτές τις δύο αμιγείς μορφές. Δηλαδή, ο τουρίστας αναψυχής δεν αποκλείεται να εμπλουτίσει την ψυχαγωγία του με κάποιες δραστηριότητες, όπως επισκέψεις πολιτιστικών μνημείων, περιηγήσεις φυσικών μονοπατιών, καταδύσεις κ.λ.π. Αντίστοιχα, ο τουρίστας ειδικού ενδιαφέροντος, στο περιθώριο της ενασχόλησής του με τη δραστηριότητα που αποτελεί το επίκεντρο του ταξιδιού του (συνέδριο, καταδύσεις, χιονοδρομίες, περιπατητικές περιηγήσεις κ.λ.π) μπορεί να επισκεφθεί ένα μουσείο, ένα μπαρ ή μία παραλία. Στην ουσία, πρόκειται για αναρίθμητες μεικτές περιπτώσεις, αφού στην πραγματικότητα υπάρχει τόση ποικιλία κινήτρων και συμπεριφορών, όσοι και οι τουρίστες.

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται μεταστροφή των προτιμήσεων των τουριστών από τη μαζική κατανάλωση, σε πιο εξειδικευμένες μορφές, προσαρμοσμένες σε πιο ειδικά ενδιαφέροντα. Αυτό, μπορεί να ξεκινά από τον εμπλουτισμό του προγράμματος διακοπών με συγκεκριμένες δραστηριότητες (π.χ επίσκεψη τουριστών αναψυχής σε μουσεία) έως την επιλογή προορισμού με βάση τις συγκεκριμένες δυνατότητες (προϊόντα) που προσφέρει (π.χ επιλογή της Λέσβου για θρησκευτικό τουρισμό).

Κρίσιμο σημείο, σύμφωνα με τους παραπάνω μελετητές, αποτελεί ο τρόπος (ή ο λόγος) επιλογής από τον τουρίστα ενός συγκεκριμένου προορισμού, ενός συγκεκριμένου «προϊόντος»: το επιλέγει άλλοτε γιατί του προσφέρει την ικανοποίηση του κινήτρου κατά ιδανικό-μοναδικό τρόπο, άλλοτε με βάση την καλύτερη σχέση ποιότητας/ τιμής, και άλλοτε μόνο με βάση τη χαμηλή τιμή. Επομένως, ο συνδυασμός τουρίστα ειδικού ενδιαφέροντος (μορφή τουρισμού: πολιτιστικός π.χ. αρχαιολογία) και προορισμού/ προϊόντος που προσφέρει κάτι το μοναδικό (π.χ. πυραμίδες

Αιγύπτου), αποτελούν τον ιδανικό συνδυασμό για τον προορισμό, αφού ο τουρίστας είναι διατεθειμένος να «πληρώσει» αρκετά για να ικανοποιήσει το κίνητρό του. Αντίθετα, ο τουρίστας που ενδιαφέρεται για τα 3S έχει μεγάλη γκάμα επιλογών μεταξύ προορισμών (στενών υποκατάστατων προϊόντων) στις 5 ηπείρους, καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Εδώ, η τιμή θα διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην τελική επιλογή.(Spilanis, Vagianni 2004).

3.2.2 Παράγοντες που σχετίζονται με την προσφορά

Η προσφορά αναφέρεται στις βασικές τουριστικές υπηρεσίες και στα τουριστικά προϊόντα που ο κάθε προορισμός προσφέρει στους καταναλωτές. Τα βασικά στοιχεία της προσφοράς, τα 4A, κατά τον Cooper είναι

- τα θέλγητρα (Attractions)
- η προσπελασιμότητα (Access)
- οι υπηρεσίες (Amenities) (κατάλυμα, καταστήματα τροφίμων και ποτών, διασκέδαση, λιανεμπόριο κ.α)
- άλλες βοηθητικές υπηρεσίες, (Ancillary services), με τη μορφή τοπικών οργανισμών, π.χ γραφεία τουρισμού κ.λ.π

Συνεπώς, η μορφή και το περιεχόμενο της προσφοράς ενός τουριστικού προορισμού εξαρτάται από τους πόρους που αυτός διαθέτει, από το βαθμό και τον τρόπο αξιοποίησής τους, από τις υποδομές που έχουν δημιουργηθεί, από τις υπηρεσίες και τις άλλες δραστηριότητες που έχουν αναπτυχθεί. Τα παραπάνω, έχουν ως αποτέλεσμα τη μικρότερη ή μεγαλύτερη διαφοροποίηση των προϊόντων από περιοχή σε περιοχή, με αποτέλεσμα για μία μορφή τουρισμού (π.χ. συνεδριακός) να προσφέρονται διαφορετικά αλλά υποκατάστατα μεταξύ τους προϊόντα από τους διάφορους προορισμούς.

Δεδομένου ότι ένα τουριστικό προϊόν δεν οριοθετείται σαφώς (όπως συμβαίνει με τα κοινά προϊόντα), αλλά αποτελείται από σειρά υπηρεσιών και δραστηριοτήτων που προσφέρονται από διαφορετικές επιχειρήσεις, από τις οποίες ο τουρίστας - καταναλωτής έχει τη δυνατότητα να επιλέξει και να κάνει τη δική του σύνθεση, μπορούμε να πούμε ότι ένας προορισμός προσφέρει δυνατότητες για ένα απλό, ή για ένα σύνθετο προϊόν. Το απλό τουριστικό προϊόν αποτελείται από τις βασικές δραστηριότητες (μεταφορά, κατάλυμα, εστίαση), ενώ το σύνθετο καλύπτει συγχρόνως και ειδικά ενδιαφέροντα του καταναλωτή με άλλες δραστηριότητες

(πολιτιστικές, αθλητικές, οικολογικές κ.ά). Από τη σύνθεση του προϊόντος φαίνονται και οι διαφορετικές εισροές που συμμετέχουν (πόροι, κεφάλαιο και ειδικευμένη εργασία) και οι οποίες καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την πολυπλοκότητα, την ποιότητα, το βαθμό ιδιοτυπίας του προϊόντος και εν τέλει τη δημιουργούμενη προστιθέμενη αξία που μένει στην περιοχή υποδοχής. Από τη μια πλευρά υπάρχουν προϊόντα που συντίθενται από μικρό αριθμό δραστηριοτήτων βάσης - τις εντελώς απαραίτητες -, έχουν χαμηλό βαθμό ιδιοτυπίας και επομένως αντιμετωπίζουν πιέσεις από στενά υποκατάστατα προϊόντα, βασίζονται στη κατανάλωση «ανεπεξέργαστων» φυσικών πόρων και κατά συνέπεια έχουν χαμηλή προστιθέμενη αξία και κατ' επέκταση χαμηλό όφελος για κάθε μία από τις επιχειρήσεις και για το σύνολο της περιοχής. Από την άλλη πλευρά σύνθετα και υψηλής ιδιοτυπίας τουριστικά προϊόντα που ενσωματώνουν αξιοποιημένους τοπικούς πολιτιστικούς και φυσικούς πόρους μπορούν να δημιουργήσουν υψηλότερη προστιθέμενη αξία (ETNA, 2003).

Η ποικιλία της προσφοράς, η πολυπλοκότητα και η ιδιοτυπία των προσφερόμενων υπηρεσιών και δραστηριοτήτων αποτελούν, επομένως, καθοριστικούς παράγοντες για τις κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιδόσεις ενός προορισμού.

Το μέγεθος των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε μια περιοχή αποτελεί επίσης σημαντικό παράγοντα, δεδομένου ότι οι μεγάλες μονάδες έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα εκσυγχρονισμού όσον αφορά στην οργάνωση και προώθηση των υπηρεσιών τους, συχνά όμως και μεγαλύτερες εξαρτήσεις από Tour Operators, μεγαλύτερη κατανάλωση ενέργειας, νερού και ενδεχομένως εισαγόμενων, τυποποιημένων προϊόντων, συνεπώς προκαλούν και μεγαλύτερη περιβαλλοντική επιβάρυνση. Στους παρακάτω πίνακες, καθορίζονται οι ημερήσιες ανάγκες των ξενοδοχειακών μονάδων σε νερό και σε ηλεκτρικό ρεύμα, σύμφωνα με το ΦΕΚ 43/2002.

Πίνακας 3.1 Κατανάλωση νερού, ανάλογα με τη δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων	
ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ/ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΝΕΡΟΥ ΣΕ lt/ΑΤΟΜΟ
5*	450
4*	350
3*	300
2*	250
1*	150

Πίνακας 3.2 Κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, ανάλογα με τη δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων

ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ/ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	Έως 50 κλίνες	51-100 κλίνες	101-200 κλίνες	201-300 κλίνες	301-400 κλίνες	401-500 κλίνες
5*	2.8	2.5	2.0	1.75	1.5	1.4
4*	2	1.5	1.3	1.1	0.85	0.77
3*	1.7	1.0	0.85	0.7		
2*-1*	0.8	0.75	0.65			

Πηγή: ΦΕΚ 43/2002

Ο βαθμός συνεργασίας μεταξύ των δημόσιων και των ιδιωτικών φορέων στην περιοχή υποδοχής είναι ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει τη μορφή, την ποικιλία και την ποιότητα των προσφερόμενων προϊόντων, ενώ διευκολύνει την αντιμετώπιση προβλημάτων και τη μετεξέλιξη του προσφερόμενου προϊόντος για την ικανοποίηση των τουριστών.

Κρίσιμες παράμετροι για τις επιδόσεις του τουρισμού σε μια περιοχή είναι η κατά κεφαλήν τουριστική δαπάνη, το ποσοστό χρήσης τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών και η δημιουργούμενη προστιθέμενη αξία ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος.

Ο βαθμός αξιοποίησης τοπικών πόρων και ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού και ένταξής τους στην τουριστική παραγωγή κατά τρόπο, ώστε να αυξάνεται το οικονομικό όφελος για την περιοχή, να αποφεύγεται η «δωρεάν χρήση πόρων» (παραλιών, αξιοθεάτων κ.λ.π), και να αυξάνεται η προστιθέμενη αξία για τον τόπο, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για την ποιότητα της τουριστικής ανάπτυξης.

Τα παραπάνω αποτυπώνονται σε ένα άνυσμα (Σχήμα 3.1): στη μια άκρη βρίσκεται το απλό προϊόν με τη μικρότερη «συμμετοχή» τοπικών πόρων (στους οποίους συμπεριλαμβάνεται και η εργασία) και στην άλλη το σύνθετο προϊόν, με αξιοποίηση πόρων και ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού (που ενσωματώνονται στα παρεχόμενα προϊόντα και υπηρεσίες) (Spilanis, Vagianni 2004).

3.2.3 Παράγοντες που σχετίζονται με την οργάνωση

Η οργάνωση αναφέρεται στο βαθμό εμπλοκής θεσμοποιημένων εταίρων στην προβολή, την οργάνωση και τη διακίνηση ενός τουριστικού προϊόντος. Η διανομή

του τουριστικού προϊόντος μπορεί να γίνει είτε με την άμεση επαφή του καταναλωτή-τουρίστα με τον προμηθευτή (άτυπα δίκτυα διανομής), είτε με τη μεσολάβηση μεσαζόντων του τουριστικού συστήματος, όπως οι τουριστικοί πράκτορες και οι Tour operators (τυπικά δίκτυα διανομής).

Η υψηλή εξάρτηση ενός τουριστικού προορισμού από τους Tour Operators απειλεί τη βιωσιμότητα της τουριστικής του ανάπτυξης, τόσο από οικονομική σκοπιά, εφόσον πιέζονται ασφυκτικά τα περιθώρια κέρδους των ντόπιων επιχειρήσεων, ακολούθως οι χαμηλές τιμές προσελκύουν τουρίστες χαμηλότερης τουριστικής δαπάνης στον τόπο προορισμού, όσο και από περιβαλλοντική και κοινωνική σκοπιά, αφού όσο πιο μεγάλος αριθμός τουριστών διακινείται, τόσο περισσότερες πιέσεις δημιουργούνται στους τοπικούς πόρους, στις υποδομές και στην τοπική κοινωνία.

Από την άλλη πλευρά, η άμεση ενημέρωση των τουριστών από τους παραγωγούς σε ατομική βάση, ή από τον τουριστικό φορέα του προορισμού (π.χ. μέσω internet, με έντυπα, καταχωρήσεις κ.λ.π) και η οργάνωση του ταξιδιού από τον ίδιο τον καταναλωτή-τουρίστα αυξάνει την κατά κεφαλή δαπάνη και την προστιθέμενη αξία του προϊόντος που παραμένει τοπικά. Λόγω του γεγονότος ότι στην πλειοψηφία τους οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό είναι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να αναλάβουν το κόστος δημιουργίας και στήριξης άτυπων δικτύων διανομής (internet, εκδόσεις, φυλλάδια κ.λ.π), ο ρόλος των δημόσιων φορέων και μάλιστα των τοπικών (Δήμος, Νομαρχία) είναι εξαιρετικά σημαντικός όσον αφορά στην προβολή και τη διακίνηση του τοπικού τουριστικού προϊόντος (Bastakis, 2003).

Αποτυπώνοντας τα παραπάνω με τη μορφή ανύσματος, όπως και στην περίπτωση της ζήτησης και της προσφοράς, έχουμε από τη μία πλευρά την κατάσταση όπου οι Tour Operators έχουν πλήρη έλεγχο και από την άλλη τη σπάνια περίπτωση, όπου δεν παρεμβαίνει κανείς εξωγενής παράγοντας, ενώ στο ενδιάμεσο μεικτές περιπτώσεις.

Σχήμα 3.1 Σχηματική απεικόνιση οργάνωσης – κατηγοριοποίησης μορφών τουρισμού

Ζήτηση:	Αναψυχή	←→	Ειδικές μορφές
Προσφορά:	Απλό προϊόν	←→	Σύνθετο προϊόν
Οργάνωση:	Θεσμοποιημένη	←→	Μη θεσμοποιημένη

Πηγή: Spilanis, Vagianni, 2004

3.3 Συσχέτιση των επιδόσεων του τουρισμού με τις παρεμβάσεις (έργα-δράσεις) της τοπικής αυτοδιοίκησης α΄ και β΄ βαθμού-κατηγοριοποίηση έργων-δράσεων.

Η τοπική αυτοδιοίκηση α΄ και β΄ βαθμού επηρεάζει καθοριστικά την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής ευθύνης της, με τις επιλογές και τις δράσεις της, οι οποίες έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη διαμόρφωση της προσφοράς, της ζήτησης και της οργάνωσης-διακίνησης του τουριστικού προϊόντος. Σύμφωνα με τον Widffldt, στα πλαίσια της διοικητικής αποκέντρωσης, οι αρμοδιότητες οργάνωσης και ανάπτυξης του βιώσιμου τουρισμού, ενός νέου δηλαδή μοντέλου ανάπτυξης που αντιπαρατίθεται στο «κυρίαρχο» και χαρακτηρίζεται στα πλαίσια της ιδεολογικής προσέγγισής του από κοινωνικές και περιβαλλοντικές ευαισθησίες, μεταβιβάζονται σε μεγάλο βαθμό στην περιφερειακή διοίκηση, τη Νομαρχιακή και την τοπική αυτοδιοίκηση. Η τοπική αυτοδιοίκηση α΄ και β΄ βαθμού μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην τουριστική ανάπτυξη μιας χωρικής ενότητας, ενσωματώνοντας στις πολιτικές της:

- την οργάνωση του τόπου υποδοχής
- την τουριστική πληροφόρηση
- την προβολή, προώθηση και εμπορικοποίηση των τουριστικών προϊόντων
- την αναψυχή (εορταστικές, πολιτιστικές κ.ά εκδηλώσεις) (Βαρβαρέσσος, 1999).

Η ποιότητα της τουριστικής προσφοράς του τόπου υποδοχής εξαρτάται όλο και περισσότερο από την ποιότητα του ευρύτερου περιβάλλοντος (φυσικού, κοινωνικού, πολιτιστικού) της χωρικής ενότητας εντός της οποίας ενεργοποιείται η

παραγωγή και η κατανάλωση τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών. Στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος αυτού η αυτοδιοίκηση συμβάλλει καθοριστικά, με τις πολιτικές και τις δράσεις της (Βαρβαρέσος, 1999). Σε μεγάλο βαθμό με τις ενέργειες και την πολιτική της επηρεάζει την τουριστική εικόνα της περιοχής, τόσο με τα έργα βασικής υποδομής που υλοποιεί, με τις κοινωφελείς υπηρεσίες που παρέχει, όσο και με την τουριστική πολιτική που εφαρμόζει (ειδικές τουριστικές υποδομές και άλλες πρωτοβουλίες τουριστικής ανάπτυξης, όπως αυτές αναλύθηκαν παραπάνω). Ανάλογα με το πώς διαμορφώνεται η εικόνα του κάθε τόπου, απευθύνεται και σε συγκεκριμένα τμήματα της τουριστικής ζήτησης, μέσα στη λογική των κινήτρων από τα οποία παρακινούνται οι τουρίστες για την επιλογή ενός προορισμού (εικόνες που διαμορφώνουν για τους διάφορους τόπους από την πληροφόρηση και τη διαφήμιση).

Η τουριστική ανάπτυξη απαιτεί επενδύσεις, όχι μόνο δημόσιες, αλλά και ιδιωτικές. Οι φορείς της αυτοδιοίκησης δεσμεύοντας και απορροφώντας τους οικονομικούς πόρους που αναλογούν στην περιοχή ευθύνης τους από εθνικούς ή ευρωπαϊκούς πόρους διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία του ευνοϊκού επενδυτικού κλίματος που απαιτείται για να προσελκυσθούν ιδιώτες. Σημαντικό ρόλο για τη δημιουργία τέτοιου κλίματος παίζει τόσο η καλή εικόνα που παρουσιάζει μια περιοχή με τη σωστή λειτουργία και οργάνωση του δημόσιου τομέα, και τη φροντίδα της δημόσιας εικόνας της και των δημόσιων χώρων της, όσο και το ύψος των δημόσιων επενδύσεων που η Τοπική Αυτοδιοίκηση α' και β' βαθμού καταφέρνει να εξασφαλίσει για τον τόπο. Σε περιοχές όπου το Δημόσιο δεν επενδύει, δεν επενδύουν ούτε οι ιδιώτες, διότι υπάρχει μεγαλύτερος κίνδυνος επιχειρηματικής αποτυχίας.

Με αυτή τη λογική, και δεδομένου ότι οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης α' και β' βαθμού έχουν καθοριστικό λόγο στα περιφερειακά θεσμικά όργανα που αποφασίζουν το ποσοστό των διαθέσιμων πόρων, κοινοτικών ή εθνικών, που θα δοθούν ως ενίσχυση στις ιδιωτικές επενδύσεις, για να αποτιμηθεί η πολιτική τους αναφορικά με την τουριστική ανάπτυξη, θα πρέπει να εξετασθεί επίσης το ύψος αλλά και η φύση των ιδιωτικών επενδύσεων που έγιναν στον τουρισμό στην περιοχή αυτή, οι οποίες είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη βασικών και άλλων τουριστικών υπηρεσιών.

Θα πρέπει δηλαδή να εξετασθεί κατά πόσο η πολιτική τους ενθάρρυνε και ενίσχυσε τις ιδιωτικές επενδύσεις που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη βασικών τουριστικών υπηρεσιών (καταλύματα, εστιατόρια, μεταφορές), αλλά και για την

ποιοτική αναβάθμιση των υπηρεσιών αυτών (αναβάθμιση εξοπλισμού, εμπλουτισμός προσφερόμενων υπηρεσιών, κατάρτιση προσωπικού κ.λ.π).

Οι παρεμβάσεις της αυτοδιοίκησης γίνονται είτε με έργα που έχουν χωρική διάσταση (φυσική υπόσταση και συγκεκριμένη χωροθέτηση), είτε μέσω ήπιων (soft) δράσεων και ενεργειών. Πρέπει να σημειωθεί ότι η συμβολή των παρεμβάσεων στην τουριστική ανάπτυξη δεν μπορεί να αξιολογηθεί κατά γενικό τρόπο, αλλά σύμφωνα με τις συνθήκες και τις ανάγκες της υπό εξέταση περιοχής. Έτσι δημιουργούνται επιμέρους κατηγορίες ομοειδών έργων, που βαθμονομούνται ανάλογα με τη βαρύτητα που έχουν για τη συγκεκριμένη περιοχή. Με αυτό τον τρόπο, γίνεται μια ποιοτική αξιολόγηση των παρεμβάσεων, με βάση όμως τις αντικειμενικές συνθήκες που επικρατούν. Στον πίνακα που δημιουργείται, (βλ. Πιν. 3.1), η κάθε ομάδα έργων - παρεμβάσεων αντιστοιχείται με τους παράγοντες που επηρεάζουν τις επιδόσεις του τουρισμού, όπως αναλύθηκαν παραπάνω, ως προς τη ζήτηση, την προσφορά και την οργάνωση, ώστε να είναι φανερό πώς ακριβώς επέδρασαν σε καθέναν από αυτούς. Παράλληλα, η ποιοτική διαβάθμιση της συμβολής της κάθε κατηγορίας έργων μπορεί να συνδυαστεί με τα στοιχεία του οικονομικού τους κόστους, έτσι ώστε να εκτιμηθεί τελικά σε ποιο βαθμό επενδύθηκαν διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι στην τουριστική ανάπτυξη.

3.3.1 Έργα βασικής αναπτυξιακής υποδομής

Μέσα στις αρμοδιότητες της αυτοδιοίκησης είναι ο σχεδιασμός, προγραμματισμός και η υλοποίηση κοινωφελών έργων βασικής υποδομής, τα οποία στοχεύοντας πρωτίστως στην ωφέλεια του τοπικού πληθυσμού, αποτελούν ταυτόχρονα βασικές προϋποθέσεις της τουριστικής ανάπτυξης (ειδικές βασικές υποδομές). Εύλογο είναι, ότι με άλτα τα προβλήματα των βασικών αναπτυξιακών υποδομών δεν μπορεί να υπάρξει τουριστική ανάπτυξη (Mill, 1992). Σ' αυτήν την κατηγορία εντάσσονται σε ξεχωριστές ομάδες με διαφορετική τοπική βαρύτητα οι παρεμβάσεις στις υποδομές προσπελασιμότητας, όπως οι πύλες εισόδου (αεροδρόμια, λιμάνια), το εσωτερικό οδικό δίκτυο, χώροι στάθμευσης, έργα που αφορούν στα μέσα μαζικής μεταφοράς, ή άλλης φύσεως συγκοινωνιακά έργα.

Σχεδόν εξίσου σημαντικά με τα πρώτα, είναι τα έργα αστικής υποδομής, κατασκευής δικτύων ύδρευσης, αποχέτευσης, μονάδων βιολογικού καθαρισμού λυμάτων, χώρων υγειονομικής ταφής απορριμάτων, η ανεπάρκεια των οποίων καθιστά προβληματική την ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας. Ειδικά σε

ελληνικά νησιά που αντιμετωπίζουν προβλήματα επάρκειας αποθεμάτων νερού, η επίλυσή τους αποτελεί προϋπόθεση για την τουριστική ανάπτυξη. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση επαρκών αστικών υποδομών συνδέεται άρρηκτα με την περιβαλλοντική διάσταση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

3.3.2 Κοινωνικές υποδομές

Από τον ευρύτερο τομέα των κοινωνικών υποδομών απομονώνονται τα έργα υποδομών υγείας (νοσοκομεία κ.λ.π), αλλά και αθλητικών εγκαταστάσεων, καθώς κρίνονται σημαντικά για την ανάπτυξη του τουρισμού, εφόσον οι υπηρεσίες αυτές απευθύνονται και στους επισκέπτες.

3.3.3 Υποδομές ενέργειας, εναλλακτικές μορφές, εξοικονόμηση ενέργειας

Πρόκειται για παρεμβάσεις που έχουν γενικότερη αναπτυξιακή διάσταση, στοχεύοντας στην ευημερία του τοπικού πληθυσμού, με την παραγωγή επαρκούς ενέργειας, αλλά και στην εξοικονόμηση πόρων, μέσω της αξιοποίησης τοπικών πηγών για την παραγωγή εναλλακτικών μορφών ενέργειας (γεωθερμία, αιολική ενέργεια κ.λ.π). Ταυτόχρονα, όπως και οι άλλες βασικές υποδομές αποτελούν αναγκαία προϋπόθεση για την καλή εξυπηρέτηση των αναγκών του τουρισμού, οι οποίες αυξάνουν σημαντικά την τοπική κατανάλωση ενέργειας, και αν δεν ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα μπορούν να προκαλέσουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις, ενώ προβλήματα στην ηλεκτροδότηση υποβαθμίζουν το παραγόμενο προϊόν. Αν και οι παρεμβάσεις αυτές υλοποιούνται συνήθως από κεντρικούς φορείς, (Υπουργείο Ανάπτυξης, Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού), ωστόσο στο σχεδιασμό τους και στην τελική ένταξη των έργων στα τομεακά προγράμματα των υπουργείων έχουν σημαντικό λόγο οι τοπικοί φορείς.

3.3.4 Υποδομές τηλεπικοινωνιών

Οι τηλεπικοινωνίες έχουν επίσης μια γενικότερη αναπτυξιακή διάσταση, αλλά συγχρόνως και ειδική βαρύτητα για την τουριστική ανάπτυξη, ιδιαίτερα καθώς οι εφαρμογές νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών στον τουρισμό έχουν αλλάξει δραματικά τον τρόπο οργάνωσης και διακίνησης των τουριστικών προϊόντων και έχουν επιφέρει σημαντικότερες αλλαγές και ανακατατάξεις στο τουριστικό σύστημα διεθνώς (Τσάρτας, 1999).

Πρόκειται για παρεμβάσεις που εξασφαλίζουν γρήγορα δίκτυα, προσφέρουν δυνατότητες δικτύωσης των τουριστικών επιχειρήσεων, ηλεκτρονικών κρατήσεων και ηλεκτρονικής ενημέρωσης – προβολής, καθιστώντας συγχρόνως ευκολότερη την απευθείας επαφή του πελάτη με την τουριστική επιχείρηση, χωρίς τη μεσολάβηση μεσαζόντων. Στον τομέα αυτό, οι εφαρμογές της Κοινωνίας της Πληροφορίας έχουν ιδιαίτερα μεγάλη βαρύτητα για τον τουρισμό, είτε αυτές υλοποιούνται από τοπικούς φορείς της αυτοδιοίκησης, είτε από ιδιώτες ή κεντρικούς φορείς (π.χ Υπουργείο Ανάπτυξης, Υπουργείο Πολιτισμού κ.λ.π)

3.3.5 Έργα αστικής ανάπτυξης, αναπλάσεις, παρεμβάσεις στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον

Πρόκειται για έργα αστικών αναπλάσεων, που στοχεύουν στον εξωραϊσμό των δημόσιων χώρων (πλατείες, πλακοστρώσεις, πεζοδρομήσεις, δημόσια κτίρια, πάρκα, παραλίες), οι οποίοι αποτελούν βασικό στοιχείο της τουριστικής εικόνας μιας περιοχής, καθορίζοντας σε μεγάλο βαθμό την ελκυστικότητά της για τους επισκέπτες.

Στην ίδια κατηγορία εντάσσονται δράσεις με αντικείμενο τις χωροταξικές ρυθμίσεις, χωροθέτηση ζωνών τουριστικής ανάπτυξης, χρήσεων γης κ.λ.π., απαραίτητες για τη διατήρηση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος της περιοχής και συνεπώς για τη διαφύλαξη της ελκυστικότητάς της για τους τουρίστες. Αν και η ρύθμιση τέτοιων ζητημάτων επικυρώνεται τελικά από κεντρικούς φορείς (Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ), όμως συχνά οι Ο.Τ.Α α΄ και β΄ βαθμού εκπονούν μελέτες, προκειμένου να καταθέσουν τις προτάσεις τους, που είναι καθοριστικές για την τελική απόφαση.

3.3.6 Έργα τουριστικής υποδομής

Στην κατηγορία αυτή εξετάζονται οι παρεμβάσεις που στοχεύουν στην οργάνωση βασικών τουριστικών υπηρεσιών, είτε πρόκειται για δημόσιες, είτε για ιδιωτικές επενδύσεις (καταλύματα / εστιατόρια κ.λ.π), οι οποίες αποτελούν το θεμέλιο της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής.

Ιεραρχικά μεγαλύτερη ακόμη σπουδαιότητα παρουσιάζουν οι παρεμβάσεις εκείνες που στοχεύουν στην ποιοτική αναβάθμιση των τουριστικών υπηρεσιών, μέσα από δράσεις κατάρτισης των εργαζομένων σε τουριστικές επιχειρήσεις, αναβάθμισης του εξοπλισμού των τελευταίων κ.λ.π

3.3.7 Έργα ειδικής τουριστικής υποδομής

Σε αυτή την κατηγορία έργων εντάσσονται οι παρεμβάσεις που στοχεύουν στη δημιουργία των εγκαταστάσεων που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, όπως μαρίνες, χιονοδρομικά κέντρα, καζίνο, κέντρα θαλασσοθεραπείας, περιπατητικές διαδρομές, υποδομές πολιτιστικού τουρισμού σε τοπικά μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους, συνεδριακά κέντρα, γήπεδα γκολφ, προπονητικά κέντρα¹, ξενώνες. Σε πολλές περιπτώσεις, πρόκειται για μεγάλες και δαπανηρές επενδύσεις, οι οποίες απαιτούν εγκαταστάσεις που συχνά αλλάζουν δραματικά τις συνθήκες στον τόπο που δημιουργούνται (κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές), κατά τρόπο όχι πάντοτε «βιώσιμο».

Η λειτουργικότητα των υποδομών αυτών και η ουσιαστική συμβολή τους στη δημιουργία ειδικών τουριστικών προϊόντων κρίνεται τελικά από ενέργειες που στοχεύουν στον εξοπλισμό τους, στο διαρκή εκσυγχρονισμό τους, αλλά και από ήπιες (soft) δράσεις, που προωθούν την ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας γύρω απ' αυτές (δράσεις προβολής, ενημέρωσης μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ανάληψης πρότυπης επιχειρηματικής δραστηριότητας, εκσυγχρονισμού της παραγωγής τουριστικών προϊόντων, τόνωσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, δημιουργίας υποστηρικτικών δομών για τη διευκόλυνση των επενδυτών - Κέντρα Υποδοχής Επενδυτών -, κ.λ.π)

3.3.8 Έργα ανάδειξης τοπικών πόρων

Ουσιαστικά πρόκειται πάλι για έργα ειδικής τουριστικής υποδομής, με τη βασική όμως διαφορά ότι αναδεικνύουν τοπικούς πόρους, δίνοντας στο τοπικό τουριστικό προϊόν τη δυνατότητα διαφοροποίησης. Στην περίπτωση αυτή δηλαδή, δεν πρόκειται για κατασκευές που μπορούν ν' ανεγερθούν οπουδήποτε (μαρίνες, συνεδριακά κέντρα κ.λ.π), αλλά για θεματικά μουσεία (λαογραφικά, ναυτικά κ.λ.π), για ανάδειξη οικισμών, περιπατητικά μονοπάτια, που αναδεικνύουν το φυσικό κάλλος και την πολιτισμική παράδοση της συγκεκριμένης περιοχής. Όσο πιο ιδιαίτεροι και μοναδικοί μάλιστα είναι οι πόροι αυτοί, τόσο σπουδαιότερη ιεραρχικά κρίνεται η παρέμβαση για την αξιοποίησή τους, δεδομένου ότι εξασφαλίζουν τη

¹ Αν και οι αθλητικές εγκαταστάσεις συμπεριλαμβάνονται παραπάνω στις βασικές κοινωνικές υποδομές, εντούτοις στην κατηγορία των ειδικών τουριστικών υποδομών μπορούν να συμπεριληφθούν αθλητικά κέντρα με τουριστική δυναμική, που αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη αθλητικού τουρισμού. Οι περιπτώσεις αυτές διαφοροποιούνται από μικρότερης κλίμακας αθλητικές εγκαταστάσεις που εξυπηρετούν αποκλειστικά τον τοπικό πληθυσμό.

μοναδικότητα του τοπικού τουριστικού προϊόντος, η οποία όπως εξηγήθηκε παραπάνω αποτελεί προϋπόθεση της θετικής οικονομικής επίδοσης του τουρισμού σε μια περιοχή.

Γι' αυτό, στην κλίμακα βαθμονόμησης που δημιουργείται, υψηλότερα κατατάσσονται οι δράσεις εκείνες που στοχεύουν στη δημιουργία, προώθηση και προβολή ιδιαίτερων και μοναδικών τουριστικών προϊόντων.

3.3.9 Δράσεις τουριστικής προβολής

Οι δημόσιοι τοπικοί φορείς καλούνται να «ενορχηστρώσουν» τη διαφημιστική προσπάθεια προώθησης της εικόνας του προορισμού, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό. Η προβολή γίνεται είτε μέσω της συμμετοχής σε τουριστικές εκθέσεις, είτε με έκδοση εντύπων και φυλλαδίων, είτε με τη δημιουργία και υποστήριξη γραφείων τουρισμού, αλλά και με σύγχρονα ηλεκτρονικά μέσα (ιστοσελίδες στο διαδίκτυο κ.λ.π).

3.3.10 Δράσεις προβολής-προώθησης προϊόντος

Η κατηγορία αυτή παρεμβάσεων δε στοχεύει στην κατασκευή υποδομών με φυσική υπόσταση (χωρική διάσταση). Πρόκειται για δράσεις κατάρτισης, παροχής υπηρεσιών ενημέρωσης σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ), ανάληψης πρότυπης επιχειρηματικής δραστηριότητας, που στοχεύουν κατά περίπτωση στον εκσυγχρονισμό της παραγωγής, στην καταπολέμηση της ανεργίας, στην τόνωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, στην αξιοποίηση των έργων ειδικής τουριστικής υποδομής και ανάδειξης τοπικών πόρων που έχουν δημιουργηθεί στην περιοχή.

Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσονται δράσεις πρότυπης τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας από τους ΟΤΑ α' και β' βαθμού, όπως η λειτουργία ξενώνων, η παροχή υπηρεσιών τουριστικής πληροφόρησης, ξενάγησης κ.λ.π. Επίσης, η δημιουργία υποστηρικτικών δομών, για τη διευκόλυνση των επενδυτών (Κέντρα Υποδοχής Επενδυτών), που κρίνεται σημαντική και στην περίπτωση των τουριστικών επενδύσεων.

Τέλος, εδώ εντάσσονται και οι δράσεις κατάρτισης και ενημέρωσης από τις οποίες εξετάζονται όσες έχουν αντικείμενο σχετικό με την τουριστική δραστηριότητα. Σε πολλές περιπτώσεις, με τέτοιου τύπου δράσεις οι φορείς της αυτοδιοίκησης συμβάλλουν στον εκσυγχρονισμό των τοπικών τουριστικών

επιχειρήσεων, προωθούν τις συνεργασίες και τις συνέργειες, τη δικτύωση τοπικών επιχειρήσεων, με στόχο τον εμπλουτισμό του τοπικού τουριστικού προϊόντος και την αποτελεσματικότερη προώθηση και διακίνησή του.

3.4 Βαθμολογική κλίμακα ποιοτικής εκτίμησης των έργων

Στον πίνακα που ακολουθεί, (Πιν. 3.1), παρατίθενται οι κατηγορίες των έργων - δράσεων και ο αντίκτυπος που έχει η κάθε κατηγορία στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής (σύνδεση με τουριστική ανάπτυξη). Γίνεται έτσι μια ποιοτική εκτίμηση του βαθμού εξυπηρέτησης της τουριστικής ανάπτυξης από τη σχεδιαζόμενη και υλοποιούμενη αναπτυξιακή πολιτική της τοπικής αυτοδιοίκησης α΄ και β΄ βαθμού για την περιοχή, βάσει μιας κλίμακας επτά βαθμίδων 1-7, (συμπεριλαμβανομένου και του μηδενός, στην περίπτωση που κάποια κατηγορία έργων, όπως π.χ. οι εκπαιδευτικές υποδομές είναι αδιάφορη για την τουριστική ανάπτυξη). Η επταβάθμια αυτή κλίμακα, (βαθμός σύνδεσης με Τ.Α), αν και αυθαίρετη, προκύπτει όμως από τα κριτήρια που αναφέρθηκαν παραπάνω. Έτσι, χαμηλότερη βαθμολογία, (1), δίνεται στα έργα βασικής υποδομής, τα οποία αποτελούν συνθήκη αναγκαία, αλλά όχι ικανή για την τουριστική ανάπτυξη, ακολουθούν τα έργα βασικής υποδομής που λόγω ειδικών περιστάσεων αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα, (2), όπως οι πύλες εισόδου. Στην ίδια βαθμίδα, (2), κατατάσσονται οι αστικές υποδομές, που χωρίς να στοχεύουν αποκλειστικά στον τουρισμό, καθορίζουν όμως το τουριστικό τοπίο και εξασφαλίζουν βασικές προϋποθέσεις της τουριστικής ανάπτυξης. Περισσότερο σημαντικές κρίνονται οι παρεμβάσεις που αφορούν σε τουριστικές υποδομές, (3), και ποιοτικές υπηρεσίες (4). Μεγαλύτερη ιεραρχικά βαρύτητα δίνεται σε έργα που σχετίζονται με ειδικές τουριστικές υποδομές, (5), και ακόμη μεγαλύτερη σε έργα που σχετίζονται με ειδικές τουριστικές υποδομές βασιζόμενες σε τοπικούς πόρους (6). Τέλος, στην κορυφή της κλίμακας, (7), τοποθετούνται οι παρεμβάσεις εκείνες που στοχεύουν στη δημιουργία ιδιαίτερων και μοναδικών τουριστικών προϊόντων, αλλά και στην κατάλληλη διακίνηση και προβολή τους.

Όπως λοιπόν φαίνεται και από τον πίνακα, η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής απαιτεί μεν έργα με χωρική διάσταση και συγκεκριμένο φυσικό αντικείμενο, η καθοριστική όμως ώθηση δίνεται κυρίως από ήπιας μορφής παρεμβάσεις, οι οποίες αξιοποιώντας τη σύγχρονη τεχνολογία και τη γνώση των τοπικών πλεονεκτημάτων και των διεθνών συνθηκών, μπορούν να εξασφαλίσουν τη

δημιουργία ιδιαίτερου και μοναδικού τουριστικού προϊόντος, αλλά και την αποτελεσματικότερη διακίνησή του, κατά τρόπο περισσότερο βιώσιμο.

Η ποιοτική εκτίμηση που προκύπτει βάσει της παραπάνω κλίμακας, εφόσον πρόκειται για αποτίμηση του αναπτυξιακού προγράμματος μιας συγκεκριμένης περιοχής, μπορεί να συνδυαστεί με στοιχεία κόστους των έργων, έτσι ώστε υπολογίζοντας το ποσοστό συμμετοχής της κάθε κατηγορίας στο συνολικό κόστος των παρεμβάσεων, να φανεί το «ειδικό βάρος» κάθε κατηγορίας έργων στις αναπτυξιακές επιλογές της εν λόγω περιοχής.

Πίνακας 3.1 Κατηγοριοποίηση έργων

<i>A/a</i>	<i>Κατηγορία</i>	Σύνδεση με τουριστική ανάπτυξη	Βαθμός σύνδεσης με Τ.Α
A.	Βασικές Αναπτυξιακές υποδομές		
1	Οδικό δίκτυο	Προσπελασιμότητα εσωτερική (ειδικές βασικές υποδομές)	1
2	Υποδομές ενέργειας, εναλλακτικές μορφές, εξοικονόμηση ενέργειας	Εξασφάλιση επάρκειας ενέργειας	1
3	Υδρευση- Αποχέτευση- ΜΕΛ-ΧΥΤΑ/ Έργα βελτιστοποίησης χρήσης πόρων	Συνθήκες υγιεινής, βιωσιμότητα λύσεων	1
4	Πύλες εισόδου	Προσπελασιμότητα εξωτερική, ποιότητα υπηρεσιών (ειδικές βασικές υποδομές)	2
5	Εσωτερικό οδικό δίκτυο- parking-MMM	Μείωση του κυκλοφοριακού, βελτίωση αστικών υποδομών	2
6	Υποδομές τηλεπικοινωνιών	Γρήγορα δίκτυα, δικτύωση επιχειρήσεων, υπηρεσίες σε πελάτες (ειδικές βασικές υποδομές)	2
B	Κοινωνικές υποδομές		
1.	Υποδομές υγείας	Ποιότητα δημόσιων υπηρεσιών	1
2.	Υποδομές εκπαίδευσης	-	0
3.	Αθλητικές εγκαταστάσεις	Ποιότητα δημόσιων υπηρεσιών	1
Γ	Αστικές υποδομές		
1	Πλατείες- πράσινο-πεζοδρομήσεις- Όψεις κτιρίων	Βελτίωση δημόσιων χώρων, αστικές υποδομές	2
2	Χωροταξικές μελέτες	Ελκυστικότητα τουριστικού προορισμού, διατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος	2
Δ.	Τουριστικές υποδομές		
1	Νέα καταλύματα/ εστιατόρια	Βασικές τουριστικές υπηρεσίες	3
2	Κατάρτιση, αναβάθμιση εξοπλισμού	Ποιότητα ιδιωτικών υπηρεσιών	4
3	Ειδικές τουριστικές υποδομές	Ειδικές υποδομές, ειδικά τουριστικά προϊόντα	5
4	Ανάδειξη τοπικών πόρων	Ενίσχυση ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, ανάδειξη ιδιαίτερων τοπικών πόρων	6
E.	Δράσεις τουριστικής προβολής		
1	Γραφεία πληροφοριών	Προβολή, ενημέρωση επισκεπτών, ποιότητα υπηρεσιών	7
2	Εκδόσεις, συμμετοχή σε εκθέσεις, προώθηση προορισμού	Προβολή, ενημέρωση, δράση φορέων	7
ΣΤ'.	Δράσεις προβολής- προώθησης προϊόντος		
1	Δράσεις προώθησης ειδικών τουριστικών υποδομών	Λειτουργικότητα υποδομών και ειδικά προϊόντα	6
2	Δικτύωση επιχειρήσεων	Δημιουργία ιδιαίτερων τουριστικών προϊόντων, αξιοποίηση ιδιαίτερων πόρων	7
3	Εφαρμογές Κοινωνίας της Πληροφορίας	Ηλεκτρονικές κρατήσεις, ηλεκτρονική ενημέρωση	7

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΧΙΟΣ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ

4.1 Η οικονομία του νησιού. Ο τουρισμός ως αναπτυξιακή επιλογή

Η Χίος αποτελεί το δεύτερο σε έκταση και πληθυσμό νησί της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Με μια οικονομία που μέχρι πρόσφατα στηριζόταν κυρίως στη ναυτιλία και το εμπόριο, το νησί αναζητεί τα τελευταία χρόνια διέξοδο προς την τουριστική ανάπτυξη. Αιτία γι' αυτό αποτέλεσαν οι αλληπάλληλες κρίσεις που έπληξαν την ελληνική ναυτιλία, αλλά και η απροθυμία των σύγχρονων νέων ν' ακολουθήσουν το επάγγελμα του ναυτικού, που αν και προσοδοφόρο, ενέχει δυσκολίες και στερήσεις. Εξάλλου, το παράδειγμα άλλων ελληνικών νησιών, που στράφηκαν στην τουριστική ανάπτυξη για να λύσουν τα οικονομικά τους προβλήματα, προβάλλει τον τουρισμό ως μια εύκολη και σχετικά γρήγορη αναπτυξιακή λύση και για τα νησιά του Βορείου Αιγαίου, τα οποία ούτως ή άλλως διαθέτουν τους απαραίτητους για ένα τέτοιο εγχείρημα φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους.

Το νησί παρουσιάζει μια πολύ ισχυρή πρωτογενή παραγωγή, η οποία φθίνει διαρκώς, καθώς η αγροτική δραστηριότητα εμφανίζεται ασύμφορη και μη αποδοτική, σε κλίμακα που δεν υπερβαίνει την αυτοκατανάλωση, ή την τοπική κατανάλωση, στην καλύτερη περίπτωση. Εξαίρεση αποτελεί η καλλιέργεια της μαστίχας, που γίνεται όλο και πιο αποδοτική, καθώς το προϊόν είναι μοναδικό, με ζήτηση που αυξάνεται τα τελευταία χρόνια, λόγω της στροφής του καταναλωτικού κοινού σε φυσικά προϊόντα, αλλά και λόγω των επιτυχημένων στρατηγικών κινήσεων της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου. Μοιραία, λοιπόν, ο αγροτικός τομέας συρρικνώνεται, με αποτέλεσμα την έντονη έξοδο από αυτόν του εργατικού δυναμικού, το οποίο είχε ως κύρια απασχόληση την αγροτική δραστηριότητα.

Η κάμψη της πρωτογενούς δραστηριότητας, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, επηρέασε άμεσα και καταλυτικά και τη μεταποιητική δραστηριότητα του νησιού, η οποία βρισκόταν σε άμεση διασύνδεση με την πρώτη, κυρίως λόγω εισροών του μεταποιητικού από τον πρωτογενή τομέα (π.χ. ελιές, σταφύλια, σιτηρά, δέρματα, γάλα). Σύμφωνα με τη σχέση αυτή, ο μεταποιητικός

τομέας του νησιού είχε αναπτυχθεί με βάση την παραγωγική δραστηριότητα του πρωτογενή τομέα (π.χ ελαιοτριβεία, οινοποιεία, βυρσοδεψεία κ.λ.π). Δεδομένου ότι και ο τομέας των κατασκευών, που αποτελεί μια από τις κυριότερες συνιστώσες του δευτερογενή τομέα, επηρεάζεται κατά ένα μεγάλο μέρος από την πτώση των άλλων τομέων ή κλάδων της οικονομίας, τότε ολόκληρος ο δευτερογενής τομέας του νησιού απειλείται με συνεχείς τάσεις πτώσης, εφόσον δεν προκαλούνται εξωγενείς παρεμβάσεις άμεσης ενίσχυσής του, ιδιαίτερα στον κλάδο των κατασκευών (Team 4, 1997).

Η Χίος παρουσιάζει έναν διαρκώς διογκούμενο τριτογενή τομέα, ο οποίος συμμετέχει κατά 78,8% περίπου στο συνολικό προϊόν του Νομού (σύμφωνα με στοιχεία του 2001, ενώ η αντίστοιχη συμμετοχή για το 1994 ήταν 73% και για το 1981 ήταν 56,8%. Από τα στοιχεία αυτά φαίνεται ότι η οικονομία του νησιού εξαρτάται απόλυτα από τον τομέα των υπηρεσιών, με κυρίαρχα είδη τις υπηρεσίες μεταφορών και εμπορίου.(TEAM 4, 1997, Νομοί,)

Από τα παραπάνω στοιχεία, γίνεται φανερό ότι ο παραγωγικός ιστός του νησιού αντιμετωπίζει έντονα διαρθρωτικά προβλήματα. Ο νησιωτικός χαρακτήρας, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική του θέση στα όρια της Ελληνικής επικράτειας επιτείνουν το πρόβλημα. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 ο Νομός Χίου παρουσιάζει μια έντονη κάμψη στο σύνολο των παραγωγικών δραστηριοτήτων της οικονομίας του και του κοινωνικοοικονομικού ιστού γενικότερα. Ο κίνδυνος περαιτέρω συρρίκνωσης και πληθυσμιακής αποψίλωσης² επιβάλλει την έγκαιρη προσαρμογή του παραγωγικού προτύπου στα νέα δεδομένα της αγοράς, με στόχο μια ισόρροπη ανάπτυξη. Κατά το πρότυπο άλλων ελληνικών νησιών, τη λύση φαίνεται να μπορεί να δώσει ο τουρισμός, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις ανάπτυξης και άλλων ειδών υπηρεσιών και συντηρώντας σε κάποια ικανά επίπεδα τους άλλους δύο βασικούς τομείς (αγροτικό ή και δευτερογενή- κυρίως κατασκευές), οι οποίοι καλούνται να εξυπηρετήσουν τις αυξημένες λόγω τουρισμού καταναλωτικές και παραγωγικές ανάγκες. Ενώ λοιπόν τα τελευταία χρόνια η τουριστική ανάπτυξη της Χίου εμφανίζεται σταθερά ως προτεραιότητα της τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής, ο

² Σημαντικές απώλειες στον πληθυσμό του νησιού, κυρίως λόγω μετανάστευσης στο εξωτερικό ή στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας σημειώθηκαν κατά τη δεκαετία 1971-81. Η πληθυσμιακή αρνητική εξέλιξη αντιστρέφεται κατά τις δεκαετίες 1981-1991 και 1991-2001, με ρυθμό όμως μικρότερο από εκείνο της χώρας. Το 2001 ο δείκτης φυσικής αύξησης πληθυσμού /1000 κατοίκους είναι -2,69 για το Νομό Χίου, έναντι -0,01 που είναι ο μέσος όρος της χώρας.

τομέας του τουρισμού δεν αναπτύχθηκε στο νησί με τους ίδιους ρυθμούς που αναπτύχθηκε στα άλλα δύο νησιά της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, αν και έχει ισχυροποιήσει κάπως τη θέση του, κυρίως όσον αφορά στα ποσοστά συμμετοχής του στο συνολικό προϊόν του Νομού (Team 4, 1997).

4.2 Παρουσίαση των τουριστικών πόρων της Χίου

Ως τουριστικός πόρος ορίζεται κάθε στοιχείο του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, του πολιτισμού, των υποδομών και των προσφερόμενων υπηρεσιών της περιοχής υποδοχής που μπορεί να συμβάλει τόσο στην παραγωγή του τουριστικού προϊόντος, όσο και στην προσέλκυση ενός τουρίστα (ETNA, 2003).

Ασφαλώς, η ύπαρξη ενός πόρου, όσο σημαντικός κι αν είναι αυτός, δεν αποτελεί από μόνη της ικανή συνθήκη για την ανάπτυξη τουριστικού ρεύματος σε μια περιοχή. Η ανάδειξή του και η πλαισίωσή του από τις κατάλληλες υποδομές και υπηρεσίες είναι απαραίτητη για να προσελκύσει τουρίστες, γεγονός που απαιτεί εκτός από την ύπαρξη οικονομικών πόρων και άλλων παρεμβάσεων, την ύπαρξη κατάλληλα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού για την αξιοποίησή του, αλλά και τη συναντίληψη των φορέων για το ζητούμενο αποτέλεσμα και την ανάλογη οργάνωσή τους σε τοπικό επίπεδο. Άλλωστε οι τοπικοί φορείς αποτελούν τους κατεξοχήν διαχειριστές των τοπικών πόρων (Βαρβαρέσσος, 1999)

Στη συνέχεια, θα παρουσιασθούν οι φυσικοί και πολιτισμικοί πόροι, αλλά και οι υποδομές και υπηρεσίες, τόσο αυτές που αναφέρονται στην προσπελασιμότητα του νησιού, όσο και αυτές που προσφέρονται στη Χίο. Η παρουσίαση βασίζεται στην καταγραφή που έγινε στα πλαίσια του προγράμματος «ΝΑΙΑΣ: Καινοτόμες Δράσεις Βορείου Αιγαίου», από το Εργαστήριο Τοπικής Νησιωτικής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

4.2.1 Φυσικοί Πόροι (κλίμα, φυσικά οικοσυστήματα, παραλίες, γεωλογικοί πόροι, αγροτικά τοπία, θαλάσσιο περιβάλλον)

Η Χίος ανήκει στην κλιματολογική ζώνη του Αιγαίου, το κλίμα της είναι μεσογειακό, με ήπιους σχετικά χειμώνες και ανομβρία κατά τη θερινή περίοδο. Αν και το κλίμα των νησιών του Αιγαίου θεωρείται παραδοσιακά ένας ισχυρός παράγοντας που οδήγησε στη μέχρι σήμερα ανάπτυξη του «τουρισμού παραλίας», εξαιτίας των παρατεταμένων θετικών καιρικών συνθηκών, πρέπει να αναφερθεί ότι στα νησιά του Βορείου Αιγαίου γενικότερα -με εξαίρεση ίσως τη Σάμο- οι

κλιματολογικές συνθήκες, όσον αφορά στις θερμοκρασίες είναι λιγότερο ευνοϊκές σε σχέση με τις ανταγωνιστικές νησιωτικές περιοχές της χώρας.

Η ποιότητα των θαλασσών και παραλιών του νησιού είναι υψηλή, όπως άλλωστε φανερώνει ο μεγάλος αριθμός με το διακριτικό σήμα της «γαλάζιας σημαίας», 35 παραλίες στο Νομό Χίου. Επίσης, μεγάλος αριθμός παραλιών παραμένουν ακόμη απροσπέλαστες στο ευρύ κοινό (κυρίως όσες δεν διαθέτουν οδική πρόσβαση) και διατηρούνται αναλλοίωτες. Οι κεντρικότερες βέβαια παραλίες του ανατολικού τμήματος δέχονται πιέσεις από διάφορες χρήσεις, που δεν περιορίζονται μόνο στους υπάρχοντες οικισμούς, αλλά επεκτείνονται και εκτός αυτών. Η υποβάθμισή τους οφείλεται τόσο στην αλλοίωση του χερσαίου τμήματος εξ αιτίας των παρεμβάσεων (κτίσματα, καρέκλες, οδοί προσπέλασης, λιμενικά έργα κ.λ.π), όσο και στη ρύπανση της θάλασσας από στερεά και υγρά απόβλητα, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που προέρχονται από τα σκάφη (διερχόμενα πλοία, πλοία ακτοπλοΐας, σκάφη αναψυχής).

Ωστόσο, το βαθύ γαλάζιο χρώμα της θάλασσας και οι βιολογικοί θησαυροί του Αιγαίου, στο βυθό του οποίου συγκεντρώνεται μια τεράστια ποικιλία ειδών ζώων και φυτών, συνθέτοντας ένα απaráμιλλο θέαμα με πολλά χρώματα και έντονες αντιθέσεις, θα μπορούσαν να αποτελέσουν πόλο έλξης για όσους λατρεύουν τη θάλασσα και τις καταδύσεις και πολύ περισσότερο για τους «ειδικούς», τους μνημένους στα μυστικά του θαλάσσιου κόσμου. Οι περιορισμοί όμως που υπήρχαν μέχρι πρόσφατα στις καταδύσεις, λόγω της ανάγκης προστασίας των αμέτρητων θησαυρών του ελληνικού πολιτισμού που υπάρχουν στο Αιγαίο, δεν επέτρεψαν μέχρι τώρα τη δημιουργία σχετικών δραστηριοτήτων. Εκτός αυτού, οι όμορφες παραλίες, σε συνδυασμό με τους ήπιους ανέμους του καλοκαιριού προσφέρονται για όσους αγαπούν το wind-surfing.

Στο νησί συναντάται ένα πλήθος από φυσικά οικοσυστήματα, με κυρίαρχα τα δάση αείφυλλων σκληρόφυλλων (μακία βλάστηση) και σε μικρότερο ποσοστό πευκοδάση. Οι πιο χαρακτηριστικές καλλιέργειες είναι της ελιάς, των εσπεριδοειδών (κυρίως στην περιοχή του Κάμπου) και της μαστίχας, στο Νότιο τμήμα του νησιού (Μαστιχοχώρια). Στη Βόρεια Χίο, υπάρχουν περιοχές όπου έχει καταγραφεί αξιόλογη χλωρίδα και πανίδα, οι οποίες περιλαμβάνονται στις ζώνες NATURA και είναι ενταγμένες σε ειδικό καθεστώς προστασίας. Παρόλο που πρόκειται για εν δυνάμει τουριστικούς πόρους, ωστόσο δεν έχουν εκπονηθεί σχέδια διαχείρισης, έτσι ώστε να

ενεργοποιηθεί το νομικό πλαίσιο προστασίας τους, αλλά ούτε έχουν γίνει δράσεις ανάδειξης τους σε πόλους έλξης οικότουρισμού. Αντίθετα, υφίστανται πιέσεις κυρίως από τη δόμηση, με αποτέλεσμα να υποβαθμίζεται τόσο η οικολογική, όσο και η αισθητική αξία τους. Παρουσιάζεται μια ποικιλία ενδημικής χλωρίδας, καθώς επίσης και σημαντική ορνιθοπανίδα, που οφείλεται στην ευνοϊκή γεωγραφική θέση του νησιού στο νοτιο-ανατολικό άκρο της Ευρώπης, καθώς οι υγρότοποι και οι παράκτιες περιοχές του αποτελούν σταθμούς ανάπαυσης και τροφής κατά την αποδημία μεγάλου αριθμού ειδών πουλιών, από την Αφρική προς τη Βόρεια Ευρώπη και αντίστροφα. Παράλληλα, το χαμηλό επίπεδο ανθρώπινης δραστηριότητας (περιορισμένη χρήση φυτοφαρμάκων, χαμηλά επίπεδα ρύπανσης από βιομηχανίες και απόβλητα) επιτρέπει την παρουσία σπάνιων, ή απειλούμενων ειδών.

Τα ψάρια, τα έντομα και τα ερπετά του Αιγαίου, αν και λιγότερο γνωστά, διαδραματίζουν έναν όχι ασήμαντο ρόλο στο σχηματισμό πλούσιων οικοσυστημάτων.

Εξάλλου, όπως άλλωστε συμβαίνει σε όλα τα νησιά του Αιγαίου, η Χίος παρουσιάζει τοπία με ιδιαίτερη οικολογική αξία, που χαρακτηρίζονται από υψηλή αισθητική αρμονία. Χαρακτηριστικά είναι τα αγροτικά τοπία, τα οποία είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ φυσικού περιβάλλοντος και διαχειριστικών αγροτικών συστημάτων. Πρόκειται για ημι-φυσικά τοπία, που αν και δεν διακρίνονται για την παραγωγική τους αξία (εξαιτίας των περιορισμένων φυσικών πόρων), εντούτοις χαρακτηρίζονται από μεγάλη οικολογική και αισθητική αξία αποτελώντας έναν αυτοτελή τουριστικό πόρο, με υψηλές δυνατότητες μελλοντικής αξιοποίησης. Χαρακτηριστικά των αγροτικών τοπίων είναι οι **αναβαθμίδες**, που χρησιμοποιούνταν ως μέσο συντήρησης του εδάφους και του νερού, με σκοπό την καλλιέργεια σιτηρών ή κτηνοτροφικών φυτών, **οι περιφράξεις** που χρησιμοποιούνταν για τη διαχείριση της βόσκησης, αλλά και **τα μονοπάτια** που αποτελούσαν οδούς χερσαίας επικοινωνίας μεταξύ των οικισμών, ή για μετάβαση από τους οικισμούς στα κτήματα. Ο συνδυασμός τους με τις περιφράξεις, καθώς και τις **αγροτικές και άλλες κατασκευές της υπαίθρου** (ιεροί χώροι, εξωκλήσια κ.λ.π) προσφέρει τοπία μεγάλου φυσικού κάλλους, με δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, αν και η εγκατάλειψή τους, σε συνδυασμό με τη διάνοιξη αγροτικών δρόμων, έχει οδηγήσει στην καταστροφή πολύ σημαντικού ποσοστού τους.

Πρέπει να σημειωθεί ότι έχουν γίνει κάποιες παρεμβάσεις για την ανάδειξη του αγροτικού τοπίου και γενικότερα των φυσικών πόρων, κυρίως με τον καθαρισμό και τη σήμανση μονοπατιών σε επτά επιλεγμένες διαδρομές³, (Β' Κ.Π.Σ) τη συντήρηση και ανάδειξη των ποιμενικών περιφράξεων του Αίπους στη θέση Ρημόκαστρο (Γ' Κ.Π.Σ), όπου υπάρχουν και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος κτίσματα. Ωστόσο, αυτές είχαν μόνο σημειακά αποτελέσματα, δεδομένου ότι προωθήθηκαν αποσπασματικά και όχι ως τμήμα μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για τη συστηματική ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού (περιπατητικού, οικολογικού, πολιτιστικού, αγροτουρισμού κ.λ.π), με στόχο τη δημιουργία νέων δραστηριοτήτων. Εκτός αυτού, η διατήρηση του αγροτικού τοπίου δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο συγκεκριμένης πολιτικής. Οι υφιστάμενες διατάξεις για την εκτός οικισμών δόμηση που επιτρέπουν τη δόμηση όχι μόνο σε οποιοδήποτε αγροτεμάχιο έχει έκταση μεγαλύτερη των 4 στρεμμάτων, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις σε οικόπεδα μικρότερα (μέχρι 750τμ όταν βρίσκεται επί του εθνικού και επαρχιακού οδικού δικτύου), χωρίς ουσιαστικά περιορισμούς στη μορφή των κτιρίων και με ύψος που συχνά ξεπερνά τα επιτρεπόμενα 7,5 μέτρα, έχει δημιουργήσει σημαντικές αλλοιώσεις στο τοπίο. Τις αλλοιώσεις αυτές έρχονται να συμπληρώσουν τα δημόσια έργα, οι οχλούσες δραστηριότητες (τσιμεντάδικα, λατομεία, χωματερές, εργοστάσια παραγωγής ενέργειας), οι αποθήκες, και κάθε είδους κατασκευή που δεν λαμβάνει υπόψη της τα μορφολογικά χαρακτηριστικά και τη κλίμακα της περιοχής. Η προσπάθεια εφαρμογής χωροταξικής πολιτικής εξειδικευμένης σε επίπεδο νησιού που ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '80 με τις χωροταξικές μελέτες δεν έχει προχωρήσει, ενώ και η υφιστάμενη γενική νομοθεσία καταστρατηγείται στην πράξη, δεδομένης της ανεπάρκειας των μηχανισμών ελέγχου και καταστολής.

4.2.2 Γεωλογικό ενδιαφέρον

Οι γεωλογικές συνθήκες που επικρατούν (ασβεστολιθικά πετρώματα με έντονες ρηγματώσεις) ευθύνονται για την ύπαρξη ικανού αριθμού σπηλαίων στο νησί, άλλα από τα οποία έχουν εξερευνηθεί και άλλα όχι. Από τα ενδιαφέροντα σπήλαια που υπάρχουν στην περιοχή, μόνο το σπήλαιο των Ολύμπων έχει

³ Πρόκειται για επτά «Φυσικές και Ιστορικές διαδρομές»: 1. Άγιοι Πατέρες- Νέα Μονή, 2. Καρδάμυλα-Κάστρο Γριάς, 3. Παναγία Νερομύλων- Μαλαγκιώτης, 4. Άγιος Ιωάννης- Άγιο Γάλας, 5. Ολύμποι- Μεστά, 6. Αρμόλια- Κάστρο Απολίχων, 7. Φαράγγι Καμπιών

αξιοποιηθεί τουριστικά και λειτουργεί οργανωμένα. Το επίσης σημαντικό σπήλαιο του Αγίου Γάλακτος βρίσκεται σε φάση αξιοποίησης. Υπάρχουν επίσης ιαματικές θερμές πηγές στην Κέραμο της Βόρειας Χίου. Εκεί παλαιότερα λειτουργούσαν θεραπευτικά λουτρά, τα οποία θα μπορούσαν να εκσυγχρονισθούν και να αξιοποιηθούν για την ανάπτυξη τουρισμού υγείας και ευεξίας, σύμφωνα με τις σύγχρονες τουριστικές απαιτήσεις.

Στο γεωλογικό πλούτο του νησιού περιλαμβάνονται επίσης μνημεία παλαιοαρχαιολογικού ενδιαφέροντος, όπως είναι τα απολιθώματα φυτών και θηλαστικών στα Θυμιανά και στο Λατόμι, όσο και μνημεία ευρύτερου γεωλογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, όπως οι γεωθερμικές πηγές της Ιωνίας, λατομεία και μεταλλεία διαφόρων ιστορικών εποχών (Λατόμι, μεταλλεία αντιμονίου της Κεράμου).

Πίνακας 4.1 Περιοχές φυσικού και γεωλογικού ενδιαφέροντος

ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA
Βόρεια Χίος και νήσοι Οινούσσες (έκταση 32.000 Ha)
ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΚΒΥ (Υγρότοποι)
Έλος Λαγκάδας
Έλος Μεσόκαμπου
ΓΕΩΛΟΓΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ
Απολιθωμένα θηλαστικά στα αργιλορυχεία Θυμιανών και στο Λατόμι Παναγιάς
Σπήλαιο Αγιογαλούσαινας
Σπήλαιο Ολύμπων
Απολιθώματα στο Μαραθόβουνο ΒΔ της πόλης Χίου
Κώμη - απολιθωμένη γλωρίδα
Απολιθώματα Λιθανθρακοφόρου – Περμίου βόρειας Χίου
Μεταλλεία Κεράμου
Μετακλαστικά ιζήματα Περμίου του δυτικού Πελαγονικού Περιθωρίου (Οινούσσες)
Απολιθωματοφόρος στη θέση θηλαστικών –Δεινοθήρια (Ψαρά)
ΘΕΡΜΟΜΕΤΑΛΛΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ
Αγιάσματα Κεράμου

Πηγή: ETNA, 2003

Παρά την ύπαρξη πλούσιων φυσικών πόρων, δεν έχει αναπτυχθεί με συστηματικό τρόπο ο φυσιολατρικός τουρισμός και ο οικοτουρισμός, με έργα προστασίας, ανάδειξης και αξιοποίησης των οικοτόπων και με τη δημιουργία νέων δραστηριοτήτων.

4.2.3 Πολιτιστικοί πόροι (μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, οικισμοί, παραδοσιακός τρόπος ζωής, γαστρονομία)

Όπως άλλωστε συμβαίνει σε ολόκληρη την Ελλάδα, η Χίος βρίθεται από τα αποτυπώματα του παρελθόντος, κυρίως του βυζαντινού, μεσαιωνικού, αλλά και του νεότερου. Υπάρχουν αρχαιολογικοί χώροι όπως το Ρημόκαστρο, ο ναός της Αθηνάς στον Εμποριό, αλλά και μνημεία παγκόσμιας ακτινοβολίας όπως η Νέα Μονή, το βυζαντινό μοναστήρι που έχει χαρακτηριστεί από την Unesco ως μνημείο Παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, λόγω της χαρακτηριστικής αρχιτεκτονικής της και του τεράστιου καλλιτεχνικού και ιστορικού αξίας ψηφιδωτού της διακόσμησης.

Πίνακας 4.2 Πολιτιστικοί πόροι της Χίου

Νησί	Αρχαιολογικοί χώροι	Βυζαντινά Μνημεία	Νεότερα Μνημεία	Μουσεία, Συλλογές
Χίος	2	5	5	4
Ψαρά	1			
Οινούσες				1

Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού, Δικτυακός Τόπος ΟΔΥΣΣΕΑΣ (www.culture.gr)

Από τη Χίο της αρχαίας εποχής δυστυχώς δεν έχουν σωθεί μνημεία, παρά μόνο αποσπασματικά, λόγω των αλληπάλληλων καταστροφών από πολέμους και σεισμούς, αλλά και λόγω της συνεχούς χρησιμοποίησης του παλαιότερου οικοδομικού υλικού (Λουτράρη κ.ά, 1988). Στο αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης όμως, στο οποίο πρόσφατα έγινε ανακαίνιση και επανέκθεση του υλικού σύμφωνα με τις σύγχρονες μουσειολογικές απαιτήσεις, ο επισκέπτης μπορεί να αποκομίσει μια κατατοπιστική εικόνα της αρχαίας ιστορίας του νησιού, από την Προϊστορική εποχή, μέχρι τους Ρωμαϊκούς χρόνους.

Πραγματικό πολιτισμικό πλούτο αποτελούν τα βυζαντινά μνημεία, μεταβυζαντινά της περιόδου της Γενουατικής κατοχής, αλλά και νεότερα μνημεία. Πρόκειται για εκκλησίες όπως η Νέα Μονή, η Παναγία η Κρίνα, για κάστρα και αμυντικές κατασκευές για την αντιμετώπιση εισβολέων και πειρατών, όπως το Κάστρο της Χίου, της Βολισσού, των Απολίχων στ' Αρμόλια, της Ωριάς στα Καμπιά, ο πύργος του Πιτυούς, των Δοτίων, το παράκτιο δίκτυο των βιγλών⁴,

⁴ Πρόκειται για αμυντικό δίκτυο από παράκτιους κυλινδρικούς πυργίσκους, τις βίγλες ή φρουκτωρίες, για την εποπτεία του πελάγους και την έγκαιρη προειδοποίηση των κατοίκων του νησιού για τον

οθωμανικές κρίνες και τζαμιά, όπως το Μετζιτιέ τζαμί, που λειτουργεί ως Βυζαντινό Μουσείο στην πόλη της Χίου, Γενοβέζικα κτίρια, όπως το παλατάκι των Ιουστινιάνι στην είσοδο του Κάστρου της πόλης. Υπάρχει όμως και ένα πλήθος από κτίσματα, σπίτια, μύλους και άλλες κατασκευές, που συνιστούν τα ταπεινά απομεινάρια της καθημερινής ζωής των απλών ανθρώπων.

Εκτός από τα μουσεία που προαναφέρθηκαν (αρχαιολογικό, βυζαντινό, Ιουστινιάνι, Νέας Μονής) λειτουργεί επίσης Ναυτικό Μουσείο, το οποίο ιδρύθηκε και συντηρείται από εφοπλιστικές οικογένειες του νησιού, καθώς και λαογραφικό μουσείο στην Καλλιμασιά, επίσης με ιδιωτική πρωτοβουλία. Το λαογραφικό μουσείο, το ναυτικό μουσείο, το μουσείο της μαστίχας, ως θεματικά μουσεία μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς πόλους έλξης τουρισμού, αφού σ' αυτά μπορεί κανείς να δει στοιχεία του παραδοσιακού τρόπου ζωής και παραγωγικής δραστηριότητας που σήμερα έχουν εκλείψει ή «εκσυγχρονισθεί». Το πρόβλημα όμως είναι ότι τα μουσεία αυτά παραμένουν στατικά, λειτουργούν χωρίς εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό, χωρίς τη χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων και γενικότερα χωρίς προσπάθεια δημιουργίας προστιθέμενης αξίας.

Πίνακας 4.3 Επισκέπτες Μουσείων Χίου

Μουσείο	Επισκέπτες 1995	Επισκέπτες 1999	Επισκέπτες 2000
Χίου	-	106	4.596
Βυζαντινό	963	1.780	1.335
Νέας Μονής	2.716	3.415	3.074
Παλατάκι Ιουστινιάνι	1.711	2.295	2.578
Σύνολο Νομού	5390	7.596	11.583

Πηγή: ΕΣΥΕ (2001) *Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 2000*, Αθήνα, TEAM 4 Ε.Ε., (1999)
Χωροταξικό Σχέδιο Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, Αθήνα

4.2.4 Οικισμοί

Το δομημένο περιβάλλον του Αιγαίου έχει από πολλά χρόνια αναγνωρισθεί ως ένας από τους πόλους έλξης τουριστών και επισκεπτών. Η Χίος διαθέτει μεγάλο οικιστικό πλούτο, με έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα, καθορισμένο από την ιστορική της διαδρομή. Υπάρχουν συνολικά 27 οικισμοί χαρακτηρισμένοι ως παραδοσιακοί, υπό καθεστώς προστασίας καθορισμένο από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ, εκ των οποίων 8 προστατεύονται παράλληλα από το ΥΠ.ΠΟ, ως διατηρητέοι, υπό καθεστώς

κίνδυνο εισβολέων ή πειρατών. Οι φρυκτωροί (βιγλάτορες) ειδοποιούσαν με σήματα καπνού την ημέρα και με φωτιές τη νύχτα.

προστασίας αυστηρότερο. Όμως παρά την ύπαρξη τόσο σημαντικού οικιστικού πλούτου που από μόνος του αποτελεί πόλο έλξης, ελάχιστα έργα συντήρησης και ανάδειξης των οικισμών έχουν γίνει από πλευράς πολιτείας, με αποτέλεσμα να υπάρχει σημαντική αλλοίωση, είτε από νέα κτίσματα, είτε από επεμβάσεις σε υφιστάμενα κτίρια, είτε από τα δίκτυα των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας. Η πρόσφατη ενεργοποίηση του Υπουργείου Αιγαίου σε θέματα δόμησης (με τη νεοσυσταθείσα Δ/ση Περιβάλλοντος) με την έκδοση ΠΔ που περιλαμβάνει αυστηρότερους όρους τόσο στα εντός οικισμού, όσο και στα εκτός οικισμού κτίσματα, στο χαρακτηρισμό και νέων οικισμών ως παραδοσιακών και στη δημιουργία μηχανισμών αρχιτεκτονικών ελέγχων ανά νομό και επαρχείο (ΣΧΟΠ), θα πρέπει να αποδώσει αποτελέσματα μεσοπρόθεσμα.

Πίνακας 4.4 Παραδοσιακοί οικισμοί Χίου

ΟΤΑ	Παραδοσιακός Οικισμός	ΟΤΑ	Παραδοσιακός Οικισμός
Δ. Καραμύλων	Βίκιο	Δ. Μαστιχοχωρίων	Πυργί
	Καμπιά		Καλαμωτή
Δ. Χίου	Κάμπος Χίου		Αρμόλια
	Βολισσός		Αλμυρός
	Αγ. Γάλακτος		Βέσσα
Δ. Αμανής	Διευγών		Ελάτα
	Κεράμου		Λίθιο
	Παρπαριά		Μεστά
	Πιραμά		Ολύμπιοι
	Τρύπες		Χαλκείον
Δ. Ομηρούπολης	Ανάβατος	Δ. Καμποχώρων	Ζυφιάς
	Αυγόνυμα		Συκούσης
	Σιδηρούντα	Δ. Ιονίας	Έξω Διδύμα

Πηγή: Υπουργείο Αιγαίου (1998) *Θεσμικό Πλαίσιο Οικισμών*, Αθήνα.

Πίνακας 4.5 Διατηρητέοι οικισμοί Χίου

ΟΤΑ	Διατηρητέος Οικισμός
Δ. Ομηρούπολης	Ανάβατος
Δ. Χίου	Κάστρο
	Μεστά
Δ. Μαστιχοχωρίων	Ολύμπιοι
	Πυργί
	Βέσσα
	Καλαμωτή
	Ελάτα (τμήματα)

Πηγή: 3^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Εντελώς ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί ο οικισμός του Κάμπου, που εκτείνεται στα Νότια της πόλης της Χίου. Πρόκειται για αραιοκατοικημένη περιοχή με μεγάλα κτήματα με καλλιέργειες εσπεριδοειδών και ελιάς, σε πολλά από τα οποία

υπάρχουν παλιά αρχοντικά σπίτια με χαρακτηριστική αρχιτεκτονική, που συνδυάζει βυζαντινά, Γενοβέζικα και Νεοκλασικά στοιχεία. Ο Κάμπος αποτελεί πραγματικό κεφάλαιο για την τουριστική ανάπτυξη του νησιού και ήδη λειτουργούν εκεί κάποιες αγροτουριστικές μονάδες, που προσφέρουν κυρίως υπηρεσίες καταλύματος, χωρίς όμως να υπάρχουν άλλου είδους τουριστικές δραστηριότητες που να αξιοποιούν τον πλούτο της περιοχής. Προστατεύεται ως παραδοσιακός οικισμός και ιστορικός τόπος, με πολύ αυστηρό καθεστώς δόμησης. Από πλευράς δημόσιων φορέων έχουν γίνει ελάχιστες παρεμβάσεις για τη συντήρηση και ανάδειξή του, καθώς πρόκειται για ιδιόκτητα κτήματα, είναι όμως αισθητή η ανάγκη εκπόνησης σχεδίου ανάπτυξης του οικισμού, κατά τρόπο που να συνδυάζει την πλούσια αρχιτεκτονική και ιστορική κληρονομιά του με τη σύγχρονη οικονομική και παραγωγική δραστηριότητα.

Ξεχωριστή επίσης περίπτωση αποτελεί ο διατηρητέος μεσαιωνικός οικισμός του Αναβάτου, στον οποίο ξεκίνησαν εργασίες αναστήλωσης και προστασίας στο Β' Κ.Π.Σ, αλλά δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί. Σημαντικό βήμα για την προστασία του αποτελεί το Π.Δ που καθορίζει τις χρήσεις και τους όρους δόμησης στην ευρύτερη περιοχή, ώστε να διατηρηθεί το εντελώς ιδιαίτερο ύφος του οικισμού.

4.2.5 Γαστρονομία

Η αλλαγή στον τρόπο ζωής των νησιών με την επικράτηση νέων διαδικασιών παραγωγής, την εγκατάλειψη πολλών παραδοσιακών καλλιεργειών και άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων, την εισαγωγή πολλών τυποποιημένων προϊόντων, αλλά και την αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων, είχε ως αποτέλεσμα πολλά στοιχεία της τοπικής παραγωγής και της τοπικής κουζίνας να έχουν εξαφανιστεί ή περιοριστεί σημαντικά, λόγω της ανεπάρκειας των πρώτων υλών, ή της εξαφάνισης της τεχνογνωσίας παραδοσιακής παραγωγής τους.

Η δημιουργία γυναικείων συνεταιρισμών, που σε άλλες περιοχές αποτέλεσε το όχημα για τη διατήρηση των παραδοσιακών γεύσεων και συνταγών, δεν γνώρισε μέχρι σήμερα αντίστοιχη ανάπτυξη στη Χίο. Η σημαντική τοπική παράδοση σε παραγωγή προϊόντων διατροφής και σε «πιάτα» δεν έχει αξιοποιηθεί μέχρι στιγμής αρκετά, ούτε με τη μορφή συσκευασίας (με την εξαίρεση του ούζου και κάποιων παραδοσιακών γλυκών), αλλά ούτε και με την προώθηση των κλασικών τοπικών προϊόντων μέσα από τα εστιατόρια.

Στα πλαίσια της ανάδειξης της μεσογειακής, διατροφής υπήρξε πρωτοβουλία της Περιφέρειας Β. Αιγαίου και των 3 Νομαρχιών για τη δημιουργία στη Χίο

Ευρωπαϊκού Κέντρου Μελετών Διατροφής με τη συμμετοχή της εταιρείας Oldways, του Συνδέσμου Εξαγωγέων Β. Ελλάδας (ΣΕΒΕ) και της Αναπτυξιακής Εταιρείας Χίου (ΕΝΑ). Επιπλέον, το δίκτυο «Γεύσης και Φιλοξενίας» που ιδρύθηκε στη Χίο με τη συμμετοχή 25 επιχειρήσεων (ξενώνες, εστιατόρια, καφέ), δείχνει την προσπάθεια για προσφορά υπηρεσιών ποιότητας σε συνδυασμό με προϊόντα ιδιοτυπίας. Αν και οι δύο προσπάθειες συνάντησαν εμπόδια στην ανάπτυξη τους, αυτό δεν μειώνει τη σημασία της προσπάθειας που έγινε.

4.2.6 Μουσική – Χορός – Τέχνες – Γράμματα – Ήθη – Έθιμα

Ένα σημαντικό κομμάτι του τοπικού πολιτισμού έχει να κάνει με τα ήθη και τα έθιμά του, αλλά και με τις επιδόσεις του στα γράμματα και τις τέχνες. Τα νησιά του Β. Αιγαίου έχουν να δείξουν πολλά ενδιαφέροντα δείγματα τέτοιου πολιτισμού με γνωστότερα τη μουσική και τους χορούς, τη χειροτεχνία, τις εικαστικές τέχνες, το θέατρο, τη λογοτεχνία, την ποίηση. Η Χίος παρουσιάζει τις δικές της ιδιαιτερότητες και επιδόσεις στη χειροτεχνία, τις εικαστικές τέχνες, τη λογοτεχνία και την ποίηση.

Μέχρι σήμερα, η αξιοποίηση των στοιχείων αυτών, ιδιαίτερα μέσα από την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού για άτομα με ειδικά ενδιαφέροντα, είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Τις περισσότερες φορές, γίνεται ευκαιριακή και επιφανειακή «εμπλοκή» στο τουριστικό προϊόν, εστιάζοντας στη «φοκλορική» διάσταση των πραγμάτων και όχι στην ουσιαστική γνωριμία των τουριστών με τα στοιχεία του τοπικού πολιτισμού. Μόνο τα πανηγύρια αποτελούν σ' ένα βαθμό πόλο έλξης μεμονωμένων ή και οργανωμένων τουριστών που ενημερώνονται κυρίως τυχαία, από αφίσες, ή από τα τουριστικά γραφεία.

Η ύπαρξη του Ομήρειου πολιτιστικού κέντρου στη Χίο, το οποίο ιδρύθηκε με ιδιωτική δωρεά και υποστηρίζεται οικονομικά από το Δήμο Χίου εξασφαλίζει την επαφή των μονίμων κατοίκων του νησιού με την πολιτιστική έκφραση και δημιουργία, αλλά και εξυπηρετεί την τουριστική ανάπτυξη λειτουργώντας ως συνεδριακό κέντρο.

Συμπερασματικά, αν κανείς επιχειρούσε μια σύντομη συνολική αξιολόγηση των πόρων της Περιφέρειας, θα μπορούσε να συμπεράνει ότι παρά την αφθονία φυσικών και πολιτιστικών πόρων υπάρχει σημαντική έλλειψη στην διατήρηση και στην ανάδειξή τους με αποτέλεσμα η χρήση τους να είναι ανεξέλεγκτη και να υφίστανται σημαντικές πιέσεις. Παράλληλα, η μη συστηματική και οργανωμένη

αξιοποίηση δεν επιτρέπει τη δημιουργία τοπικής προστιθέμενης αξίας γεγονός που θα αύξανε τις ευκαιρίες για δαπάνη από τους τουρίστες και τελικά το όφελος για την Περιφέρεια (θέσεις εργασίας, εισοδήματα, κατανάλωση τοπικών αγαθών κλπ).

4.3 Προσπελασιμότητα

Οι μεταφορές έχουν ιδιαίτερα μεγάλη σημασία για μια νησιωτική περιοχή, όπως η Χίος, μια και επηρεάζουν καθοριστικά την προσπελασιμότητά της και κατά συνέπεια το κόστος λειτουργίας των επιχειρήσεων και το αίσθημα απομόνωσης των κατοίκων. Ο νησιωτικός χαρακτήρας της περιοχής επιβάλλει την πρόσβαση σχεδόν αποκλειστικά με δημόσια μέσα μεταφοράς. Κατά συνέπεια η ποιότητα των υποδομών και κυρίως η συχνότητα των συνδέσεων, αποτελούν καθοριστικά για την προσπελασιμότητα στοιχεία.

Η Χίος διαθέτει αεροδρόμιο με καθημερινές πτήσεις εσωτερικού και πτήσεις charters, ένα κεντρικό λιμάνι στην πρωτεύουσα με μεικτή λειτουργία (επιβατικό και εμπορικό), καθώς και τρία μικρότερα λιμάνια, των Μεστών, με περιορισμένη εμπορική λειτουργία, των Καρδαμύλων και της Λαγκάδας, που εξυπηρετούν περιορισμένες συνδέσεις κυρίως με τις Οινούσσες.

Η συχνότητα των δρομολογίων, τόσο των αεροπορικών, όσο και των ακτοπλοϊκών διαφοροποιείται αισθητά κατά τη διάρκεια του χρόνου. Κατά την περίοδο Νοεμβρίου – Μαρτίου οι συχνότητες των δρομολογίων βρίσκονται στο χαμηλότερο επίπεδο, ενώ στη συνέχεια αυξάνονται σταδιακά για να κορυφωθούν στο τρίμηνο 20 Ιουνίου – 20 Σεπτεμβρίου, ενώ πύκνωση των δρομολογίων υπάρχει και κατά τη περίοδο του Πάσχα. Ιδιαίτερη εποχικότητα παρουσιάζουν οι διασυνδέσεις με το εξωτερικό όπου υπάρχουν δρομολόγια μόνο κατά τη διάρκεια της περιόδου Απριλίου-Οκτωβρίου.

Όσον αφορά στα αεροπορικά δρομολόγια, η Χίος εξυπηρετείται από την Ολυμπιακή Αεροπλοΐα και την Aegean Airlines και συνδέεται καθημερινά με την Αθήνα και τρεις φορές την εβδομάδα με τη Θεσσαλονίκη, μέσω Λέσβου και Λήμνου, ενώ κατά την τουριστική περίοδο (Μάιο-Οκτώβριο) δέχεται πτήσεις charters, περιορισμένες σε σχέση με τα άλλα νησιά, όπως φαίνεται και από τον πίνακα. Ο αερολιμένας που βρίσκεται στο Νότιο όριο της πρωτεύουσας του νησιού, κρίνεται ανεπαρκής, τόσο όσον αφορά το μήκος του διαδρόμου, που είναι μικρότερο απ' όσο καθορίζουν οι διεθνείς προδιαγραφές για να εξυπηρετεί τα αεροσκάφη που συνήθως

εκτελούν τις πτήσεις charter, όσο και από πλευράς εγκαταστάσεων. Το γεγονός όμως ότι βρίσκεται σε επαφή με τον οικιστικό ιστό της πόλης προς Βορρά, αλλά και γειτνιάζει με τον διατηρητέο οικισμό του Κάμπου προς Νότο, καθιστά την επέκτασή του προβληματική. Προσπάθεια επέκτασής του προς Βορρά που έχει ξεκινήσει προ δεκαετίας συνάντησε την αντίδραση θιγόμενων κατοίκων που προσέφυγαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας.

Πίνακας 4. 5 Αφίξεις επιβατών στον Κρατικό Αερολιμένα Χίου

<i>ΑΦΙΞΕΙΣ ΜΗ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΠΤΗΣΕΩΝ (CHARTER), ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ</i>	<i>ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛ.</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>
	ΑΥΣΤΡΙΑ	898	97	1.164	2.236
	ΒΕΛΓΙΟ	3.075	2.850	2.932	2.215
	ΔΑΝΙΑ	1.558	1.437	1.520	2.628
	ΕΛΒΕΤΙΑ	679	617	727	551
	ΝΟΡΒΗΓΙΑ	5.708	5.974	5.902	8.112
	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	7.535	4.929	5.238	6.766
	ΣΥΝΟΛΟ	19.453	15.904	17.483	22.508
<i>ΑΦΙΞΕΙΣ ΕΠΙΒΑΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ</i>			96.594	80.735	72.669

Πηγή: ΕΝΑ Χίου, 2003

Όσον αφορά στις ακτοπλοϊκές συνδέσεις, η Χίος συνδέεται καθημερινά με τον Πειραιά και τη Λέσβο και με πιο αραιά δρομολόγια με τη Θεσσαλονίκη, τη Λήμνο, τη Σάμο, το Βόλο και την Καβάλα. Εξυπηρετείται κατά βάση από τη Ναυτιλιακή Εταιρία Λέσβου (ΝΕΛ), και από την Hellas Ferries, ενώ η πρόσφατη αλλαγή του νομικού πλαισίου δεν έχει δώσει μέχρι σήμερα αποτελέσματα βελτίωσης της συχνότητας και της ποιότητας των συνδέσεων. Σημαντική βέβαια ποιοτική αναβάθμιση αποτελεί η δρομολόγηση ταχύπλοου πλοίου της ΝΕΛ προς τη Χίο, μόνο όμως κατά τη θερινή περίοδο. Σύνδεση καθημερινή κατά τους θερινούς μήνες υπάρχει και με τον Τσεσμέ της Τουρκίας. Τα δρομολόγια που γίνονται από πλοiάρια ελληνικής ιδιοκτησίας και από ένα πλοiάριο τουρκικών συμφερόντων, συνεχίζονται και το χειμώνα, αλλά πιο αραιά.

Πίνακας 4.6 Αφίξεις επιβατών στο λιμένα Χίου

<i>ΛΙΜΕΝΑΣ ΧΙΟΥ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>
ΕΠΙΒΑΤΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	14.573	16.414	20.204
ΕΠΙΒΑΤΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ	183.828	193.213	221.239

Πηγή: ΕΝΑ Χίου, 2003

Ο κεντρικός λιμένας της Χίου, λόγω μικρού βάθους στο μεγαλύτερο τμήμα του, παρουσιάζεται ανεπαρκής για να δεχθεί μεγάλα πλοία (κρουαζιερόπλοια⁵ κ.λ.π), ενώ συχνά δημιουργούνται προβλήματα ακόμη και με τα πλοία που εκτελούν τα καθημερινά δρομολόγια, εφόσον δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν ταυτόχρονα δύο πλοία. Εξάλλου, η εμπορική λειτουργία του λιμένα, ο οποίος είχε χωροθετηθεί από παλιά στο κέντρο της πόλης δημιουργεί κυκλοφοριακά και άλλα λειτουργικά προβλήματα στη σύγχρονη πρωτεύουσα, καθώς απαιτεί χώρους και χερσαίες εγκαταστάσεις που δεν υπάρχουν.

Όσον αφορά λοιπόν στην προσπελασιμότητα, η Χίος διαθέτει ανεπαρκείς και προβληματικές υποδομές, τόσο για τις εναέριας, όσο και για τις θαλάσσιες μεταφορές.

4.4 Τουριστικές υποδομές- υπηρεσίες

Στην παράγραφο αυτήν, εξετάζονται τόσο οι ειδικές υποδομές, που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν μορφές τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος, όσο και οι δραστηριότητες βάσης.

4.4.1 Ειδικές τουριστικές υποδομές

Στη Χίο έχει κατασκευασθεί μαρίνα χωρητικότητας 250 θέσεων, υπάρχει όμως εμπλοκή στην ολοκλήρωση των χερσαίων εγκαταστάσεων, των οποίων την κατασκευή και εκμετάλλευση έχει αναλάβει ιδιωτική εταιρία, με αποτέλεσμα η μαρίνα να μην λειτουργεί. Ως σημείο υποδοχής σκαφών αναψυχής εξακολουθεί να λειτουργεί μόνο ο κεντρικός λιμένας, με τις περιορισμένες υπηρεσίες που παρέχει.

⁵ Σύμφωνα με στοιχεία του κεντρικού Λιμεναρχείου Χίου, το 2004, συνολικά προσέγγισαν το λιμάνι 8 κρουαζιερόπλοια, τα οποία αποβίβασαν τους επιβάτες τους με τη βοήθεια μικρότερων βοηθητικών σκαφών (λάντζες).

Κατά το 2004, σύμφωνα με στοιχεία του Κεντρικού Λιμεναρχείου Χίου, καταγράφηκε ο ελλιμενισμός 461 θαλαμηγών στους λιμενικούς σταθμούς Χίου, Καρδαμύλων, Μεστών, Οινουσσών και Ψαρών, από τα οποία τα 318 ελλιμενίστηκαν στο κεντρικό λιμάνι Χίου.

Στο νησί υπάρχουν αρκετοί αξιόλογοι χώροι που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν ποικιλία συνεδρίων. Το Ομήρειο Πνευματικό Κέντρο του Δ. Χίου διαθέτει κατάλληλους χώρους και εξοπλισμό, αλλά και εφαρμόζει δυναμική πολιτική για την προσέλκυση συνεδρίων και άλλων εκδηλώσεων. Επίσης, με πρωτοβουλία του Εμπορικού Επιμελητηρίου Χίου, αναστηλώθηκε διατηρητέο αρχοντικό στον Κάμπο (Λέσχη Σαλβάγου), με σκοπό τη λειτουργία του ως συνεδριακό κέντρο. Μετά την ολοκλήρωσή του όμως δεν οργανώθηκε ανάλογη δραστηριότητα, με αποτέλεσμα να παραμένει κλειστό. Στον Κάμπο επίσης, δημιουργήθηκε το Κέντρο Πολιτισμού και Ειδικού Τουρισμού «Γεώργιος Καλουτάς», που διαθέτει χώρους κατάλληλους για συνέδρια, εμπορικές ή καλλιτεχνικές εκθέσεις και άλλες εκδηλώσεις. Μετά την ολοκλήρωσή των κτιριακών εγκαταστάσεων από το Β' Κ.Π.Σ., δεν έχει εφοδιαστεί με τον απαραίτητο συνεδριακό εξοπλισμό, με αποτέλεσμα να μένει επίσης ανενεργό. Πέρα από τους παραπάνω χώρους, υπάρχουν αίθουσες τοπικών φορέων, αλλά και ξενοδοχείων, οι οποίες θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν μικρότερα συνέδρια, συναντήσεις και άλλες παράλληλες εκδηλώσεις. Κατά τα δύο τελευταία χρόνια πραγματοποιήθηκαν 25 συνέδρια στις αίθουσες του Ομήρειου Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Χίου και οκτώ συνέδρια στο συνεδριακό χώρο του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Όσον αφορά στις αθλητικές εγκαταστάσεις, υπάρχει το Ιωνικό Κολυμβητήριο και το αθλητικό κέντρο στο Αίπος, τα οποία χρησιμοποιούνται ως προπονητικά κέντρα. Το τελευταίο μάλιστα, λειτουργεί ως αθλητικό χωριό, συνδυάζοντας και άλλες τουριστικές υπηρεσίες (ξενώνες, εστιατόριο, καφετέρια κ.λ.π). Στις εγκαταστάσεις του Ιωνικού κολυμβητηρίου φιλοξενούνται αθλητικές διοργανώσεις υπερτοπικού χαρακτήρα, όπως διασυλλογικοί αγώνες κολύμβησης και υδατοσφαίρισης, κυρίως περιφερειακοί, αλλά και πανελλήνιας εμβέλειας (Πανελλήνιο πρωτάθλημα τεχνικής κολύμβησης του 2004, αγώνες κυπέλλου Ελλάδας στην υδατοσφαίριση, του 2003). Επίσης στις εγκαταστάσεις του Εθνικού σταδίου Χίου, που διαθέτει και κλειστό γυμναστήριο, διεξάγονται διασυλλογικοί αγώνες στίβου περιφερειακής εμβέλειας, ποδοσφαιρικοί αγώνες, αγώνες

καλαθοσφαίρισης και πετοσφαίρισης, των εθνικών κατηγοριών στις οποίες αγωνίζονται οι αντίστοιχες τοπικές ομάδες. Υπάρχουν επίσης μικρότερα γήπεδα περιφερειακά στο Νομό, που φιλοξενούν κυρίως τοπικά αθλητικά γεγονότα.

Εντύπωση προξενεί το γεγονός ότι αθλήματα που βασίζονται στη θάλασσα, που αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής, όπως οι καταδύσεις, το θαλάσσιο σκι, η κωπηλασία, η ιστιοπλοΐα, ή το wind surfing δεν είναι οργανωμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να προσφέρονται τέτοιου είδους δραστηριότητες στους τουρίστες. Πρόσφατα μόνο, λειτούργησε το Καταδυτικό Κέντρο στο Κοντάρι, που δραστηριοποιείται στις καταδύσεις και την υποβρύχια αλιεία.

4.4.1.1 Παροχή πληροφοριών

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει αισθητή βελτίωση της παροχής πληροφοριών προς τους τουρίστες, τόσο κατά τη φάση αναζήτησης του τόπου διακοπών, όσο και κατά την παραμονή τους στο νησί. Τόσο ο ΕΟΤ, όσο και οι τοπικοί φορείς υποστηρίζουν τη δημιουργία ιστοσελίδων στο Διαδίκτυο, την έκδοση φυλλαδίων, αλλά και τη λειτουργία γραφείων τουριστικής πληροφόρησης (κυρίως δημοτικών). Γραφείο τουρισμού διαθέτει ο Δήμος Χίου, αλλά και ο Δήμος Αγίου Μηνά, που φιλοξενεί και τα περισσότερα καταλύματα, απ' όσα λειτουργούν συνολικά στο Νομό. Ωστόσο, πολλές φορές η έλλειψη επαγγελματισμού, η αδυναμία συνεργασίας των φορέων και συντονισμού των προσπαθειών για την καλύτερη διάθεση των ούτως ή άλλως περιορισμένων γι' αυτόν το σκοπό κονδυλίων, μειώνουν το αποτέλεσμα σ' αυτόν τον τομέα. Η έλλειψη πληροφόρησης έρχεται ως συμπλήρωμα της έλλειψης σχεδιασμού και κατ'επέκταση της έλλειψης συνεργασίας των εμπλεκόμενων φορέων.

Το κενό της πληροφόρησης καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό οι tour-operators που όμως κατευθύνουν τους τουρίστες σε περιόδους και σε περιοχές τις οποίες οι ίδιοι έχουν επιλέξει με γνώμονα τα δικά τους συμφέροντα και όχι την ανάπτυξη των περιοχών υποδοχής.

4.4.2 Οι δραστηριότητες βάσης

Ως δραστηριότητες βάσης ορίζονται το σύνολο των υπηρεσιών εκείνων που προσφέρονται στους τουρίστες, ώστε να καλύψουν τη ζήτησή τους και συνθέτουν το τουριστικό προϊόν. Από τις υπηρεσίες αυτές ένας αριθμός θεωρούνται κύριες τουριστικές μια και εξυπηρετούν αποκλειστικά ή σχεδόν αποκλειστικά τους τουρίστες (πχ. Ξενοδοχεία, τουριστικά γραφεία, γραφεία ενοικίασης αυτοκινήτων,

καταστήματα ειδών λαϊκής τέχνης), ενώ άλλες που απευθύνονται και στον τοπικό πληθυσμό (πχ. εστιατόρια, bars, υπηρεσίες αναψυχής, γενικό εμπόριο, κοσμηματοπωλεία, τράπεζες, μεταφορές κλπ) ονομάζονται δευτερεύουσες.

Στη συνέχεια, γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των επιχειρήσεων που εμπλέκονται άμεσα με τον τουρισμό, έτσι ώστε να υπάρξει μια εικόνα των δραστηριοτήτων που έχουν αναπτυχθεί.

4.4.2.1 Τα καταλύματα

Σύμφωνα με στοιχεία προερχόμενα από το Επιμελητήριο της Χίου, τα τουριστικά καταλύματα κατατάσσονται σε ξενοδοχειακά και μη ξενοδοχειακά, με μικρό προβάδισμα των δεύτερων. Όσον αφορά στην κατανομή των ξενοδοχειακών μονάδων σε κατηγορίες, το 48% των κλινών ανήκει σε Α', και το 37% σε Β' κατηγορίας ξενοδοχεία. Η υπεροχή σε ξενοδοχειακές κλίνες υψηλής κατηγορίας δεν αποτελεί έκπληξη, αν επισημανθεί ότι ο μαζικός τουρισμός δεν είναι τόσο πολύ ανεπτυγμένος στη Χίο, σε σχέση με άλλα νησιά. Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι ένα σημαντικό, αλλά απροσδιόριστο τμήμα των συμπληρωματικών καταλυμάτων παραμένει αδήλωτο, παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια.

Από τους πίνακες που παρατίθενται πάντως, είναι φανερή η σαφής υπεροχή των άλλων δύο μεγάλων νησιών της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, Λέσβου και Σάμου, έναντι της Χίου, αναφορικά με τη δυναμικότητα σε τουριστικές κλίνες.

Πίνακας 4. 7 Τουριστικά Καταλύματα

Γεωγραφική Ενότητα	Συνολική έκταση-Κm ²	Συνολικός πληθυσμός-Ατομα 2001*	Αριθμός κλινών στις επιχειρήσεις των πάσης φύσεως ξενοδοχειακών καταλυμάτων Κλίνες (2002)	Αριθμός κλινών στα επαγγελματικά τουριστικά καταλύματα εκτός από ξενοδοχεία Κλίνες (2002)	Αριθμός θέσεων σε campings 2001	Σύνολο κλινών
Βόρειο Αιγαίο	3.836	200.066	21062	24210	167	45439
Ν. Λέσβου	2154	108.294	8077	11749	95	20091
Αγ. Ευστράτιος	43,2	354	-	36	-	36
Λέσβος	1.630,40	89.935	6334	10934	95	17481
Λήμνος	475,6	18.005	1743	779	-	2574
Ν. Χίου	904	52.290	2233	2649	72	5005
Χίος	841,6	50.814	2148	2649	72	4920
Οινούσες	14,2	1.043	23	-	-	23
Ψαρά	39,8	433	62	-	-	62
Ν. Σάμου	778	43.574	10752	9591	-	20343
Σάμος	467,2	33.843	9839	7129	-	16968
Ικαρία	255,3	8.286	913	2111	-	3024
Φούρνοι	30,27	1.445	-	351	-	351

Πηγή: ΕΣΥΕ και Δ/ση Τουρισμού Περ.Β.Αιγαίου

* Προσωρινά αποτελέσματα απογραφής πληθυσμού

Σε ό,τι αφορά στην πίεση που ασκεί ο τουρισμός στο νησί, μετρούμενη τόσο σε κλίνες ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, όσο και σε κλίνες ανά κάτοικο, οι τιμές των δεικτών αποδεικνύουν ότι το νησί δεν δέχεται υψηλή τουριστική πίεση, αν συγκρίνει κανείς τα στοιχεία άλλων νησιωτικών περιοχών (βλ Πιν 4.8).

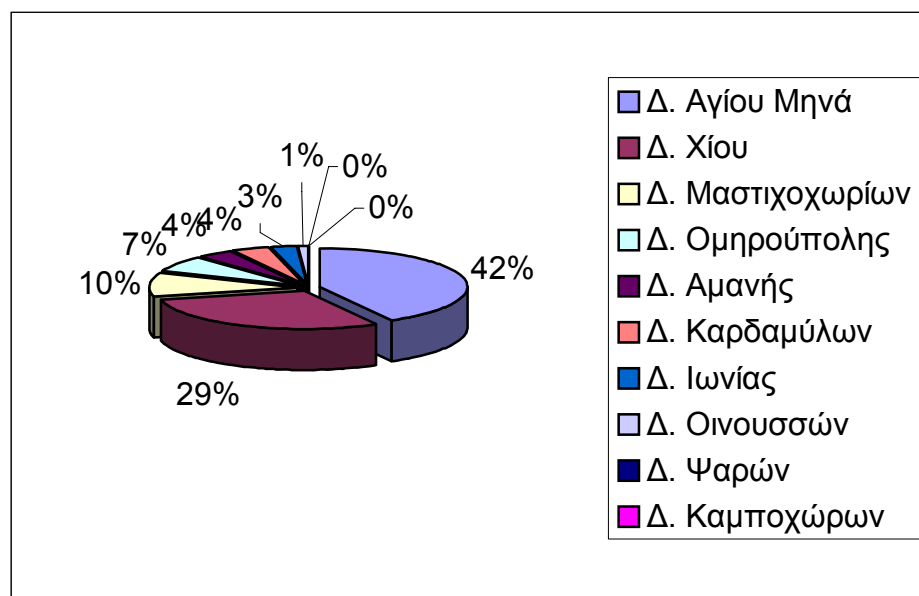
Πίνακας 4. 8 Βασικοί Δείκτες Ξενοδοχειακών και μη Κλινών Βορείου Αιγαίου

Γεωγραφική Ενότητα	Ξενοδ/ές κλίνες/ μη ξενοδ/ες κλίνες	σύνολο κλινών/ έκταση	σύνολο κλινών/ πληθυσμό
Βόρειο Αιγαίο	0,87	11,85	0,227
Ν. Λέσβου	0,69	9,33	0,186
Αγ. Ευστράτιος	-	0,83	0,102
Λέσβος	0,58	10,72	0,194
Λήμνος	2,24	5,41	0,143
Ν. Χίου	0,84	5,54	0,096
Χίος	0,81	5,85	0,097
Οινούσσες	-	1,62	0,022
Ψαρά	-	1,56	0,143
Ν. Σάμου	1,12	26,15	0,467
Σάμος	1,38	36,32	0,501
Ικαρία	0,43	11,84	0,365
Φούρνοι	-	11,60	0,243

Πηγή: ΕΣΥΕ, επεξεργασία στοιχείων

* όταν δεν υπάρχουν μη ξενοδοχειακές κλίνες ο πρώτος δείκτης παίρνει μηδενική τιμή.

Διάγραμμα 4.1 Ποσοστό κλινών στο σύνολο του Νομού

Πηγή: ΕΝΑ Χίου, 2003 (στοιχεία γραφείου τουρισμού Δ. Χίου)

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα, φαίνεται ότι το κέντρο των τουριστικών δραστηριοτήτων στο νησί επικεντρώνεται στην ανατολική πλευρά της

Κεντρικής Χίου. Συγκεκριμένα, στους Δήμους Χίου και Αγίου Μηνά. Μαζί με το Βροντάδο, το ποσοστό των κλινών της περιοχής φθάνει το 77% του συνολικού αριθμού κλινών του Νομού.

4.4.2.2 Επιχειρήσεις που σχετίζονται με την τουριστική δραστηριότητα

Όπως προκύπτει από τα αρχεία του Επιμελητηρίου Χίου, υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων που εμπλέκονται άμεσα στον τουρισμό. Πρόκειται όμως γενικά για ιδιαίτερα «κλασσικές» δραστηριότητες, οι οποίες δεν βοηθούν στον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος.

Πίνακας 4.9 Επιλεγμένες κατηγορίες επιχειρήσεων που σχετίζονται με την τουριστική δραστηριότητα (Νομός Χίου)

<i>Κατηγορία Επιχείρησης</i>	<i>Πλήθος</i>
Ενοικίαση αυτοκ-μοτοσ.	37
Ενοικίαση ομπρελών και πλωτών μέσων.	1
Εκμετάλλευση παραλίας	
Ενοικίαση σκαφών	2
Εκμετάλλευση σκαφών ψυχαγωγίας	1
Εκμετάλλευση λεωφορείου	
Εστιατόρια, ψησταριές, ουζερί, οβελιστήρια, ταβέρνες	152
Καφετέριες- Μπαρ	220
Αγγοπλαστείο, Είδη Λαϊκής τέχνης-χειροτεχνία	34
Τουριστικά είδη	
Τουριστικά γραφεία	18
Παροχή υπηρεσιών σε τουριστικές επιχειρήσεις	22
Κοσμήματα	30
Λοιπές τουριστικές δραστηριότητες	

Πηγή: Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης, 2003

4.5 Τουριστικό Προϊόν

Ως τουριστικό προϊόν ορίζεται ο συνδυασμός πόρων και υπηρεσιών βάσης που προσφέρονται ως ένα προϊόν στον τελικό καταναλωτή. Αυτό μπορεί να έχει εκ των προτέρων καθορισμένη σύνθεση (τουριστικό πακέτο), ή μπορεί να συντίθεται ελεύθερα από κάθε καταναλωτή, από ένα σύνολο πόρων και δραστηριοτήτων που του προσφέρονται. Ένα τουριστικό προϊόν μπορεί να είναι απλό, δηλαδή να αποτελείται από τις βασικές δραστηριότητες (μεταφορά, κατάλυμα, εστίαση) ή να είναι σύνθετο καλύπτοντας και ειδικά ενδιαφέροντα του καταναλωτή με δραστηριότητες πολιτιστικές, αθλητικές, αγροτουριστικές, οικολογικές κ.ά.

4.5.1 Η προσφορά

Στην περίπτωση της Χίου, το τουριστικό προϊόν που κυριαρχεί είναι αυτό του ηλιοτροπικού τουρισμού, ή των 3S, βασισμένο αποκλειστικά στο τυποποιημένο κατάλυμα. Πρόκειται για ένα προϊόν που ζητείται βέβαια από την αγορά της Β. Ευρώπης, αλλά που υφίσταται σημαντικό ανταγωνισμό από τις άλλες χώρες που βρίσκονται στη ζώνη του ήλιου και έχουν την ευχέρεια να έχουν χαμηλότερες τιμές είτε λόγω μικρότερης απόστασης, είτε λόγω χαμηλότερου εργατικού κόστους, είτε λόγω οικονομικών κλίμακας. Ταυτόχρονα το προϊόν αυτό δεν αξιοποιεί τους πλούσιους τουριστικούς πόρους του νησιού, παρά μόνο ως «σκηνικό» στις εκδρομές που οργανώνονται. Βέβαια θα πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι και πολλοί από τους πόρους που αναφέρθηκαν προηγούμενα δεν είναι αξιοποιημένοι, ενώ το κυριότερο πρόβλημα είναι ότι δεν έχουν αναπτυχθεί συμπληρωματικές δραστηριότητες από τις επιχειρήσεις, που να συνθέτουν ένα προϊόν ελκυστικό για τον τουρίστα – καταναλωτή.

Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι έχει γίνει αντιληπτή η δυνατότητα ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο νησί, με την αξιοποίηση τοπικών πόρων, αλλά μέχρι στιγμής δεν έχει δημιουργηθεί ανάλογο τουριστικό προϊόν, που να προσφέρεται στους τουρίστες λιγότερο, ή περισσότερο οργανωμένα, εκτός από λίγες εξαιρέσεις.

Για παράδειγμα, **ο φυσιολατρικός- περιπατητικός τουρισμός**, αποτελεί μια μορφή τουρισμού που γνωρίζει ανάπτυξη και ταιριάζει στην περίπτωση της Χίου, όπου υπάρχουν δυνατότητες για ανακάλυψη της φύσης στους ορεινούς της όγκους και των πολιτιστικών μνημείων της. Η διευθέτηση και η σήμανση ορισμένου αριθμού παλαιών μονοπατιών βοήθησε σ' αυτό, αν και από προηγούμενα χρόνια είχε παρατηρηθεί το φαινόμενο οι τουρίστες να διαθέτουν πληροφορίες και χάρτες για μονοπάτια, πηγές, είδη χλωρίδας κ.λ.π, άγνωστα στους ντόπιους. Οι καλύτερες τιμές που πληρώνουν οι τουρίστες αυτοί σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ενδιαφέρονται και για άλλες πτυχές της παραδοσιακής ζωής των νησιών, αγοράζοντας τοπικά προϊόντα, τους καθιστούν καλύτερους πελάτες.

Η ύπαρξη σημαντικών μνημείων, αλλά και πολιτιστικής παράδοσης στο νησί δεν έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη «ενεργού» **πολιτιστικού τουρισμού**, δηλαδή τουριστών που να έρχονται ειδικά με στόχο την εμπλοκή τους σε κάποια σχετική δραστηριότητα. Μια προσπάθεια για ανάπτυξη σύγχρονων ολοκληρωμένων

τουριστικών πολιτιστικών προϊόντων ξεκίνησε στη Βολισσό της Χίου, με τη δημιουργία του «Εργαστηρίου Λαϊκής και παραδοσιακής αρχιτεκτονικής», μιας ιδιωτικής επιχείρησης που οργανώνει σεμιναριακά μαθήματα σχετικά με διάφορες μορφές τέχνης, σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες γνωριμίας με τον τόπο και τον πολιτισμό, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας με στόχο την παροχή υπηρεσιών και προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία.

Ο **Συνεδριακός τουρισμός** αποτελεί μια ακόμη μορφή τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος που γνωρίζει κάποιο βαθμό ανάπτυξης τα τελευταία χρόνια, όχι όμως ανάλογο των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις στο νησί.

Όλες οι σχετικές έρευνες συγκλίνουν προς το ίδιο συμπέρασμα: αν και οι τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα είναι λιγότεροι σε αριθμό από τους μαζικούς τουρίστες όμως δημιουργούν καλύτερες κατά κεφαλή οικονομικές άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις τόσο στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις, όσο και στην περιοχή γενικότερα. Και αυτό συμβαίνει χωρίς να έχει γίνει ακόμη σωστή αξιοποίηση των υπάρχοντων πόρων και υποδομών με τη δημιουργία «**ολοκληρωμένων τουριστικών προϊόντων**», όπως απαιτεί η σύγχρονη προσέγγιση του τουριστικού marketing και management αλλά και η διεθνής πρακτική των αναπτυγμένων χωρών.

4.5.2 Η τουριστική ζήτηση

Ο αριθμός των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων των τουριστών αντικατοπτρίζει την τουριστική ζήτηση. Δυστυχώς, τα διαθέσιμα στοιχεία καλύπτουν μόνο τα κύρια και συμπληρωματικά ξενοδοχειακά καταλύματα και τα campings, αφήνοντας εκτός των ενοικιαζόμενα δωμάτια, τα οποία όπως παρουσιάστηκε προηγούμενα αποτελούν σημαντικό ποσοστό των διαθέσιμων κλινών στη Χίο.

Πίνακας 4.10 Αριθμός τουριστών, αλλοδαπών και ημεδαπών, 1999-2002

Νομός	1999			2000		
	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί
<i>Νομός Λέσβου</i>	119.711	74.480	45.231	143.390	81.078	62.312
<i>Νομός Χίου</i>	46.333	31.983	14.350	45.987	32.641	13.346
<i>Νομός Σάμου</i>	94.121	27.286	66.835	131.598	39.065	92.533
<i>Σύνολο Περιφέρειας</i>	260.165	133.749	126.416	320.975	152.784	168.191

Νομός	2001			2002		
	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί
<i>Νομός Λέσβου</i>	131.092	70.162	60.930	126.103	71.649	54.454
<i>Νομός Χίου</i>	46.765	33.931	12.834	44.556	32.471	12.085
<i>Νομός Σάμου</i>	132.040	39.471	92.569	133.914	35.632	98.282
<i>Σύνολο Περιφέρειας</i>	309.897	143.564	166.333	304.573	139.752	164.821

Πηγή στοιχείων : ΕΣΥΕ/ΕΟΤ 2005

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω στοιχεία, οι περισσότεροι τουρίστες της Χίου είναι Έλληνες, ενώ είναι επίσης προφανές ότι υπολείπεται σημαντικά των άλλων δύο νησιών της Περιφέρειας σε αριθμό τουριστών.

Πίνακας 4.11 Διανυκτερεύσεις τουριστών, αλλοδαπών και ημεδαπών, 1999-2002

Περιοχή	1999			2000		
	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί
<i>Νομός Λέσβου</i>	621.444	259.454	361.990	802.958	287.628	515.330
<i>Νομός Χίου</i>	208.265	96.430	111.835	187.522	97.435	90.087
<i>Νομός Σάμου</i>	620.127	107.559	512.568	939.999	191.360	748.639
<i>Σύνολο Περιφέρειας</i>	1.449.836	463.443	986.393	1.930.479	576.423	1.354.056

Περιοχή	2001			2002		
	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί
<i>Νομός Λέσβου</i>	760.263	244.675	515.588	700.002	244.768	455.234
<i>Νομός Χίου</i>	191.719	94.838	96.881	181.035	86.008	95.027
<i>Νομός Σάμου</i>	941.591	186.658	754.933	999.264	168.357	830.907
<i>Σύνολο Περιφέρειας</i>	1.893.573	526.171	1.367.402	1.880.301	499.133	1.381.168

Πηγή στοιχείων: ΕΣΥΕ/ΕΟΤ 2005

Πίνακας 4.12 Μέση διάρκεια παραμονής των τουριστών στα πάσης φύσεως ξενοδοχειακά καταλύματα (σε ημέρες), 1999-2002

Περιοχή	1999			2000		
	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί
<i>Νομός Λέσβου</i>	4,94	3,24	7,84	5,59	3,54	8,2
<i>Νομός Χίου</i>	4,49	3,02	7,79	4,0	2,9	6,7
<i>Νομός Σάμου</i>	6,65	3,63	7,69	7,1	4,8	8,0
Περιοχή	2001			2002		
	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί
<i>Νομός Λέσβου</i>	5,7	3,4	8,4	5,5	3,4	8,3
<i>Νομός Χίου</i>	4,0	2,7	7,5	4,0	2,6	7,8
<i>Νομός Σάμου</i>	7,1	4,7	8,1	7,4	4,7	8,4

Πηγή: ΕΣΥΕ/ΕΟΤ 2005, επεξεργασία στοιχείων

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, η χαμηλότερη μέση διάρκεια παραμονής (2,6 ημέρες) σημειώνεται στη Χίο για τους Έλληνες τουρίστες.

Στην περιοχή συνυπάρχουν μικρές και μεγάλες μονάδες καθώς και ενοικιαζόμενα δωμάτια που λειτουργούν κάτω από τελείως διαφορετικές συνθήκες και των οποίων, σύμφωνα με τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν (βλ. Διάγραμμα 4.1),

η διασπορά στο χώρο δεν είναι ομοιόμορφη. Το μέσο μέγεθος των καταλυμάτων, η κατηγορία τους, το ποσοστό πληρότητας, η διάρκεια της περιόδου λειτουργίας, το ποσοστό οργανωμένου τουρισμού που δέχεται η μονάδα, η αναλογία ξενοδοχειακών κλινών με κλίνες σε συμπληρωματικά ή βοηθητικά καταλύματα, αλλά και το επίπεδο εκπαίδευσης και εξειδίκευσης του ανθρώπινου δυναμικού υποδηλώνουν ότι στη Χίο υπάρχει «βιοτεχνική» και όχι «βιομηχανική» τουριστική παραγωγή. Πρέπει να σημειωθεί, ότι ανάλογα με το μέγεθος της μονάδας, μεταβάλλεται το ανά κλίνη κόστος λειτουργίας, το οποίο με τη σειρά του μεταβάλλει τα περιθώρια ευελιξίας και τις δυνατότητες που έχει κάθε μονάδα στις αλλαγές που επιβάλλει η αγορά. Τα περιθώρια αυτά – που είναι συνάρτηση των περιθωρίων για καθορισμό της τιμής προσφοράς της κλίνης από την πλευρά του ξενοδόχου - μεταβάλλονται ανάλογα με την μορφή οργάνωσης της ζήτησης, αλλά και του προσφερόμενου προϊόντος. Σε ό,τι αφορά το προσφερόμενο προϊόν κυριαρχεί ο τουρισμός παραλίας σε όλο το Βόρειο Αιγαίο παρά τις μικρές διαφοροποιήσεις που καταγράφονται σε κάποια νησιά, κυρίως εξ αιτίας των φυσικών και πολιτιστικών τους ιδιαιτεροτήτων παρά σε οργανωμένη παρέμβαση του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα. Η έλλειψη διαφοροποίησης περιορίζει σαφώς τη δυνατότητα ευελιξίας αναφορικά με την τιμή που μπορεί να ζητηθεί από τον καταναλωτή – τουρίστα ή τον ενδιάμεσο φορέα ενώ η ύπαρξη αυξημένης προσφοράς (στο νησί αλλά και στις ανταγωνιστικές περιοχές στην Ελλάδα και σε όλη τη ζώνη του ήλιου από τη Τουρκία μέχρι τη Φλόριδα και τη Μαλαισία) πιέζει ακόμη περισσότερο τις τιμές προς τα κάτω.

Σε ό,τι αφορά στη μορφή οργάνωσης της ζήτησης, μπορούμε να την κατατάξουμε σε προέλευση από:

- μεγάλα τουριστικά γραφεία εξωτερικού
- μικρά γραφεία εξωτερικού και εσωτερικού
- μεμονωμένους πελάτες (ατομικός τουρισμός).

Όπως είναι ευνόητο, κάθε μια από τις παραπάνω κατηγορίες έχει διαφορετική διαπραγματευτική δυνατότητα όσον αφορά στην τιμή διάθεσης του καταλύματος. Στον οργανωμένο τουρισμό, η διαπραγματευτική ισχύς μεταβάλλεται ανάλογα με τον όγκο των πελατών που διακινείται, με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται ανάλογα η προστιθέμενη αξία που παραμένει στην επιχείρηση για να διανεμηθεί στους συντελεστές παραγωγής (εργασία και κεφάλαιο). Ένα δωμάτιο που ενοικιάζεται σε μεμονωμένο τουρίστα μπορεί να εισπράξει έως και τριπλάσια τιμή από εκείνο που

δίνεται σε τουριστικό γραφείο, με την προσδοκία περισσότερης πελατείας και επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου.

Πίνακας 4.13 Πληρότητες Ξενοδοχειακών Μονάδων στο Βόρειο Αιγαίο

Νομός	Έτος						Μεταβολή			
	1981	1996	1997	1998	1999	2000	97/96	98/97	99/98	00/99
Λέσβου	17,9%	44,45%	45,45%	45,41%	49,08%	-	1	-0,05	3,67	-
Χίου	15,4%	45,82%	46,18%	47,10%	55,83%	-	0,36	0,92	8,73	-
Σάμου	48,2%	61,81%	63,68%	64,63%	74,65%	-	1,87	0,95	10,02	-
Σύνολο Περιφέρειας	27,7%	52,54%	54,24%	54,70%	61,40%	*59,48%	1,7	0,45	6,7	-1,92
Σύνολο Χώρας	39,9%	54,37%	58,37%	61,12%	63,46%	*64,97%	4,01	2,75	2,34	1,51

*Προσωρινά στοιχεία, πηγή: ΕΣΥΕ (1981), www.eot.gr (1996-2000).

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, ο βαθμός πληρότητας των ξενοδοχειακών καταλυμάτων έχει βελτιωθεί σημαντικά από το 1981, παρ' όλα αυτά παραμένει χαμηλή, γεγονός που υποδηλώνει ότι και το προσφερόμενο προϊόν δεν είναι ίσως αρκετά ελκυστικό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
Α΄ ΚΑΙ Β΄ ΒΑΘΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

5.1 Πλαίσιο της αναπτυξιακής πολιτικής της αυτοδιοίκησης α΄ και β΄ βαθμού

Οι πολιτικές της αυτοδιοίκησης της Χίου κατά την τελευταία εικοσαετία, διαμορφώθηκαν με γνώμονα τις τοπικές ανάγκες και προτεραιότητες, αλλά πάντοτε μέσα στα πλαίσια των πολιτικών και προγραμμάτων που εφαρμόστηκαν, τόσο στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, όσο και στη χώρα συνολικά. Κατά συνέπεια, συμβαδίζουν, τόσο με τις κοινοτικές και εθνικές αναπτυξιακές πολιτικές, όσο και με τον κύριο κοινό στόχο της Περιφέρειας Β. Αιγαίου, για άρση της απομόνωσης, ο οποίος διακρίνεται σε όλα τα προγραμματικά κείμενα αυτής της περιόδου (Περιφέρεια Β. Αιγαίου, 2004).

Κατά την περίοδο αυτή, τα συγχρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση προγράμματα υποκατέστησαν σε μεγάλο βαθμό τα έργα / δράσεις / αναπτυξιακές παρεμβάσεις / προγράμματα που χρηματοδοτούνταν από αμιγώς εθνικούς πόρους. Χωρίς να αμφισβητείται ο ρόλος και η ευθύνη της αυτοδιοίκησης α΄ και β΄ βαθμού στο στρατηγικό αναπτυξιακό σχεδιασμό, πρέπει να σημειωθεί, ότι τα προγράμματα αυτά σε μεγάλο βαθμό υπακούουν τις εθνικές αναπτυξιακές πολιτικές, οι οποίες κατοχυρώνονται στα πλαίσια της εταιρικής σχέσης των κρατών της Ε.Ε. Με αυτό το σκεπτικό, η καταγραφή των έργων και παρεμβάσεων που ακολουθεί, δεν περιορίζεται αποκλειστικά σε έργα που υλοποιήθηκαν από τοπικούς φορείς, (Δήμους, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, Δημόσιες αναπτυξιακές εταιρίες κ.λ.π), αλλά επεκτείνεται και σε έργα – δράσεις κεντρικών φορέων, (υπουργείων, ΕΟΤ κ.λ.π), ακριβώς διότι θεωρείται ότι στην επιλογή και το σχεδιασμό τους συμμετέχει και η τοπική αυτοδιοίκηση, μέσα στα πλαίσια του δημοκρατικού προγραμματισμού, ιεραρχώντας και εκφράζοντας τις τοπικές ανάγκες και προτεραιότητες.

Παράλληλα, δεν πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός, ότι η αναπτυξιακή διαδικασία της περιοχής εξαρτάται κατά σημαντικό βαθμό, τόσο από την προϋπάρχουσα των αναφερόμενων στην εργασία αυτή παρεμβάσεων παραγωγική δομή και επενδεδυμένο πάγιο κεφάλαιο, όσο και από τις ιδιωτικές επενδύσεις, είτε αυτές οι οποίες

χρηματοδοτήθηκαν στα πλαίσια κάποιου κοινοτικού, εθνικού ή περιφερειακού προγράμματος, είτε και τις αμιγώς ιδιωτικές, οι οποίες δεν έτυχαν καμιάς κοινοτικής, εθνικής ή περιφερειακής ενίσχυσης. Είναι σαφές ότι το οικονομικό περιβάλλον της περιοχής, από το οποίο εξαρτάται η έμμεση προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων, επηρεάζεται σημαντικά από την εφαρμογή των πολιτικών της αυτοδιοίκησης, η οποία με τις δράσεις και παρεμβάσεις της μπορεί να ενθαρρύνει, να ενισχύσει και να προωθήσει άμεσα και έμμεσα τις ιδιωτικές επενδύσεις που χρειάζεται ο τουρισμός για ν' αναπτυχθεί. Με αυτή τη λογική, γίνεται αναφορά στις ιδιωτικές επενδύσεις, αυτές τουλάχιστον που χρηματοδοτήθηκαν στα πλαίσια των προγραμμάτων και ήταν εύκολο να βρεθούν και να καταγραφούν στα πλαίσια αυτής της εργασίας, πράγμα δύσκολο για τις αμιγώς ιδιωτικές επενδύσεις.

5.2 Το χρονολογικό πλαίσιο της αξιολόγησης. Χρηματοδοτικά προγράμματα και οικονομικοί πόροι.

Η καταγραφή των έργων αρχίζει από το 1986-87, οπότε ξεκίνησε ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ 1986-1993), χρηματοδοτούμενων από την τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), και σήμερα Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε). Παράλληλα, από το 1989, ως το 1993 σχεδιάζεται και υλοποιείται το Α΄ Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ). Στην ίδια προγραμματική περίοδο υλοποιήθηκε επίσης η κοινοτική πρωτοβουλία (INTERREG I). Από το 1994 έως το 1999 υλοποιήθηκε το Β΄ ΠΕΠ και αντίστοιχα οι κοινοτικές πρωτοβουλίες (LEADER II και INTERREG II), ενώ από το 2000 μέχρι και σήμερα, βρίσκεται σε εξέλιξη το Γ΄ ΠΕΠ, και οι κοινοτικές πρωτοβουλίες (INTERREG III κ.λ.π.)

Στο διάστημα αυτό, από το 1987 μέχρι σήμερα, θεσμοθετήθηκαν αλλαγές στο διοικητικό σύστημα της χώρας, με στόχο τη διοικητική αποκέντρωση, και τη βελτίωση της λειτουργίας των μηχανισμών του δημόσιου τομέα, καθώς επίσης την αποκέντρωση των αποφάσεων, των αρμοδιοτήτων και των χρηματοδοτήσεων, στο σύνολο της χώρας. Η συνένωση των παλαιών κοινοτήτων σε διευρυμένους Δήμους, σύμφωνα με το σχέδιο «Καποδίστριας», η ψήφιση του Ν.2539/97, για τη «διοίκηση και λειτουργία των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης», δημιούργησαν το πλαίσιο λειτουργίας του α΄ βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης (Δήμοι). Παράλληλα, οι παλιές Νομαρχίες μετατράπηκαν σε Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, με αιρετά όργανα

(Νομάρχη και Νομαρχιακό Συμβούλιο). Η Ν.Α. αποτελεί τον β' βαθμό αυτοδιοίκησης, με αρμοδιότητες και λειτουργίες καθορισμένες από το Π.Δ. 30/96. Τέλος, με το Ν. 2503/97, η περιφέρεια ορίζεται ως ενιαία αποκεντρωμένη μονάδα διοίκησης του κράτους.

Τόσο οι Δήμοι, όσο και Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, καταρτίζουν Πρόγραμμα δράσεων, οι οποίες χρηματοδοτούνται είτε από εθνικούς πόρους, είτε από ευρωπαϊκούς.

Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση έχει τη δυνατότητα χρηματοδότησης έργων από τους Κεντρικούς Αυτοτελείς Πόρους (ΚΑΠ), ή από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ), μετά την ένταξή τους στη Συλλογική Απόφαση Έργων Περιφέρειας (ΣΑΕΠ), τη Συλλογική Απόφαση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης (ΣΑΝΑ), ή τη Συλλογική Απόφαση Έργου κάποιου Υπουργείου (ΣΑΕ).

Οι Δήμοι, εκτός από τα έργα που μπορούν να εντάξουν στα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) και τις κοινοτικές πρωτοβουλίες (INTERREG, LEADER κ.λ.π), έχουν επίσης τη δυνατότητα ένταξης έργων στο Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΠΤΑ⁶ και παλαιότερα ΕΑΠΤΑ), που αφορά στη χρηματοδότηση μελετών και έργων τεχνικής υποδομής, προστασίας περιβάλλοντος, αναβάθμισης της ποιότητας ζωής, διοικητικής, κοινωνικής, αθλητικής και πολιτιστικής υποδομής, καθώς και μηχανολογικού εξοπλισμού. Οι πόροι του ΕΠΤΑ προέρχονται είτε από πόρους του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ), είτε από πόρους των εθνικών και περιφερειακών κοινοτικών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών, που διαχειρίζονται τα υπουργεία και οι περιφέρειες (Βαρβαρέσσος, 1999). Παράλληλα οι Δήμοι διαθέτουν τη δυνατότητα χρηματοδότησης έργων από ίδια έσοδα, που μπορεί εν μέρει να προέρχονται από διάφορα τέλη που επιβάλλουν στους δημότες τους, όπως αυτό που επιβάλλεται στις τουριστικές επιχειρήσεις.

5.3 Αξιολόγηση των δράσεων

Η αξιολόγηση των δράσεων των δέκα Δήμων⁷ της Χίου (α' βαθμού αυτοδιοίκηση) και της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Χίου (β' βαθμού αυτοδιοίκηση) στηρίζεται στην κατηγοριοποίηση και βαθμονόμηση των έργων / δράσεων, με

⁶ Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΠΤΑ), Ειδικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΑΠΤΑ)

⁷ 1. Δ. Αμανής, 2. Δ. Καρδαμύλων, 3.Δ. Ομηρούπολης, 4.Δ. Χίου, 5. Δ. Αγίου Μηνά, 6. Δ.Ιωνίας, 7.Δ. Μαστιχοχωριών, 8.Δ. Ψαρών, 9.Δ. Οινουσσών, 10. Δ. Καμποχώρων

κριτήριο το βαθμό σύνδεσής τους με την τουριστική ανάπτυξη. Ο τρόπος βαθμονόμησης, όπως αιτιολογήθηκε στο Κεφάλαιο 3, λαμβάνει υπόψη τους παράγοντες που επηρεάζουν τις επιδόσεις του τουρισμού, (προσφορά, ζήτηση, οργάνωση), και στηρίζεται στα κριτήρια βιωσιμότητας του τουριστικού προϊόντος, όπως αυτά αναλύθηκαν στο ίδιο κεφάλαιο.

Στον κατάλογο έργων / δράσεων που περιλαμβάνεται στο παράρτημα 1, αναγράφεται το Πρόγραμμα χρηματοδότησης, ο φορέας υλοποίησης και το κόστος σε δραχμές, για όσα έργα υλοποιήθηκαν μέχρι το 2001, και σε Ευρώ για όσα υλοποιήθηκαν από το 2001 και μετά. Στην αξιολόγηση συμπεριλαμβάνονται προγράμματα (π.χ Γ'ΠΕΠ 2000-2006) που βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο, για τα έργα / δράσεις των οποίων δεν υπάρχουν τελικά οικονομικά στοιχεία (τελικό κόστος), αλλά μόνο προϋπολογισμός ένταξης στο πρόγραμμα. Για κάποια από αυτά, είναι πιθανό να μην απορροφηθεί το σύνολο της οικονομικής δέσμευσης μέχρι το τέλος της προγραμματικής περιόδου, ή στη χειρότερη περίπτωση, να μην υλοποιηθούν καθόλου.⁸ Κρίθηκε όμως σκόπιμο να συμπεριληφθούν στην καταγραφή, κυρίως για να φανούν οι κατευθύνσεις και οι προτεραιότητες της πολιτικής της αυτοδιοίκησης της Χίου, οι επιλογές της για διάθεση των παρεχόμενων οικονομικών πόρων, και να αξιολογηθεί κατά πόσο αυτές προώθησαν τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Με βάση λοιπόν τα κριτήρια βιωσιμότητας που αναφέρθηκαν στο Κεφάλαιο 3, θα πρέπει να εξετάσουμε αν τα έργα / δράσεις εξυπηρετούν το στόχο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, αξιοποιώντας τους φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους του νησιού, δημιουργώντας νέες υποδομές, δραστηριότητες και υπηρεσίες, έτσι ώστε να προκύψει σύνθετο και διαφοροποιημένο τουριστικό προϊόν, ικανό να αντιμετωπίσει τον εσωτερικό και διεθνή ανταγωνισμό. Άλλωστε, τόσο στα προγραμματικά κείμενα των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, που αποτέλεσαν τον κορμό της αναπτυξιακής πολιτικής χρηματοδοτώντας τις μεγαλύτερες και σημαντικότερες παρεμβάσεις που έγιναν στο νησί κατά την υπό εξέταση περίοδο, όσο και στην εθνική τουριστική πολιτική, όπως εκφράζεται από τον ΕΟΤ, στόχος είναι η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, μέσα από την ανάδειξη των τοπικών πόρων (Περιφέρεια

⁸ Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί, σε περίπτωση που εκκρεμούν προσφυγές στο Συμβούλιο της Επικρατείας από θιγόμενους, ή σε περίπτωση που καθυστερεί η ολοκλήρωση των μελετών του έργου, για διάφορους λόγους (εγκρίσεις από διάφορους φορείς, κ.λ.π).

Βορείου Αιγαίου, Β΄ και Γ΄ ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου, Υπουργείο Ανάπτυξης: Τουριστική πολιτική 2000-2004). Στην περίπτωση της Χίου λοιπόν, θα πρέπει να εξετασθεί αν επιτεύχθηκε αυτός ο στόχος, με άλλα λόγια, αν επιτεύχθηκε η ένταξη των πλούσιων φυσικών και πολιτισμικών πόρων που αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο 4 αυτής της εργασίας (φυσικοί πόροι, μοναδικά προϊόντα, μεσαιωνικά και βυζαντινά μνημεία, παραδοσιακός τρόπος ζωής κ.λ.π) στην τουριστική παραγωγική διαδικασία, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργηθεί μοναδικό, ιδιαίτερο και αναντικατάστατο τουριστικό προϊόν, με εισροές από τους άλλους παραγωγικούς τομείς, με οργανωμένες δραστηριότητες που να δημιουργούν μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία στον τόπο. Εξάλλου, η ανάδειξη των επιλογών και προτεραιοτήτων που προβάλλουν οι διάφοροι φορείς της αυτοδιοίκησης, επιτρέπει να διαπιστωθεί ο βαθμός συναντίληψης, οργάνωσης και αναπτυξιακού σχεδιασμού σε τοπικό επίπεδο.

5.3.1 Έργα βασικής υποδομής

Τα έργα της κατηγορίας αυτής αποτελούν την πλειοψηφία των έργων που υλοποιήθηκαν στο Νομό από το 1987 έως σήμερα. Σε ένα παραμεθόριο νησιωτικό νομό όπως της Χίου, που εξ ορισμού παρουσιάζει ελλείψεις σε υποδομές, είναι άλλωστε λογικό να διατίθεται ένα μεγάλο μερίδιο των οικονομικών πόρων για τη συμπλήρωση και αναβάθμιση υποδομών που αποτελούν αναγκαία συνθήκη όχι μόνο για την τουριστική ανάπτυξη, αλλά και για κάθε άλλο αναπτυξιακό εγχείρημα. Από τον Πιν 5.1 μπορούν να εξαχθούν βασικά συμπεράσματα αναφορικά με τις προτεραιότητες που εμφανίζονται στην κατανομή των πόρων. Γενικά, θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι επιδιώχθηκε η άρση των ανισοτήτων του νομού σε σχέση με άλλους νομούς της χώρας και αυτό επιδιώχθηκε κυρίως με δράσεις υποδομών, οι οποίες βρίσκονται χαμηλά στην κλίμακα βαθμονόμησης δράσεων (1-2), καθώς εξασφαλίζουν τις αναγκαίες, αλλά όχι ικανές συνθήκες για την τουριστική ανάπτυξη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1
ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Κατηγορία έργων	Αριθμός έργων	Συνολικό κόστος έργων σε €	Ποσοστό συμμετοχής στο σύνολο δαπανών της κατηγορίας	Ποσοστό συμμετοχής στο Γενικό σύνολο
Πύλες εισόδου	31	88.458.175	34,61	22,45
Οδικά έργα	138	81.769.106	31,99	20,76
Υδρευση	86	60.221.432	23,56	15,29
Αποχέτευση	37	19.564.904	7,65	4,97
Διαχείριση Απορριμάτων	24	2.933.355	1,15	0,74
Υποδομές ενέργειας	4	2.333.176	0,91	0,59
Υποδομές τηλεπικοινωνιών	5	326.993	0,13	0,08
Σύνολα:	325	255.607.142		

5.3.1.1 Πύλες εισόδου

Πρόκειται για τη σημαντικότερη, ίσως, κατηγορία έργων βασικής υποδομής, καθόσον αφορά στην τουριστική ανάπτυξη, τα οποία είναι καθοριστικά για την προσπελασιμότητα, δεδομένου ότι πρόκειται για νησί. Η φαινομενικά μεγάλη βαρύτητα της κατηγορίας σε κόστος έργων, οφείλεται στο γεγονός ότι μαζί με τα λιμάνια καταγράφονται και τα αλιευτικά καταφύγια, τα οποία όμως πρακτικά δεν έχουν σημασία για την προσπελασιμότητα, αλλά εξυπηρετούν την πρωτογενή παραγωγή (αλιεία), χρησιμεύοντας για τον τουρισμό μόνον ως σκηνικό στις περισσότερες περιπτώσεις.

Όπως φαίνεται και από τον αντίστοιχο πίνακα έργων του παραρτήματος, από τα 31 έργα που καταγράφηκαν, τα 15 αφορούν αλιευτικά καταφύγια, τα οποία απορρόφησαν το 15 % του συνόλου της κατηγορίας. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι από τα 59.954.978 € του συνολικού κόστους έργων που αφορούν στο αεροδρόμιο / ελικοδρόμιο, τα 55.200.000 €, αφορούν στην οικονομική δέσμευση του έργου της επέκτασης του αεροδρομίου στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο, ένα έργο που είναι αμφίβολο αν θα υλοποιηθεί μέχρι το πέρας της περιόδου αυτής, λόγω των

προσφυγών θιγόμενων από τις απαλλοτριώσεις ιδιοκτητών στο Συμβούλιο της Επικρατείας.

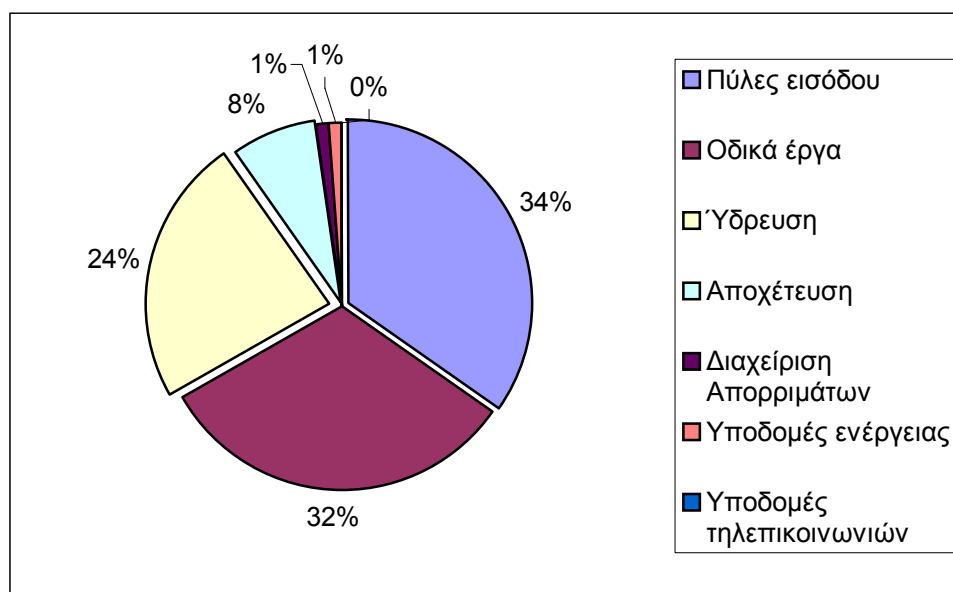
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.1 ΠΥΛΕΣ ΕΙΣΟΔΟΥ				
Κατηγορία έργων	Αριθμός έργων	Συνολικό κόστος	Ποσοστό συμμετοχής στο σύνολο δαπανών της κατηγορίας	Ποσοστό συμμετοχής στο Γενικό σύνολο
Λιμάνια	10	15.134.517	17	3,84
Αεροδρόμιο/ ελικοδρόμιο	6	59.954.978	68	15,22
Αλιευτικά καταφύγια	15	13.368.680	15	3,39
Σύνολα:	31	88.458.175		

Το αεροδρόμιο της Χίου εξακολουθεί να είναι προβληματικό, λόγω μικρού μήκους του διαδρόμου, ο οποίος δεν πληροί τις διεθνείς προδιαγραφές ασφάλειας πτήσεων, πράγμα που δημιουργεί προβλήματα στη χρήση του κυρίως από ξένες εταιρίες charter. Κατά το διάστημα που εξετάζεται, επεκτάθηκε και επισκευάστηκε η αίθουσα επιβατών και έγινε μικρή επέκταση του αεροδιαδρόμου, προς Βορρά και προς Νότο, η οποία δεν έλυσε το πρόβλημα. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι το ζήτημα της επέκτασης του αεροδρομίου έχει απασχολήσει και διχάσει τη Χιακή κοινωνία επί δεκαετία, καθώς έχει πάρει μορφή αδιεξόδου. Η επέκτασή του επιβάλλεται για λόγους καλής και ασφαλούς συγκοινωνίας, την οποία έχει ανάγκη τόσο ο τουρισμός, όσο και οι μόνιμοι κάτοικοι, προσκρούει όμως στο πρόβλημα της έλλειψης χώρου, καθώς η μόνη δυνατή επέκταση είναι προς Βορρά, και θα το φέρει σε άμεση πλέον επαφή με τον οικιστικό ιστό της πόλης της Χίου. Το έργο της επέκτασης, έχει δεσμεύσει πόρους στο τρέχον τομεακό πρόγραμμα του Υπουργείου Μεταφορών, ωστόσο εκκρεμούν προσφυγές θιγόμενων από τις απαλλοτριώσεις του έργου ιδιοκτητών στο Συμβούλιο της Επικρατείας, οι οποίες θέτουν εν αμφιβόλω την υλοποίησή του.

Εξίσου προβληματική παραμένει η κατάσταση στο κεντρικό λιμάνι, το οποίο παρά τις βελτιώσεις (εκβάθυνση λιμενολεκάνης, κατασκευή αίθουσας επιβατών), εξακολουθεί να υπολείπεται των απαιτήσεων των σύγχρονων θαλάσσιων μεταφορών, τόσο σε θαλάσσιους χώρους, όσο και σε χερσαίες εγκαταστάσεις (αποθήκες, χώρους στάθμευσης κ.λ.π).

Οι παρεμβάσεις σε άλλα περιφερειακά λιμάνια του νησιού (Μεστά, Βολισσός, Καρδάμυλα), είναι μεν σημαντικές, κανένα όμως, εκτός από το λιμάνι των Μεστών για το οποίο υπάρχει ίσως μια προοπτική σύνδεσης με την Ανατολική Αττική, δεν έχει βαρύτητα για τις θαλάσσιες συνδέσεις του νησιού.

Γράφημα 5.1: Κατανομή πόρων για βασικές υποδομές

Συμπερασματικά, ενώ οι πύλες εισόδου εμφανίζονται ως κατηγορία έργων να απορροφούν το 34% του συνόλου των βασικών υποδομών, και το 22,45% του συνολικού κόστους των έργων που καταγράφηκαν, οι επεμβάσεις που έχουν υλοποιηθεί μέχρι στιγμής, δεν έχουν λύσει τα βασικά προβλήματα στις συγκοινωνιακές υποδομές του νησιού, των οποίων ο ρόλος είναι καθοριστικής σημασίας για την τουριστική ανάπτυξη.

5.3.1.2 Οδικά έργα

Τα οδικά έργα εμφανίζονται ως η κατηγορία βασικών υποδομών με το μεγαλύτερο όγκο έργων (138 έργα), η οποία απορρόφησε το 31,99% του συνόλου των πόρων που διατέθηκαν για έργα βασικής υποδομής και το 20,76% του συνολικού κόστους έργων του Νομού.

Όπως φαίνεται και από την αναλυτική καταγραφή των έργων στο Παράρτημα της εργασίας αυτής, πρόκειται για παρεμβάσεις που εξυπηρετούν την προσπελασιμότητα εσωτερικά στο Νομό, συνθήκη αναγκαία για την ανάπτυξη του

τουρισμού. Ως περισσότερο σημαντικές, κρίνονται οι παρεμβάσεις εκείνες που διευθετούν συγκοινωνιακά προβλήματα εντός των Δήμων. Ως τέτοιες, επισημαίνονται ο Περιφερειακός δρόμος της πόλης της Χίου (έργο ενταγμένο στο Γ΄ΠΕΠ, το οποίο δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί), καθώς και η δημιουργία χώρων στάθμευσης στην πόλη της Χίου. Σημαντικές, επίσης, παρεμβάσεις αποτελούν οι οδικοί άξονες Χίου-Μεστών, (ολοκληρώνεται στο Γ΄ΠΕΠ) και Χίου Βολισσού (ολοκληρώθηκε στο Β΄ΠΕΠ), που διατρέχουν το νησί, συνδέοντας την πρωτεύουσα με το Νότιο και το Βόρειο τμήμα, αντίστοιχα.

Γενικά, το οδικό δίκτυο του νησιού έχει βελτιωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, πράγμα που επισημαίνεται και από τους επισκέπτες του νησιού, όπως φαίνεται από έρευνα με ερωτηματολόγια που διεξήχθη το καλοκαίρι του 2004 στη Χίο και περιελάμβανε σχετική ερώτηση⁹. Όμως, σε αρκετές περιπτώσεις, τα έργα της κατηγορίας αυτής, που πρακτικά έχουν μικρή συμβολή στην τουριστική ανάπτυξη (βαθμός σύνδεσης 1-2), μπορούν να έχουν αρνητική επίδραση στο περιβάλλον, αν και για όλα τα έργα που κατασκευάστηκαν μετά το 1990, έχουν υποβληθεί και εγκριθεί οι προβλεπόμενες από την εθνική και ευρωπαϊκή Νομοθεσία Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ). Σύμφωνα με την κοινοτική οδηγία 85/337, που άρχισε να εφαρμόζεται ουσιαστικά μετά την έκδοση της ΚΥΑ 69269/90, η Ευρωπαϊκή κοινότητα δεν χρηματοδοτεί κάποιο έργο, αν δεν υπάρχει έγκριση περιβαλλοντικών όρων. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η ελληνική εμπειρία εφαρμογής του θεσμού των ΜΠΕ δεν μπορεί να θεωρηθεί θετική, γιατί τις περισσότερες φορές η θεώρηση της ΜΠΕ αποτελεί μία τυπική και όχι ουσιαστική διαδικασία για την έγκριση ενός έργου. Εξάλλου, σε πολλές περιπτώσεις, οι αγροτικοί δρόμοι, που αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι των οδικών έργων, γίνονται χωρίς ιδιαίτερο σχεδιασμό και μελέτη, με μόνο στόχο τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε καλλιεργήσιμες περιοχές, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι επιπτώσεις των επεμβάσεων στην αισθητική του τοπίου και στο φυσικό περιβάλλον γενικότερα (TEAM 4). Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου η κατασκευή ενός αγροτικού δρόμου

⁹ Σε δειγματοληπτική έρευνα που διεξήχθη από την ΕΝΑ Χίου ΑΕ, σε συνεργασία με το Εργαστήριο Τοπικής & Νησιωτικής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Αιγαίου και αφορούσε στο επίπεδο ικανοποίησης των επισκεπτών, επί συνόλου 453 ερωτηθέντων, στην ερώτηση «Πόσο ικανοποιημένοι μείνατε από το οδικό δίκτυο του νησιού», απάντησαν: Απόλυτα ικανοποιημένος (9,7%), Πολύ ικανοποιημένος (33,1%), Ικανοποιημένος (29,6%), Λίγο ικανοποιημένος (17%), καθόλου ικανοποιημένος (8,2%), Δ.Α (2,4%).

συνοδεύεται από την οριστική απώλεια μονοπατιών, περιφράξεων και αναβαθμίδων, που όπως ήδη έχει σημειωθεί αποτελούν σημαντικούς τουριστικούς πόρους, καθώς συνδέονται με τους παραδοσιακούς τρόπους ζωής και παραγωγής, αλλά και αποτελούν τμήμα του τοπίου, που συνιστά έναν σημαντικό πόλο έλξης.

5.3.1.3 Ύδρευση- Αποχέτευση

Η κατηγορία αυτή αποτελεί επίσης σημαντικό κομμάτι των πόρων που διατέθηκαν για τη δημιουργία βασικών αναπτυξιακών υποδομών (βλ. γράφημα 5.1). Με τα έργα αυτά δημιουργούνται υποδομές αντιμετώπισης των πιέσεων που μπορεί να προκαλέσει εποχιακά ο τουρισμός στα δίκτυα, αλλά ταυτόχρονα και οι αναγκαίες συνθήκες προσέλκυσης και ανάπτυξης δραστηριοτήτων τουρισμού και αναψυχής. Έργα που αφορούν αποχετευτικά δίκτυα, Μονάδες Επεξεργασίας Λυμάτων, συγκεντρώνονται κυρίως στην ανατολική πλευρά του νησιού, στους Δήμους Χίου, Ομηρούπολης, Καρδαμύλων, Μαστιχοχωρίων, όπου σημειώνεται και η μεγαλύτερη τουριστική ανάπτυξη. Αυτά, μαζί με τα έργα βελτίωσης του συστήματος διαχείρισης απορριμμάτων, αποτελούν παρεμβάσεις με θετική επίδραση επί του περιβάλλοντος, αναγκαίες για την αντιμετώπιση των εποχιακών πιέσεων του τουρισμού, οι οποίες αν δεν αντιμετωπισθούν έγκαιρα και αποτελεσματικά υποβαθμίζουν το παραγόμενο τουριστικό προϊόν.

Έργα σημαντικά υψηλής δαπάνης (φράγματα, λιμνοδεξαμενές) εντάχθηκαν στα προγράμματα με στόχο την αντιμετώπιση του προβλήματος της έλλειψης υδάτινων πόρων. Το πρόβλημα παραμένει ιδιαίτερα αισθητό κατά τους θερινούς μήνες, διότι αρκετά από αυτά τα έργα εκμετάλλευσης και αξιοποίησης των επιφανειακών απορροών δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί, καθώς το Γ΄ΠΕΠ είναι σε εξέλιξη. Εξίσου απαραίτητη είναι η δημιουργία δύο Χώρων Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΥΤΑ), ενός για τη Βόρεια και ενός για τη Νότια Χίο, η χωροθέτηση των οποίων καθυστερεί εξαιτίας της έλλειψης θεσμοθετημένων χρήσεων γης και γενικότερου χωροταξικού σχεδιασμού στο Νομό, παρεμποδίζοντας και την ένταξή τους σε πρόγραμμα χρηματοδότησης.

5.3.1.4 Υποδομές ενέργειας και τηλεπικοινωνιών

Η κατηγορία εμφανίζεται με μικρά ποσοστά συμμετοχής στους πόρους που διατέθηκαν για υποδομές. Έχουν καταγραφεί έργα που στοχεύουν στην εκμετάλλευση ήπιων μορφών ενέργειας (αιολικό πάρκο Χίου), καθώς και ανάλογες

μελέτες (Μελέτη χρήσεων του γεωθερμικού πεδίου Δ. Ιωνίας, ανεμολογική μελέτη στην περιοχή Καμπιών). Μολονότι στο νησί υπάρχει υψηλό αιολικό δυναμικό, το ποσοστό της εγκατεστημένης αιολικής ισχύος είναι αμελητέο σε σύγκριση με τη συνολικά παραγόμενη ενέργεια. Η ανάπτυξη των ήπιων μορφών ενέργειας μπορεί να εγγυηθεί την προστασία του ούτως ή άλλως μη επιβαρημένου φυσικού περιβάλλοντος του νησιού από τους ατμοσφαιρικούς ρύπους που αυξάνονται κατά την παραγωγή ενέργειας με καύσιμες ύλες, όσο οι ενεργειακές ανάγκες μεγαλώνουν.

Όσον αφορά στις τηλεπικοινωνίες, καταγράφονται έργα εκσυγχρονισμού των πληροφοριακών και επικοινωνιακών υποδομών, που αφορούν στις υπηρεσίες κεντρικών φορέων, όπως το ΥΠΕΘΟ, ο ΟΤΕ, υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας, τα οποία εντάσσονται στην εθνική αναπτυξιακή πολιτική και υλοποιούνται στα πλαίσια της Κοινωνίας της Πληροφορίας.

5.3.2 Αστικές αναπλάσεις – Δημόσιοι Χώροι

Στην κατηγορία αυτή, που εμφανίζεται με μικρό ποσοστό στο συνολικό κόστος των επεμβάσεων (μόλις 2,2%), εντάσσονται έργα και παρεμβάσεις εξωραϊσμών, αναπλάσεων σε πλατείες, δημόσιους χώρους, παραλίες, επεμβάσεις σε δημόσια κτίρια και χωροταξικές μελέτες. Όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει από τον Πίνακα έργων του παραρτήματος, υπάρχουν αρκετές παρεμβάσεις σε παραλίες και παραλιακούς οικισμούς, που είναι σημαντικές για την τουριστική εικόνα του νησιού. Έχουν καταγραφεί επίσης επεμβάσεις σε παραδοσιακούς οικισμούς (Βέσσα, Μεστά), σε πλατείες και κοινόχρηστους χώρους. Εντός του αστικού κέντρου της Χίου, θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι οι επεμβάσεις περιορίζονται κυρίως σε εξωραϊσμούς και επισκευές δημόσιων κτιρίων, αλλά δεν επεκτείνονται σε αναπλάσεις και διαρρυθμίσεις του οικιστικού ιστού, που θα είχαν περισσότερο ενεργό-ρυθμιστικό πολεοδομικό χαρακτήρα με στόχο την αποσυμφόρηση της πόλης.

Όσον αφορά στις χωροταξικές μελέτες, διαπιστώνεται έλλειψη πολιτικής γης και χωροταξικών ρυθμίσεων, οι οποίες θα απέτρεπαν τις συγκρούσεις στις χρήσεις γης και τις περιβαλλοντικές πιέσεις που επιφέρει η άναρχη αστικοποίηση περιοχών, ενώ συγχρόνως θα παρείχαν στους ενδιαφερόμενους να πραγματοποιήσουν τουριστικές επενδύσεις ένα ασφαλές πλαίσιο ανάπτυξης.

5.3.3 Κοινωνικές υποδομές

Στην καταγραφή των έργων κοινωνικής υποδομής που έγινε, δεν συμπεριλαμβάνονται αναλυτικά οι δαπάνες της Εκπαίδευσης, παρά μόνο ως γενικό σύνολο, επειδή θεωρείται μηδενική η συμβολή τους στον τουρισμό. Κατ' εξαίρεση, καταγράφονται τα έργα / δράσεις που αφορούν στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, (Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολές Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας), καθώς αξιολογούνται με βάση τη δυναμική τους και τις αναμενόμενες θετικές τους επιπτώσεις στην κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού και στον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής δομής, μέσα από τη ζύμωση του πανεπιστημιακού χώρου με τον κοινωνικό και παραγωγικό ιστό της περιοχής. Εκτός αυτού, η παρουσία των φοιτητών έχει ενδιαφέρον για τον τουρισμό και τις δραστηριότητες αναψυχής γενικότερα, στο βαθμό που η φοιτητική κοινότητα παρουσιάζει μια κινητικότητα, αλλά και ελκύει επισκέπτες. Εμφανίζονται 23 έργα που αφορούν στην Γ'βάθμια εκπαίδευση, συνολικού κόστους 8.523.113 €.

Στον τομέα της υγείας, σημειώνεται αισθητή βελτίωση στις εγκαταστάσεις και υποδομές του Γενικού Νοσοκομείου Χίου, όπως η κατασκευή νέων περύγων, η δημιουργία μαιευτικής και καρδιολογικής κλινικής, ο εκσυγχρονισμός του εξοπλισμού, των τηλεπικοινωνιακών και κτιριακών υποδομών, έτσι ώστε να παρέχει το απαιτούμενο επίπεδο υπηρεσιών υγείας που χρειάζεται να διαθέτει ένας τουριστικός προορισμός.

Όσον αφορά στις αθλητικές εγκαταστάσεις, ως έργα με κάποιο αντίκτυπο στον τουρισμό, μπορούν να καταγραφούν οι επεμβάσεις στο Ιωνικό Κολυμβητήριο Χίου (ΕΑΚ), στο κλειστό γυμναστήριο, στο Εθνικό στάδιο Χίου, όπου φιλοξενούνται αγώνες υπερτοπικού χαρακτήρα (βαθμός σύνδεσης με Τ.Α:2) Όλοι οι άλλοι αθλητικοί χώροι, εγκατεστημένοι περιφερειακά σε διάφορους Δήμους, εξυπηρετούν αποκλειστικά τον τοπικό πληθυσμό (βαθμός σύνδεσης με Τ.Α:1).

5.3.4 Τουριστικές Υποδομές

Στην κατηγορία αυτή έχουν καταγραφεί τόσο ιδιωτικές επενδύσεις σε τουριστικές επιχειρήσεις (κυρίως καταλύματα), που υλοποιήθηκαν και υλοποιούνται μέσα από τα ΠΕΠ, όσο και δημόσιες επενδύσεις σε έργα ειδικής τουριστικής υποδομής, αλλά και ανάδειξης τοπικών πόρων (σπήλαια, διαδρομές / μονοπάτια, ιαματικά λουτρά, μνημεία, μουσεία κ.λ.π).

5.3.4.1 Ιδιωτικές επενδύσεις

Οι ιδιωτικές επενδύσεις στον τουρισμό είναι λίγες, συγκρινόμενες με αντίστοιχες επενδύσεις στους άλλους δύο Νομούς της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Σύμφωνα με τη μελέτη αξιολόγησης των κοινοτικών προγραμμάτων του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε (TEAM 4, 1997), στη Χίο πραγματοποιήθηκαν τουριστικές επενδύσεις, σε ποσοστό συμμετοχής 1,39% του συνόλου των πόρων που κατευθύνθηκαν στην Περιφέρεια, έναντι αντίστοιχου ποσοστού 2,29% για τη Σάμο και 1,40% για τη Λέσβο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στον απολογισμό του Β'ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου, (Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2002) σημειώθηκε στο σύνολο της Περιφέρειας περιορισμός στην ένταξη ιδιωτικών επενδύσεων, σε σχέση με τους αρχικούς στόχους: Από την αρχικά προβλεπόμενη δημιουργία 5.000 τουριστικών κλινών για το σύνολο της Περιφέρειας (28% των υφισταμένων), δημιουργήθηκαν μόλις 420 νέες κλίνες (2.4% των υφισταμένων) και εκσυγχρονίσθηκαν 710 κλίνες (4% των υφισταμένων). Αντίθετα, σημειώθηκε μεγάλη υπέρβαση στους προϋπολογισμούς έργων ειδικής τουριστικής υποδομής που πραγματοποιήθηκαν από Δημόσιους φορείς (μαρίνες, έργα αποκατάστασης-αξιοποίησης μνημείων κ.λ.π). Με αυτά τα δεδομένα για το σύνολο της Περιφέρειας, και λαμβάνοντας υπόψη τις υφιστάμενες κλίνες στους τρεις Νομούς, όπως φαίνονται στους παρακάτω πίνακες, όπου είναι φανερή η συγκριτική υπεροχή των δύο άλλων νομών, αντιλαμβάνεται κανείς ότι οι ιδιωτικές επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν δεν άλλαξαν την κατάσταση προς το καλύτερο για το Νομό Χίου. Η Χίος εξακολουθεί να βρίσκεται σε μειονεκτική θέση έναντι των άλλων δύο νησιών, που η δυναμικότητά τους σε κλίνες βρίσκεται μέχρι και πέντε φορές υψηλότερα.

Πίνακας 5.2

Δυναμικό ξενοδοχειακών επιχειρήσεων Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

Νομός	Αριθμός επιχειρήσεων	Αριθμός δωματίων	Αριθμός κλινών
Λέσβου	131	4.265	8.342
Χίου	40	1.204	2.234
Σάμου	245	6.132	11.722
Σύνολο Π.Β.Α	416	11.601	22.298

Πηγή: ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 2000-2006

Πίνακας 5.3**Δυναμικό επιχειρήσεων ενοικιαζομένων δωματίων Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου**

Νομός	Αριθμός επιχειρήσεων	Αριθμός κλινών
Λέσβου	823	10.879
Χίου	184	2.254
Σάμου	650	8.565
Σύνολο Π.Β.Α	1.657	21.698

Πηγή: ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 2000-2006

5.3.4.2 Κατάρτιση, αναβάθμιση εξοπλισμού

Οι δράσεις κατάρτισης που έγιναν δεν έχουν καταγραφεί όλες, λόγω αδυναμίας εύρεσης των στοιχείων που αφορούν σε προγράμματα που υλοποιήθηκαν πριν από το 2000. Αναγκαστικά, η καταγραφή έχει συμπεριλάβει μόνο δράσεις που υλοποιήθηκαν από το 2000 και μετά, στα πλαίσια του Γ' ΠΕΠ. Οι δύο από τις εννέα συνολικά καταγραφείσες δράσεις αφορούν στο Πρόγραμμα απόκτησης εργασιακής εμπειρίας (stage), από το οποίο ένα ποσοστό μόνο αφορά στον τουρισμό, που όμως δε στάθηκε δυνατό να προσδιορισθεί στα πλαίσια αυτής της εργασίας. Οι υπόλοιπες επτά δράσεις αφορούν καθαρά περιπτώσεις σχετικές με τον τουρισμό και περιλαμβάνουν σεμινάρια, και ενίσχυση τουριστικών επιχειρήσεων με στόχο τον ποιοτικό εκσυγχρονισμό και την αναβάθμισή τους (συνολικά 2.065.057 €).

5.3.4.3 Έργα ειδικής τουριστικής υποδομής

Συνολικά καταγράφηκαν δώδεκα έργα, μαρίνες, συνεδριακά κέντρα, ξενώνες και η κατασκευή ενός αθλητικού χωριού. Αναλυτικότερα, κατασκευάστηκε με χρηματοδότηση από το Β' ΠΕΠ, μαρίνα 250 θέσεων στη θέση Καστέλλο, Βόρεια του κεντρικού λιμένα Χίου, (μόνο τα λιμενικά έργα), ενώ η κατασκευή και εκμετάλλευση των χερσαίων εγκαταστάσεων, την οποία ανέλαβε ιδιώτης, δεν έχει ολοκληρωθεί. Μικρότερη μαρίνα κατασκευάστηκε στο Βροντάδο. Ουσιαστικά όμως, πρόκειται για ένα ακόμη λιμενικό καταφύγιο, χωρίς τις απαιτούμενες χερσαίες υποδομές εξυπηρέτησης σκαφών αναψυχής.

Δύο παλαιά κτίρια εντός του παραδοσιακού οικισμού του Κάμπου, δέχθηκαν τις απαιτούμενες επεμβάσεις για τη μετατροπή τους σε συνεδριακά κέντρα. Πρόκειται για το παλαιό εργοστάσιο συσκευασίας χυμών, που μετατράπηκε σε εκθεσιακό και συνεδριακό κέντρο¹⁰ και για το διατηρητέο κτίριο της Λέσχης Σαλβάγου (Γενοβέζικο αρχοντικό), που μετατράπηκε σε συνεδριακό χώρο δυναμικότητας 100 ατόμων. Όμως το μεν πρώτο δεν μπορεί ακόμη να φιλοξενήσει συνέδρια, διότι δεν έχει ανάλογο συνεδριακό εξοπλισμό, το δε δεύτερο, παρότι εξοπλισμένο, δεν έχει φιλοξενήσει μέχρι σήμερα καμία εκδήλωση, αν και έχει ολοκληρωθεί η κατασκευή του από το 2000.

Οι ξενώνες στο Ιωνικό κολυμβητήριο Χίου, και στο Πιτύς, όπου διασκευάστηκε το διατηρητέο κτίριο του παλαιού σχολείου του χωριού σε ξενώνα, συνολικού κόστους 149.696.581 δρχ επίσης δε λειτουργούν.

Σημαντική επένδυση αποτελεί το αθλητικό χωριό του Αίπους, όπου δημιουργήθηκαν ξενοδοχειακές και αθλητικές εγκαταστάσεις (γήπεδα καλαθοσφαίρισης, πετοσφαίρισης, ποδοσφαίρου, πισίνα κ.λ.π).

Με εξαίρεση λοιπόν την τελευταία περίπτωση, τα έργα ειδικής τουριστικής υποδομής δε λειτούργησαν για την προώθηση ειδικών μορφών τουρισμού στο νησί (συνεδριακού, αθλητικού, θαλάσσιου τουρισμού).

5.3.4.4 Έργα ανάδειξης τοπικών πόρων

Συνολικά, τα έργα της κατηγορίας αυτής, που βρίσκονται ψηλά στην κλίμακα βαθμονόμησης (βαθμός σύνδεσης με Τ.Α: 6), εμφανίζονται να αποτελούν το 27% του συνολικού κόστους των έργων τουριστικής υποδομής και το 6% του συνολικού κόστους έργων. Πρόκειται για την αξιοποίηση δύο σπηλαίων (Ολύμπων και Αγίου Γάλακτος), τη συντήρηση και ανάδειξη μονοπατιών, τη δημιουργία Βοτανικού κήπου για την ανάδειξη της Αιγιακής χλωρίδας, την κατασκευή δύο ορειβατικών καταφυγίων στο Πελινναίο Όρος, την τουριστική αξιοποίηση των ιαματικών πηγών των Αγιασμάτων Δ. Αμανής, την αναστήλωση μεσαιωνικών μνημείων και βυζαντινών εκκλησιών, την αποκατάσταση του μεσαιωνικού εγκαταλελειμμένου οικισμού του Αναβάτου, τη δημιουργία λαογραφικών μουσείων, την επανέκθεση του αρχαιολογικού Μουσείου Χίου. Τα έργα αυτά, από τα οποία άλλα έχουν ήδη

¹⁰ Η δυναμικότητά του δεν έχει προσδιορισθεί, καθώς δεν έχει γίνει ακόμη μελέτη συνεδριακού εξοπλισμού

ολοκληρωθεί και άλλα βρίσκονται σε εξέλιξη, κρίνονται ως παρεμβάσεις μεγάλης βαρύτητας για την τουριστική ανάπτυξη (βαθμός συμβολής 6 στην κλίμακα βαθμονόμησης). Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί, ότι όσα από αυτά έχουν ολοκληρωθεί, δεν έχουν αξιοποιηθεί με την ένταξή τους σε τουριστικές δραστηριότητες. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η περίπτωση του έργου «Αναστήλωση βιγλών Χίου», στα πλαίσια του οποίου συντηρήθηκαν και εφοδιάστηκαν με υποδομές υποδοχής επισκεπτών (μικρό αμφιθέατρο, υπαίθριο εκθεσιακό χώρο) τρεις πυργίσκοι- παρατηρητήρια στις Δυτικές ακτές της Χίου. Το έργο που κόστισε 295.960.547 δρχ. παραμένει αναξιοποίητο τουριστικά και οι βοηθητικοί χώροι του, οι οποίοι προοριζόνταν για εκδηλώσεις δεν έχουν φιλοξενήσει μέχρι σήμερα καμία δραστηριότητα, με εξαίρεση την εκδήλωση των εγκαινίων.

Πίνακας 5.4
Τουριστικές υποδομές

Κατηγορία έργων	Αριθμός έργων	Συνολικό κόστος	Ποσοστό συμμετοχής στο σύνολο της κατηγορίας	Ποσοστό συμμετοχής στο Γενικό σύνολο
Νέα καταλύματα/ εστιατόρια/επέκταση μονάδων	29	55.309.199	62,51	14,01
Κατάρτιση/αναβάθμιση εξοπλισμού	9	2.065.057	2,33	0,52
Ειδικές τουριστικές υποδομές	12	7.088.548	8,01	1,79
1.Μαρίνες	4	2.912.939		
2.Συνεδριακά κέντρα	2	2.374.562		
3.Ξενώνες	4	439.315		
4.Προπονητικά κέντρα	2	1.361.732		
Ανάδειξη τοπικών πόρων	39	24.014.570	27,14	6,08
1. Αξιοποίηση σπηλαίων	4	2.052.170		
2. Διαδρομές-μονοπάτια- φυσικός πλούτος	4	2.254.552		
3.Ορειβατικά καταφύγια	2	83.419		
4. Ιαματικές πηγές	3	396.788		
5.Αναστήλωση μνημείων-μουσεία	26	19.227.641		
Σύνολο κόστους κατηγορίας σε €:		88.477.374		

5.3.4.5 Τουριστική Προβολή

Η τουριστική προβολή και διαφήμιση της Χίου υλοποιείται από την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και τη Νομαρχιακή Επιτροπή Τουριστικής Προβολής, με την αξιοποίηση κοινοτικών προγραμμάτων αλλά και τοπικών πόρων. Οι δράσεις τουριστικής προβολής που υλοποιήθηκαν, συνοψίζονται στα εξής:

- Συμμετοχή σε διεθνείς τουριστικές εκθέσεις
- Έκδοση και ανατύπωση έντυπου υλικού (ταξιδιωτικοί οδηγοί, χάρτες, διαφημιστικά φυλλάδια)
- Διαφήμιση μέσω καταχωρήσεων σε έντυπα
- Προβολή μέσω ιστοσελίδων στο Διαδίκτυο
- Χρηματοδότηση- οργάνωση συνεδρίων
- Μετάκληση και φιλοξενία δημοσιογράφων

Όλες οι παραπάνω δράσεις βαθμολογούνται με 7 στην κλίμακα σύνδεσης με την Τ.Α. Όπως φαίνεται και από το σχετικό Πίνακα δράσεων του παραρτήματος, τα περισσότερα κονδύλια που προορίζονται για την τουριστική προβολή του νησιού προέρχονται από τη Ν.Α. Χίου και το Δήμο Χίου και σε μικρότερο ποσοστό από άλλους Δήμους, όπως ο Δήμος Αγίου Μηνά, ο οποίος αν και είναι ο περισσότερο τουριστικός Δήμος του νησιού (βλ Διαγρ 4.1), δεν έχει ανάλογη συμμετοχή στις δαπάνες της τουριστικής προβολής. Ο Ε.Ο.Τ συμμετέχει στην τουριστική προβολή του νησιού, μέσω του θεσμού της Ν.Ε.Τ.Π, που έχει συσταθεί και λειτουργεί στο Ν. Χίου από το 1995. Σύμφωνα με το Ν. 2160/93, στο ετήσιο Πρόγραμμα τουριστικής προβολής του Νομού που καταρτίζεται από τη Ν.Ε.Τ.Π, ο Ε.Ο.Τ συμμετέχει οικονομικά, κατά το 50% της συνολικής δαπάνης.

Σε αρκετές περιπτώσεις οι δράσεις της τουριστικής προβολής υλοποιούνται από την Αναπτυξιακή εταιρία ΕΝΑ Χίου. Πρέπει, επίσης, να επισημανθεί η μικρή συμμετοχή τοπικών επαγγελματικών φορέων που σχετίζονται με τον τουρισμό στις δαπάνες της προβολής (Επιμελητήριο Χίου, Ένωση ξενοδόχων, Ένωση ιδιοκτητών ενοικιαζόμενων δωματίων).

Ο τρόπος προβολής του νησιού δείχνει έναν προορισμό που έχει συνειδητοποιήσει την ανάγκη να ξεφύγει από την εικόνα των γνωστών 3S, και να διαφοροποιηθεί, αναδεικνύοντας τις ιδιαιτερότητες και τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα. Τόσο η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χίου, όσο και ο Δήμος Χίου, έχουν προχωρήσει σε θεματικές εκδόσεις και στην επεξεργασία διαφημιστικών

μηνυμάτων που προβάλλουν τον ήρεμο τρόπο ζωής, τη γαστρονομική παράδοση, τη μαστίχα, τον πλούτο των βυζαντινών και μεσαιωνικών μνημείων του νησιού, την αρχιτεκτονική κληρονομιά με τα αρχοντικά του Κάμπου, τα μεσαιωνικά καστροχώρια, το άρωμα του νησιού (Μυροβόλος Χίος), τις γεύσεις. Εκδόσεις όπως «Ιστορικές και φυσικές διαδρομές», «Μονοπάτια του Κάμπου», «Χίος το Αγιονήσι», «Χίος τέσσερις εποχές», αλλά και συνέδρια με θέματα που αναδεικνύουν τον τοπικό φυσικό και πολιτισμικό πλούτο, όπως «Όμηρος ο Παγχρονικός», «Συνέδριο για τις αυτοφυείς Ορχιδέες» βρίσκονται σε αυτή την κατεύθυνση.

5.3.4.6 Προβολή - προώθηση προϊόντος

Τόσο η προσπάθεια ανάδειξης των τοπικών πόρων του νησιού, με την υλοποίηση αντίστοιχων τουριστικών υποδομών (ανάδειξη σπηλαίων, μονοπατιών, μεσαιωνικών και βυζαντινών μνημείων, μουσείων κ.λ.π), για την οποία έγινε λόγος σε προηγούμενη ενότητα, όσο και οι κατευθύνσεις της τουριστικής προβολής της Χίου, δείχνουν ότι έχουν εντοπισθεί τα δυνατά σημεία του νησιού και ότι έχει γίνει αντιληπτή η ιδέα του τουριστικού προϊόντος και των βασικών χαρακτηριστικών που αυτό πρέπει να έχει. Όμως, η πορεία τουριστικής ανάπτυξης της Χίου και οι επιδόσεις του τουρισμού δείχνουν ότι το προϊόν αυτό δεν έχει ακόμη «ωριμάσει», και δεν έχει καταφέρει να «φθάσει» στον τελικό καταναλωτή, με τρόπο επωφελή για την οικονομία του νησιού, εμπλέκοντας δηλαδή και άλλες οικονομικές δραστηριότητες και υπηρεσίες. Σε γενικές γραμμές, οι ενέργειες προβολής, που βρίσκονται ψηλά στην κλίμακα βαθμολόγησης (7), γιατί έχουν αποφασιστική συμβολή στην τουριστική ανάπτυξη, εμφανίζονται με χαμηλούς προϋπολογισμούς, όπως φαίνεται και από τους σχετικούς πίνακες, ασυντόνιστες και αποσπασματικές, καθώς δεν καταφέρνουν να συσπειρώσουν τους τοπικούς φορείς σε μια κοινή προσπάθεια. Οι τρόποι προβολής που επιλέγονται είναι κυρίως οι κλασσικοί (τουριστικές εκθέσεις, εκδόσεις κ.λ.π), ενώ δεν υπάρχουν αρκετές δράσεις προβολής του προορισμού, που να αξιοποιούν τις νέες τεχνολογίες, για τη δημιουργία και διανομή αναβαθμισμένου και διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος.

Όπως μπορεί να φανεί και από τους σχετικούς πίνακες του παραρτήματος, έγιναν κάποιες ενέργειες για την προώθηση του τοπικού τουριστικού προϊόντος, άλλες από τις οποίες είχαν συνέχεια και άλλες όχι. Μια σημαντική τέτοια ενέργεια, ήταν η σύσταση της Αναπτυξιακής εταιρίας ΕΝΑ Χίου ΑΕ, με τη συμμετοχή της Ν.Α Χίου και 9 Δήμων του Νομού (δηλαδή όλων, πλην του Δήμου Χίου). Η εταιρία, που

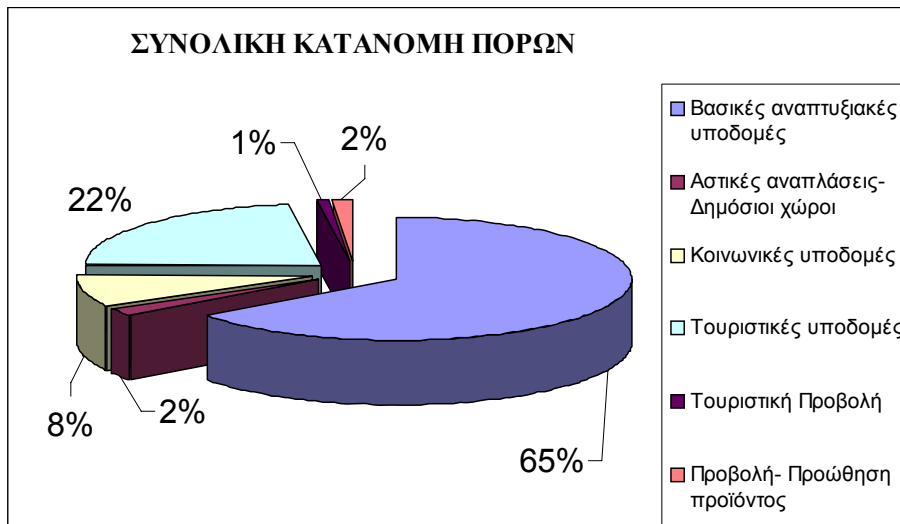
δεν ασχολείται βέβαια αποκλειστικά με τον τουρισμό, δραστηριοποιείται έντονα σε θέματα τουριστικής προβολής και προώθησης του τοπικού τουριστικού προϊόντος (συμμετοχή σε εκθέσεις τουρισμού, οργάνωση σεμιναρίων, ανάληψη δράσεων πιλοτικού χαρακτήρα για τις ειδικές μορφές τουρισμού, προσπάθεια δημιουργίας δικτύων τοπικών επιχειρήσεων). Πιλοτικές δράσεις, όπως η «Τουριστική πληροφόρηση και υποστήριξη μνημείων», που περιλαμβάνει ξεναγήσεις σε μνημεία στη βάση εβδομαδιαίου προγράμματος κατά τους θερινούς μήνες, το «Δίκτυο επιχειρήσεων γεύσης και φιλοξενίας», με στόχο τη συνεργασία ποικίλων τουριστικών επιχειρήσεων (καταλυμάτων, εστιατορίων, μπαρ κ.λ.π), δε βρήκαν μιμητές μεταξύ των δραστηριοποιούμενων στο χώρο του τουρισμού επιχειρηματιών. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του προαναφερθέντος δικτύου, το οποίο δημιουργήθηκε στα πλαίσια του «Γραφείου Βιομηχανικής αλλαγής», δράση που χρηματοδοτήθηκε από το ΠΕΠ, όταν όμως ολοκληρώθηκε το πρόγραμμα και τελείωσε η αντίστοιχη χρηματοδότηση το δίκτυο στην πράξη διαλύθηκε.

Σημαντική για την προώθηση του τοπικού τουριστικού προϊόντος είναι και η ίδρυση του Κέντρου Υποδοχής Επενδυτών (Κ.Υ.Ε) Νομού Χίου, που μπορεί να υποστηρίξει τις επενδυτικές προσπάθειες και στο χώρο του τουρισμού, καθώς και του Κέντρου Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (Κ.Ε.Τ.Α), που στοχεύει στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στις επιχειρήσεις.

Τέλος, ένα σημαντικό κεφάλαιο για τον τουρισμό της Χίου αποτελεί η λειτουργία του Ομήρειου Πνευματικού Κέντρου, που χρηματοδοτείται από το Δήμο Χίου και έχει σημαντική δράση στο συνεδριακό τουρισμό, αλλά και η υποστήριξη των γραφείων τουρισμού από τους Δήμους Χίου και Αγίου Μηνά.

Κατηγορίες έργων	Βαθμός σύνδεσης με Τ.Α.	Σύνολο κατηγορίας	Ποσοστό συμμετοχής στο σύνολο
Βασικές αναπτυξιακές υποδομές	1-2	255.607.142	64,76
Αστικές αναπλάσεις-Δημόσιοι χώροι	2	8.948.113	2,27
Κοινωνικές υποδομές	1	33.080.351	8,38
Τουριστικές υποδομές	3-6	88.477.374	22,42
Τουριστική Προβολή	7	2.622.678	0,66
Προβολή- Προώθηση προϊόντος	6-7	5.971.243	1,51
Γενικό Σύνολο		394.706.901	

Γράφημα 5.2 Συνολική κατανομή Πόρων

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διαδικασία της αξιολόγησης αποτελεί αναπόσπαστο, κρίσιμο και ουσιαστικό τμήμα του στρατηγικού αναπτυξιακού σχεδιασμού, διότι μέσω αυτής εκτιμάται η συνάφεια των στόχων ενός προγράμματος δράσεων με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες μιας κοινωνίας, η απόδοση των διατεθέντων πόρων, αλλά και η αποτελεσματικότητα των δράσεων σε σχέση με τους τεθέντες ειδικούς και γενικούς στόχους του προγράμματος.

Ο τουρισμός εμφανίζεται ως σημαντική αναπτυξιακή προοπτική για τις περιφερειακές οικονομίες, οι πολυδιάστατες όμως επιπτώσεις του στο κοινωνικό, οικονομικό, φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον μιας περιοχής καθιστούν επιτακτική την ανάγκη ολοκληρωμένου σχεδιασμού της τουριστικής δραστηριότητας, μέσα στα πλαίσια του συνολικού αναπτυξιακού σχεδιασμού μιας περιοχής.

Στα πλαίσια της διοικητικής αποκέντρωσης και της περιφερειακής ανάπτυξης, οι φορείς της αυτοδιοίκησης α' και β' βαθμού καλούνται μέσω του δημοκρατικού προγραμματισμού να χαράζουν και να υλοποιήσουν τον αναπτυξιακό σχεδιασμό, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, που απαιτεί την εξισορρόπηση της οικονομικής αποτελεσματικότητας, με την κοινωνική δικαιοσύνη και την περιβαλλοντική προστασία. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, οι Νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις και οι Δήμοι, οφείλουν με γνώμονα τις ανάγκες και τις προτεραιότητες της περιοχής τους, να αξιοποιήσουν τις εθνικές και κοινοτικές χρηματοδοτήσεις κατά τον πλέον επωφελή τρόπο. Η ύπαρξη συνεκτικού στρατηγικού αναπτυξιακού οράματος, μέσα στο οποίο εντάσσεται και ο τουρισμός, επιτρέπει τη δημιουργία ενός πλαισίου ανάπτυξης, όπου οι δημόσιοι και οι ιδιωτικοί φορείς αποκτούν διακριτούς ρόλους και ευθύνες, ενώ αντίθετα, η ευκαιριακή ένταξη δράσεων οδηγεί σε κατασπατάληση των πόρων και αβεβαιότητα των επενδύσεων, αλλά και αντιστρατεύεται την έννοια της βιωσιμότητας σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο.

Στην εργασία αυτή, επιχειρήθηκε η δημιουργία μιας μεθοδολογίας αξιολόγησης των έργων / δράσεων της αυτοδιοίκησης ως προς την τουριστική ανάπτυξη, δεδομένου ότι στα πλαίσια της διοικητικής αποκέντρωσης, οι πολιτικές και οι αναπτυξιακές επιλογές των Δήμων και των Νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη διαμόρφωση της προσφοράς, της ζήτησης και της

οργάνωσης- διακίνησης του τουριστικού προϊόντος. Στη βάση της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε βρίσκονται οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Προκειμένου όμως να γίνει η έννοια της βιωσιμότητας περισσότερο συγκεκριμένη και μετρήσιμη, αναλύθηκαν οι παράμετροι που επηρεάζουν τις αποδόσεις του τουρισμού ως προς την προσφορά, τη ζήτηση και την οργάνωση- διακίνηση του τουριστικού προϊόντος. Στη συνέχεια αναζητήθηκε ο ρόλος της αυτοδιοίκησης στη διαμόρφωση αυτών των παραμέτρων, που αποτελούν κριτήρια της βιωσιμότητας, της επίδοσης δηλαδή του τουρισμού στο οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Φθάσαμε, έτσι, σε μια κατηγοριοποίηση των έργων / δράσεων της αυτοδιοίκησης, και στη βαθμονόμησή τους, με κριτήριο τη συμβολή τους στη δημιουργία βιώσιμου τουριστικού προϊόντος. Με τη βοήθεια αυτής της βαθμολογικής κλίμακας, μπορεί να πραγματοποιηθεί μια ποιοτική εκτίμηση του αναπτυξιακού προγράμματος μιας περιοχής, ως προς την τουριστική ανάπτυξη, που συνήθως αποτελεί έναν από τους ειδικούς στόχους. Παράλληλα, η κατανομή των διαθέσιμων οικονομικών πόρων στις διάφορες κατηγορίες δράσεων αποκαλύπτει τις προτεραιότητες κάθε περιοχής και το «ειδικό βάρος» κάθε κατηγορίας έργων στις αναπτυξιακές της επιλογές.

Οι ποιοτικές εκτιμήσεις ενέχουν βέβαια μεγαλύτερο βαθμό υποκειμενικότητας, σε σχέση με τις ποσοτικές αξιολογήσεις που πραγματοποιούνται βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων και δεικτών. Μια τέτοια διαδικασία όμως, θα απαιτούσε επιλογή συγκεκριμένων μεγεθών – δεικτών και παρακολούθησή τους σε όλη τη διάρκεια υλοποίησης των αντίστοιχων πολιτικών.

Η μεθοδολογία που αναπτύχθηκε, εφαρμόστηκε στην περίπτωση της Χίου, για να αξιολογηθούν τα έργα / δράσεις της αυτοδιοίκησης του νησιού ως προς την τουριστική ανάπτυξη από το 1987, που άρχισαν να υλοποιούνται τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα, μέχρι σήμερα. Πρέπει να επισημανθεί η δυσκολία καταγραφής του συνόλου των έργων των ΟΤΑ, ειδικά στην περίπτωση των έργων των Δήμων. Μια άλλη αδυναμία της προσπάθειας έγκειται στην περιορισμένη δυνατότητα απομόνωσης των δράσεων αποκλειστικά των τοπικών φορέων, καθώς οι ΟΤΑ α' και β' βαθμού δεν παύουν να αποτελούν το συνδυαστικό κρίκο με την περιφερειακή και κεντρική διοίκηση, έτσι ώστε είναι δύσκολο να τεθεί διαχωριστική γραμμή. Επίσης, μια περισσότερο αναλυτική αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και επιπτώσεων των έργων / παρεμβάσεων, σε κοινωνικό / οικονομικό / περιβαλλοντικό επίπεδο, δεν ήταν εφικτή για τόσο μεγάλο εύρος δράσεων.

Ο Νομός Χίου (Χίος, Οινούσες, Ψαρά), λόγω της περιφερειακής του θέσης στην Ανατολική μεθόριο της Ελληνικής επικράτειας, και των διαρθρωτικών προβλημάτων που εμφανίζει η οικονομία του, (κάμψη της πρωτογενούς και της μεταποιητικής δραστηριότητας – διόγκωση του τριτογενούς τομέα), επιδιώκει κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες την ανάπτυξη του τουρισμού, ο οποίος με το συνθετικό του χαρακτήρα, και την εμπλοκή ποικίλων προϊόντων, δραστηριοτήτων και υπηρεσιών σ' αυτόν, μπορεί να συντηρήσει σε ικανά επίπεδα και τους άλλους τομείς της οικονομίας. Το νησί διαθέτει τους απαραίτητους για ένα τέτοιο εγχείρημα φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους (σχετικά αλώβητο φυσικό περιβάλλον, παραλίες, οικισμούς με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, μεσαιωνικά μνημεία, τοπικές παραδόσεις και γαστρονομία κ.λ.π). Παράλληλα, την ίδια εποχή, τόσο ο εθνικός τουριστικός σχεδιασμός, όπως μαρτυρεί η τουριστική πολιτική του Ε.Ο.Τ., όσο και ο Περιφερειακός τουριστικός σχεδιασμός, όπως μαρτυρούν τα προγραμματικά κείμενα των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, θέτουν ως στόχο τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, τη διαμόρφωση εμπλουτισμένων τουριστικών προϊόντων, που να αξιοποιούν μεν το πρότυπο «ήλιος-θάλασσα», αλλά παράλληλα να εντάσσουν στην τουριστική δραστηριότητα το πολιτιστικό απόθεμα και τα άλλα συγκριτικά πλεονεκτήματα του κάθε τόπου. (Υπουργείο Ανάπτυξης, 2001, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2002). Στο πλαίσιο αυτών των εθνικών και περιφερειακών κατευθύνσεων διαμορφώνεται λοιπόν η πολιτική των φορέων της αυτοδιοίκησης της Χίου κατά το εξεταζόμενο διάστημα (1987 έως σήμερα), και από την αξιολόγησή της, ως προς τη σύνδεσή της με την τουριστική ανάπτυξη, προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα:

- **Ο μεγάλος όγκος των χρηματοδοτήσεων κατευθύνθηκε σε έργα βασικής αναπτυξιακής υποδομής και αστικών υποδομών, τα οποία τοποθετούνται χαμηλά στην κλίμακα αξιολόγησης (βαθμός 1-2), καθώς αποτελούν μεν προϋπόθεση της τουριστικής ανάπτυξης, αλλά πρακτικά δεν έχουν τη δυναμική για να την προωθήσουν.** Αποτελούν δηλαδή συνθήκη αναγκαία, αλλά όχι ικανή, για την τουριστική ανάπτυξη. Τα μεγάλα ποσά κατευθύνθηκαν στις πύλες εισόδου και στα οδικά έργα, ακολούθως στην ύδρευση και αποχέτευση. Έγιναν, ή προγραμματίστηκαν έργα διαχείρισης υδάτινων πόρων (λιμνοδεξαμενές, φράγματα) και βελτίωσης υποδομών προστασίας του

περιβάλλοντος (μονάδες βιολογικής επεξεργασίας λυμάτων, χώροι υγειονομικής ταφής απορριμμάτων).

- Παρόλα αυτά, **δεν έχουν λυθεί τα προβλήματα βασικών υποδομών που έχουν μια ειδική βαρύτητα για την τουριστική ανάπτυξη:**
 - Δεν βελτιώθηκε η **προσπελασιμότητα**, αφού τόσο ο κεντρικός λιμένας Χίου, όσο και ο αερολιμένας διαθέτουν προβληματικές υποδομές.
 - Δεν λύθηκαν **τα προβλήματα της υδροδότησης** λόγω ανεπάρκειας υδάτινων πόρων, για τα οποία όμως ικανός αριθμός έργων ενταγμένων στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο αναμένεται να βελτιώσει την κατάσταση.
- Όσον αφορά στις αστικές υποδομές, έγιναν αρκετές επεμβάσεις για εξωραϊσμούς και αναπλάσεις δημόσιων χώρων και κτιρίων, **λείπουν όμως σχεδόν ολοκληρωτικά οι χωροταξικές ρυθμίσεις και πολιτικές χρήσεων γης**, που αποτελούν ουσιαστική προϋπόθεση για τον ορθολογικό τουριστικό σχεδιασμό, και τη δημιουργία ασφαλούς και ελκυστικού επενδυτικού πλαισίου.
- Οι τουριστικές υποδομές (έργα ειδικής τουριστικής υποδομής και έργα ανάδειξης τοπικών πόρων), που βρίσκονται ψηλά στην κλίμακα βαθμονόμησης (5-6), απορρόφησαν ένα σημαντικό κομμάτι των χρηματοδοτήσεων (σπήλαια, μνημεία, μονοπάτια κ.λ.π), γεγονός που καταδεικνύει ότι τα «δυνατά σημεία» διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος της Χίου που προαναφέρθηκαν, φαίνεται να έχουν γίνει αντιληπτά, από τους περισσότερους τουλάχιστον τοπικούς φορείς. Παράλληλα, υλοποιήθηκαν και έργα ειδικής τουριστικής υποδομής (μαρίνα, συνεδριακά κέντρα, ξενώνες). Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις, τα έργα αυτά, λόγω και των δυσκολιών που παρουσιάζουν τέτοιας φύσης παρεμβάσεις, **έμειναν ημιτελή** (βλ. μαρίνα, συνεδριακό κέντρο στον Κάμπο), **ή δεν αξιοποιήθηκαν κατάλληλα, με την οργάνωση τουριστικής δραστηριότητας γύρω απ' αυτά** (βλ. βίγλες, συνεδριακό κέντρο Σαλβάγου). **Συνεπώς, παρά το αρκετά μεγάλο ύψος επενδύσεων σε έργα ειδικής τουριστικής υποδομής και ανάδειξης των τοπικών πόρων, μέχρι στιγμής δεν έχει καταστεί δυνατόν να δημιουργηθεί στο νησί σύνθετο και υψηλής ιδιοτυπίας τουριστικό**

προϊόν, που να ενσωματώνει τους αξιοποιημένους τοπικούς φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους, διασυνδέοντας τον τουρισμό με τους άλλους τομείς της οικονομίας (αγροτική παραγωγή, μεταποίηση, υπηρεσίες) και δημιουργώντας υψηλότερη προστιθέμενη αξία.

- **Οι ενέργειες τουριστικής προβολής και προώθησης του τουριστικού προϊόντος, που βρίσκονται ψηλά στην κλίμακα βαθμονόμησης (βαθμολογία 6-7), έχουν χαμηλούς προϋπολογισμούς, καταλαμβάνουν πολύ μικρό κομμάτι των χρηματοδοτήσεων, εμφανίζονται διάσπαρτες και ασυντόνιστες και δεν συσπειρώνουν τους τοπικούς φορείς, παρά την ύπαρξη και λειτουργία της Ν.Ε.Τ.Π. Πέρα από τη μικρή συμμετοχή άλλων τοπικών φορέων, εκτός της Ν.Α. Χίου και ενός- δύο Δήμων, διαπιστώνεται επίσης η επιλογή κλασσικών τρόπων προβολής (εκθέσεις, εκδόσεις κ.λ.π), ενώ δεν υπάρχουν δράσεις προώθησης του προορισμού (με την εξαίρεση κάποιων καινοτομικών δράσεων της ΕΝΑ Χίου), που να αξιοποιούν τις νέες τεχνολογίες, με στόχο τη δημιουργία αναβαθμισμένου και διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος.** Παρά το γεγονός ότι, όπως δείχνουν οι δράσεις τουριστικής προβολής, έχει γίνει αντιληπτή η ιδέα του τουριστικού προϊόντος, δεν έχουν όμως δημιουργηθεί ολοκληρωμένα τουριστικά προϊόντα, όπως απαιτεί η σύγχρονη προσέγγιση του τουριστικού marketing και management, αλλά και η διεθνής πρακτική των ανεπτυγμένων χωρών.
- **Διαπιστώνεται η αποτυχία κινητοποίησης του ιδιωτικού τομέα στον τουρισμό (έλλειψη ιδιωτικών επενδύσεων και νέων επιχειρηματικών ιδεών).** Είναι χαρακτηριστικό ότι στα μέτρα των ΠΕΠ που αφορούν ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς, αξιοποίηση τουριστικών πόρων κ.λ.π, οι δράσεις περιορίζονται σε έργα υποδομής, ευθύνης του Δημόσιου τομέα, ενώ δεν έχουν αξιοποιηθεί κονδύλια που προορίζονται για παραγωγικές δράσεις με συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, οι οποίες θα μπορούσαν να αυξήσουν το τουριστικό εισόδημα και την απασχόληση. Τα έργα υποδομής που υλοποιήθηκαν, δεν ήταν από μόνα τους αρκετά για να πείσουν τον ιδιωτικό τομέα για την αποδοτικότητα των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, παρά το γεγονός ότι στην ανάπτυξη μαζικού τουρισμού, η Χίος βρίσκεται σε μειονεκτική θέση από πλευράς υποδομών (μικρό αεροδρόμιο –

προβληματικό λιμάνι) και δυναμικότητας κλινών, και συνεπώς αδυνατεί να συναγωνισθεί άλλους προορισμούς, εγχώριους ή ξένους. Εξάλλου, οι ελλείψεις και αδυναμίες του νησιού σε σχέση με τις συγκοινωνιακές του υποδομές, την επάρκεια νερού κ.λ.π, που δεν έχουν ακόμη αντιμετωπισθεί αποτελεσματικά, λειτουργούν αποθαρρυντικά για τους υποψήφιους επενδυτές.

Προτάσεις:

- **Στήριξη της επιχειρηματικότητας, με περισσότερες δράσεις πιλοτικού και καινοτομικού χαρακτήρα, με στόχο την ποιοτική διαφοροποίηση και το μετασχηματισμό των τοπικών μονάδων σε καινοτόμες και σύγχρονες επιχειρήσεις, ικανές ν' ανταποκριθούν επαρκώς στις νέες συνθήκες και ν' αντιμετωπίσουν επιτυχώς τις πιέσεις του διεθνούς ανταγωνισμού.** Μια τέτοια προσπάθεια απαιτεί παρεμβάσεις οικονομικού και κοινωνικού εκσυγχρονισμού από τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο αναγκαίος βαθμός ωριμότητας του κοινωνικο-οικονομικού και παραγωγικού ιστού, που θα τον καταστήσει ικανό να εκμεταλλευθεί την πρόσβαση στην πληροφορία, τις νέες τεχνολογίες, την ύπαρξη ειδικών τουριστικών υποδομών, τις ευκαιρίες για απασχόληση και θα οδηγήσει σε καλύτερη εκμετάλλευση των καινοτόμων δράσεων και των χρηματοδοτικών ευκαιριών και στην ανάπτυξη επιχειρηματικότητας, εξωστρέφειας των επιχειρήσεων και νεωτερικότητας (εκσυγχρονισμός δομών και λειτουργιών, επωφελείς επιχειρηματικές συνεργασίες - ανάπτυξη δικτύων κ.λ.π).
- **Σταδιακή εξοικείωση των φορέων της αυτοδιοίκησης με τις ήπιες δράσεις καινοτομικού ή πιλοτικού χαρακτήρα, με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, με στόχο τη δημιουργία και προώθηση σύγχρονου, αναβαθμισμένου και διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος.** Αυτό βέβαια, απαιτεί την κατάλληλη στελέχωσή τους, με εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, που σταδιακά θ' αποκτήσει την εμπειρία και την τεχνογνωσία για την υλοποίηση τέτοιου είδους παρεμβάσεων και όχι μόνο έργων υποδομής.
- **Ύπαρξη συνεκτικού στρατηγικού οράματος για την περιοχή, βασισμένου στη συναντίληψη των τοπικών φορέων.** Αυτό όμως, προαπαιτεί χωροταξική οργάνωση και ολοκλήρωση των διαδικασιών για την πλήρη και συμβατή με τα τοπικά δεδομένα οργάνωση του χώρου, η

οποία θα αποτελέσει την πλατφόρμα για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων συμβατών μεταξύ τους, που δε θα επιβαρύνουν το φυσικό περιβάλλον και θα εγγυώνται βιώσιμη οικονομική και κοινωνική ευημερία.

- **Χάραξη αποτελεσματικής επικοινωνιακής τουριστικής πολιτικής και οργάνωσης, με την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ενεργοποίηση δράσεων προβολής- διαφήμισης του τουρισμού, βάσει συστηματικού marketing, με ανάλυση των στοιχείων της ζήτησης, γνώση του ανταγωνισμού και ανάλογη διαμόρφωση της προσφοράς.**
- Συμπλήρωση και διαρκής εκσυγχρονισμός των αναγκαίων υποδομών (κυρίως πυλών εισόδου, ύδρευσης και προστασίας του περιβάλλοντος, ειδικών τουριστικών υποδομών)

Η ανάπτυξη όλο και περισσότερο στο εξής θα βρίσκεται στα χέρια των τοπικών φορέων, οι οποίοι με την προϋπόθεση ότι θα ενισχυθούν οι θεσμικές τους ικανότητες και θα αποσαφηνισθούν οι διοικητικές δομές μεταξύ των επιπέδων διοίκησης (κεντρική διοίκηση – περιφερειακή διοίκηση – αυτοδιοίκηση) θα είναι σε θέση να εφαρμόσουν ολοκληρωμένη διοίκηση σε τοπικό επίπεδο και να μετεξελιχθούν, ωριμάζοντας σταδιακά, σε μια σχεδιάζουσα αυτοδιοίκηση, που θα εκπληρώνει επιτυχώς τις στρατηγικές λειτουργίες της ανάπτυξης.

Βιβλιογραφικές αναφορές:

Ελληνόγλωσσες:

- Βαρβαρέσος Σ., (1999), *Τουριστική Ανάπτυξη & Διοικητική Αποκέντρωση*, εκδ. Προπομπός, Αθήνα.
- Βαρβαρέσος Σ., (2000), *Τουρισμός, Οικονομικές προσεγγίσεις*, (2^η έκδ.) Προπομπός, Αθήνα.
- ΕΝΑ Χίου ΑΕ, (2003), *Οικονομοτεχνική Μελέτη για τη σύσταση ενιαίου φορέα τουριστικής ανάπτυξης Νομού Χίου*, Ν.Α Χίου, Χίος.
- ΕΣΥΕ, (2001), *Στατιστική επετηρίδα της Ελλάδος 2000*, Αθήνα
- ΕΤΝΑ, (2003), *ΝΑΙΑΣ, Καινοτόμες δράσεις Βορείου Αιγαίου*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, Μυτιλήνη.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μεθοδολογικά έγγραφα εργασίας, Εγγρ εργασίας 3, 8, Βρυξέλλες, (2000), διαθέσιμα (στις 4/10/2004), στη διαδικτυακή θέση www.Europa.int/comm/regional_sources/docgener/evaluation_en.htm,
- Κοκκώσης Χ., (2001), *Τουρισμός και περιβάλλον: Επιπτώσεις, σχεδιασμός και πολιτικές προστασίας και διαχείρισης*, στο Κοκκώσης Χ. – Τσάρτας Π., *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*, εκδ. Κριτική, Αθήνα.
- Κοκκώσης Χ.- Τσάρτας Π., (2001) *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*, Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα
- Κομίλης Π.- Βαγιονής Ν., (1999), *Τουριστικός σχεδιασμός, Μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης*, εκδ. Προπομπός, Αθήνα.
- Λουτράρη Α. , Μανδάλα Γ., Πέννα Β., (1988), *Χίος Ιστορία και Τέχνη, Τα μνημεία της Χίου*, Νομαρχία Χίου, Χίος.
- Μπριασούλη Ε., *Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης: χαρακτηριστικές προσεγγίσεις*, στο Τσάρτας Π.(επιμ),(2000), *Τουριστική Ανάπτυξη, Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις*, Εκδόσεις Εξάντας. Αθήνα, σελ 123-148
- *Νομοί, η οικονομική και κοινωνική φυσιογνωμία των 52 Νομών και 13 Περιφερειών. Σύνοψη διαχρονικών σειρών βασικών δεδομένων*,(2001), All media publications, Αθήνα.

- Παυλόπουλος Γ.-Κουζέλης Α., (1998), *Περιφερειακή Ανάπτυξη της Ελλάδος και Τουρισμός*, Ινστιτούτο Τουριστικών ερευνών και προβλέψεων (ΙΤΕΠ), Αθήνα
- Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, (2004), *Δομή και περιεχόμενο της πρότασης της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου για τη σύνταξη των κατευθύνσεων εθνικής στρατηγικής ανάπτυξης 2007-2013*, Μυτιλήνη.
- Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, (2000), *Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006, Συμπλήρωμα Προγραμματισμού*, Μυτιλήνη.
- Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, (2002), *Απολογισμός Β' Περιφερειακό Επιχειρησιακό Προγράμματος, 1994-1999*, Μυτιλήνη.
- Σπιλάνης Γ. (2000) Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη. Η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου. Στο Τσάρτας Π. (επιμ.) (2000) *Τουριστική Ανάπτυξη- Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις*. Εκδόσεις Εξάντας. Αθήνα, σελ 149-187.
- Σπιλάνης Γ., Βαγιάνη Α. (2002) Βιώσιμος τουρισμός και φέρουσα ικανότητα σε ευαίσθητα νησιωτικά οικοσυστήματα. Συνέδριο *Μέθοδοι μέτρησης της φέρουσας ικανότητας και διαχείρισης επισκεπτών σε προστατευόμενες περιοχές*. WWF Hellas. Αθήνα.
- TEAM 4, (1997), Εμμανουηλίδου Σ, Καρανίκας Ι, Μπακαγιάννης Β, Μπέρλερ Α, *Μελέτη των χωρικών επιπτώσεων των κοινοτικών προγραμμάτων και πολιτικών στο επίπεδο της περιφέρειας – Βόρειο Αιγαίο, Φάση Β'*, Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ, Αθήνα.
- Τσάρτας Π. (επιμ.)- Σακελαρίδης Ο., (1999), *Πληροφορική στον Τουρισμό*, ΕΑΠ, Πάτρα.
- Υπουργείο Αιγαίου, (1998), *Θεσμικό πλαίσιο οικισμών*, Αθήνα
- Υπουργείο Ανάπτυξης, (2001), *Τουριστική Πολιτική 2000-2004*, Αθήνα

Ξενόγλωσσες:

- Andriotis K., *Problems of island tourism development: the greek insular regions*, in Bramwell B.,(2004), *Coastal mass tourism, Diversification and sustainable development in southern Europe*, Channel view publications, Clevedon.

- Bastakis C., Buhalis D., Butler R., The perception of small and medium sized tourism accommodation providers on the impacts of the tour operators' power in Eastern Mediterranean, *Tourism Management*, 25 (2004), 151-170
- Bramwell B., *The Policy context for tourism and sustainability in Southern Europe's Coastal regions*, in Bramwell B., (2004), *Coastal mass tourism, Diversification and sustainable development in southern Europe*, Channel view publications, Clevedon.
- Briassoulis H., (2001), Sustainable development and its indicators: Through a (planner's) glass darkly, *Journal of environmental Planning and Management*, 44(3), 409-427.
- Cooper C., Fletcher D., Gilbert D., Wanhill S., (1993), *Tourism principles and practice*, Pitman Publishing, London.
- Cooper C., (1997), *The contribution of life cycle analysis and strategic planning to sustainable tourism*, in *Tourism development and growth, the challenge of sustainability*, Wahab S, Pigram J., Routledge, London.
- Gunn C, (2002), *Tourism planning, Basics, concepts, cases*, 4th edition, Routledge, New York
- Inskip E. (1994), *National and regional tourism planning: Methodologies and case studies*, Part I. Routledge, London.
- Loukissas P., Skayanis P., *Tourism, sustainable development and the environment*, in Apostolopoulos Y., Loukissas P., Leontidou L., (2001) *Mediterranean tourism, Facets of socioeconomic development and cultural change*, Routledge, London
- Mathieson A., Wall G., (1982), *Tourism: economic, physical and social impacts*, Longman/John Wiley & Sons, New York.
- Mill R.C., (1992), *The tourism system. An introductory text*, 2nd edition, Prentice- Hall International Inc, New Jersey.
- Pepping G., De Bruijn M. (1991), *Tourism: emphasis on selective development. An evaluation of tourist types on a regional level with a case study for the Greek island of Alonnisos*, Research Paper, Free University of Amsterdam.
- Poirier R., (2000), *A dynamic tourism development model in Tunisia: policies and prospects*, στο Apostolopoulos Y, Loukissas P, Leontidou L,

Mediterranean tourism, facets of socioeconomic development and cultural change, Routledge, London.

- Spilanis I, Vayanni H., (2004), Evaluating the sustainability level of various tourism forms. Understanding tourism – Theoretical advances. Interim symposium of the Research Committee on International Tourism (RC50) of the International Sociological Association. Mytilini-Greece, 14-16/5/04. University of the Aegean.
- Wahab S, Pigram J.,(1997), *Tourism and sustainability, Policy considerations, Tourism development and growth, the challenge of sustainability*, Wahab S, Pigram J., Routledge , London.
- Wall G., Sustainable tourism-unsustainable development, in Wahab S, Pigram J., (1997), *Tourism development and growth, the challenge of sustainability*, Routledge , London.
- Williams A.- Shaw G, (1991) *Tourism economic development, Western European experiences*, John Wiley & sons, West Sussex, England

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΡΓΩΝ / ΔΡΑΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΧΙΟΥ
(1987-2005)**

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ	ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
-----	----------------	-----------	----------------------	--------	------------------------

Ποσά σε δρχ.

Ποσά σε €

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

1. Πύλες εισόδου

Ποσά σε δρχ

Ποσά σε €

				Ποσά σε δρχ	Ποσά σε €	
1	Επέκταση Αεροδρομίου Χίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	115.615.420		2
2	Επέκταση Αεροδρομίου Χίου	ΠΕΠ 00-06	Υ.Π.Α		55.200.000	2
3	Επέκταση και διαρρυθμίσεις του κτιρίου του Αεροσταθμού στον Κρατικό Αερολιμένα Χίου	ΣΑΕ 010/2/1994	Υ.Π.Α	162.449.000		2
4	Καταβολή αποζημιώσεων για την απαλλοτρίωση εκτάσεων	ΣΑΕ 010/2/1994	Υ.Π.Α	1.216.690.000		2
5	Εξυγείανση- συμπλήρωση φωτοσήμανσης πεδίου ελιγμών	ΣΑΕ 010/2/1994	Υ.Π.Α	44.620.000		2
6	Ελικοδρόμια στο Νομό Χίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	80.884.333		0
7	Κατασκευή μώλου Αγ. Ειρήνης	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	3.451.635		1
8	Λιμενικές εγκαταστάσεις στην περιοχή "Ταμπάκικα για κατασκευή ιχθυόσκαλας	ΠΕΠ 89-93	Λιμενικό Ταμείο Χίου	162.115.441		0
9	Αλιευτικό καταφύγιο Καταρράκτη	ΠΕΠ 89-93	Λιμενικό Ταμείο Χίου	10.433.718		1
10	Λιμενίσκος Αγ. Ερμιόνης-Θυμιανών	ΠΕΠ 89-93	Λιμενικό Ταμείο Χίου	60.810.000		1
11	Αλιευτικό καταφύγιο Λιθίου	ΜΟΠ Αιγαίου	Νομαρχία Χίου	128.950.000		1
12	Αλιευτικό καταφύγιο Βολισσού	ΜΟΠ Αιγαίου	Νομαρχία Χίου	209.670.000		1
13	Κατασκευή κτιρίου για την υποδοχή επιβατών στο λιμάνι Χίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	103.792.861		2

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
14	Κατασκευή εσωτ. Προβλήτας για προστασία μικρών σκαφών & θαλαμηγών (Λ.Χίου)	ΠΕΠ 89-93	Λιμενικό Ταμείο Χίου	123.153.927		2
15	Λιμάνι Μεστών-Αξιοποίηση Μώλου-Εγκατάσταση μικρών προβλητών για εξυπηρέτηση μικρών σκαφών	ΠΕΠ 89-93	Λιμενικό Ταμείο Χίου	34.699.000		2
16	Ασφαλτικά Περιμετρ. Λιμένος Χίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	14.440.747		2
17	Ιχθυόσκαλα Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	1.124.544.450		0
18	Λιμενικές εγκαταστάσεις στο λιμάνι Καρδαμύλων	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	15.000.000		2
19	Εκβάθυνση λιμενολεκάνης και βελτίωση εγκαταστάσεων λιμένα Χίου	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	370.000.000		2
20	Επέκταση και βελτίωση αλιευτικού καταφυγίου Καστέλλου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	314.078.066		1
21	Επέκταση και βελτίωση αλιευτικού καταφυγίου Αγ. Ερμιόνης	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	279.511.262		1
22	Επέκταση και βελτίωση αλιευτικού καταφυγίου Καταρράκτη	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	177.417.110		1
23	Ολοκλήρωση και βελτίωση λιμενίσκου Κώμης Δήμου Μαστιχοχωρίων	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	198.816.923		1
24	Επέκταση και βελτίωση λιμενίσκου Βοκαριάς Δ. Ιωνίας	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	226.452.871		1
25	Διαμόρφωση κτιρίων υποδοχής επιβατών στο Κεντρικό λιμάνι Χίου	ΠΕΠ 00-06	Ν.Α. Χίου		1.012.472	2

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
26	Βελτίωση και επέκταση αλιευτικού καταφυγίου Αγ. Ερμιόνης- Φάση β	ΠΕΠ 00-06	Ν.Α. Χίου		2.205.800	1
27	Λιμενικά έργα Ιχθυόσκαλας Χίου	ΠΕΠ 00-06	Υπ. Γεωργίας		2.650.037	0
28	Μελέτη βελτίωσης εγκαταστάσεων λιμένα Βολισσού		Δ. Αμανής		181.952	2
29	Μελέτη κατασκευής χερσαίων εγκαταστάσεων ολοκλήρωσης αλιευτικού καταφυγίου όρμου Λιθίου		Δ. Μαστιχοχωριών		13.206	1
30	Βελτίωση λιμενικών εγκαταστάσεων Μεστών	Τομεακό Πρόγραμμα ΥΠΕΧΩΔΕ	Ν.Α. Χίου		9.000.000	2
31	Βελτίωση λιμένα Ψαρών	Π.Δ.Ε	Ν.Α. Χίου		3.000.000	2
ΣΥΝΟΛΑ:				5.177.596.764	73.263.467	
2. Οδικά έργα						
1	Αγροτική οδοποιία Χίου	ΜΟΠ Αιγαίου	Νομαρχία Χίου	625.700.000		1
2	Δρόμος παράκαμψης Καρυών Χίου	ΜΟΠ Αιγαίου	Νομαρχία Χίου	148.890.000		1
3	Κατασκευή γέφυρας στο δρόμο Θολοποταμίου-Καλαμωτής	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	666.992		1
4	Συντήρηση και βελτίωση διασφαλικών ταπήτων του δρόμου Χίου-Μεστών	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	72.999		1
5	Ασφαλτόστρωση του δρόμου Αφοδίσια-Κέραμος-Αγιάσματα	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	131.518.389		1
6	Βελτίωση του δρόμου Σιδηρούντα- Κατάβαση	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	74.356.827		1
7	Βελτίωση επαρχιακής οδού Βολισσού-Νενητούρια-Κουρούνια	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	193.284.417		1
8	Ανακαίνιση δρόμου καλλιμασιάς-Καταρράκτη-Νένητα	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	29.743.461		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
9	Βελτίωση δρόμου Χίου-Βολισσού από Αίπους	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	84.647.254		1
10	Ασφαλτόστρωση οδού Βαβύλων- Σκλαβιών	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	1.010.650		1
11	Βελτίωση εθνικής οδού Καρδαμύλων-Χίου-Καλλιμασιάς	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	637.289.845		1
12	Μελέτη και κατασκευή δρόμου Πατρικά-Αγία Φωτεινή	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	18.007.518		1
13	Συντήρηση οδού Κατάβαση Σπαρτούντα	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	1.351.533		1
14	Βελτίωση οδού Σιδηρούντας-Ελίντας	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	58.389.375		1
15	Βελτίωση του δρόμου Ζυφιά-Κρήνα-Άγιος Γεώργιος	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	17.231.015		1
16	Βελτίωση του δρόμου Νέα Μονή -Αυγώνυμα-Ανάβατος	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	47.288.175		1
17	Σήμανση Οδικού Δικτύου Ν. Χίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	65.341.120		1
18	Βελτίωση του δρόμου Παγίδα-Καταρράκτη	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	17.065.859		1
19	Διάνοξη και τεχνικά στο δρόμο Βουνό- Άγιος Ιωάννης-Κώμη	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	1.256.716		1
20	Ασφαλτόστρωση του δρόμου προς Λαυρινο	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	1.729.326		1
21	Βελτίωση διασφαλτικών ταπήτων Βόρειας Χίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	25.804.074		1
22	Βελτίωση διασφαλτικών ταπήτων οδικού δικτύου κεντρικής Χίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	14.070.978		1
23	Βελτίωση του δρόμου Αυγώνυμα-Ελίντα	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	67.351.324		1
24	Αποπεράτωση του δρόμου Πυργί- Δότια-Βουρλίδια	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	2.012.518		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
25	Αποπεράτωση του δρόμου Πιτυούς- Καρδάμυλα	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	2.853.435		1
26	Βελτίωση του δρόμου προς Καρφά-Αγία Ελένη	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	106.000		1
27	Βελτίωση διασφαλτικών ταπήτων οδικού δικτύου Νότιας Χίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	24.456.711		1
28	Βελτίωση του δρόμου Κατάβαση-Διευχά-Μονή Μουνδών- Σπαρτούντα	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	246.420.346		1
29	Βελτίωση του δρόμου Κώμης-Εμπορίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	24.109.631		1
30	Ασφαλτόστρωση του δρόμου Καλλιμασιάς-Αγ. Ιωάννη	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	615.815		1
31	Αποπεράτωση του δρόμου Βουνό-Άγιος Ιωάννης-Κώμη	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	75.833.132		1
32	Βελτίωση οδικού δικτύου περιοχής Κώμης	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	1.050.112		1
33	Ασφαλτόστρωση του δρόμου Λιθί-Ελίνα	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	63.007.118		1
34	Ανακαίνιση του δρόμου Λιλικά- Πατρικά	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	4.327.181		1
35	Μελέτη δρόμου από Σικελιά προς Κώμη	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν. Α. Χίου	14.351.530		1
36	Μελέτη βελτίωσης του δρόμου Χίου- Βολισσού	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν. Α. Χίου	27.203.362		1
37	Μελέτη παραλλαγής του δρόμου για την παράκαμψη της πόλεως Χίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν. Α. Χίου	170.000		1
38	Μελέτη παράκαμψης Λαγκάδας	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν. Α. Χίου	12.287.644		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
39	Κατασκευή δρόμου για την παράκαμψη Οικισμού Μαρμάρου Δ. Καρδαμύλων	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	145.401.306		1
40	Βελτίωση του δρόμου Σιδηρούντα- Πρασιά	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	68.000.000		1
41	Βελτίωση δρόμου Ολύμπου-Λιμένας Μεστών	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	90.000.000		1
42	Βελτίωση δρόμου Χίος-Χαλκειός-Άγ. Γεώργιος	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	90.225.999		1
43	Βελτίωση δρόμου για την παράκαμψη οικισμού Βολισσού	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	87.101.905		1
44	Δρόμος Νενήτων-Κοινής Καλαμωτής	ΠΕΠ 94-99	Δ.Τ.Υ.Ν.Α.Χίου	149.973.000		1
45	Βελτίωση δρόμου Νενήτων-Κοινής- Καλαμωτής	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	953.557.160		1
46	Βελτίωση δρόμου από 18ο χλμ μέχρι διακλάδωση Πιτυούς	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	81.221.579		1
47	Ολοκλήρωση Βελτίωσης δρόμου Χίου-Βολισσού	Interreg II	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	1.554.083		1
48	Οδοποιία Δήμου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	93.434.496		1
49	Βελτίωση δρόμου διακλάδωσης Πιτυούς - Καρδάμυλα	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	223.472.247		1
50	Βελτίωση του δρόμου προς Μοναστήρι Ψαρών	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	208.095.911		1
51	Βελτίωση δρόμου από αεροδρόμιο και παράκαμψη οικισμού Καρφά	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	189.745.937		1
52	Βελτίωση των δρόμων προς παραλίες Αγ. Φωτεινής και Βοκαριάς	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	93.000.000		1
53	Βελτίωση του δρόμου προς παραλία Τραχήλια Μεστών	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	199.999.998		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
54	Βελτίωση του δρόμου προς Μάναγρο και από Χωρή προς Ανεμόμυλο Βολισσού	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	95.034.697		1
55	Βελτίωση δρόμου Κοντυλόπος- Ολύμπιοι	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	106.786.338		1
56	Δημοτική οδοποιία Δ. Ομηρούπολης	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	58.167.475		2
57	Δρόμος πρόσβασης στο σπήλαιο Συκιάς Ολύμπων Χίου	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	125.499.998		1
58	Αγροτική οδοποιία Χίου	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	195.015.538		1
59	Αγροτική οδοποιία Χίου	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	254.105.844		1
60	Δρόμος Σπαρτούντα-Καμπιά	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	366.033.076		1
61	Ανακατασκευή και ολοκλήρωση οδικού δικτύου Δ. Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	287.526.480		2
62	Βελτίωση του δρόμου Ολύμπιοι-Σήλαιο Συκιάς-Φανά	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	166.942.675		1
63	Βελτίωση του δρόμου προς παραλίες Αγ. Φωτεινής και Βοκαριάς	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	131.883.019		1
64	Βελτίωση του δρόμου Ολύμπιοι-Λιμένα Μεστών	ΠΕΠ 94-99	Δ.Τ.Υ. N.A. Χίου	93.956.035		1
65	Δρόμος Πιτυούς-Καρδάμυλα	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	94.969.691		1
66	Βελτίωση του δρόμου Ελάτα-Πυργί	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	126.322.403		1
67	Βελτίωση οδικού δικτύου Βόρειας Χίου	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	49.999.133		1
68	Βελτίωση οδικού δικτύου Κεντρικής Χίου	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	56.999.554		1
69	Βελτίωση οδικού δικτύου Νότιας Χίου	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	49.999.387		1
70	Σήμανση οδικού δικτύου Νήσου Χίου	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	35.220.592		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
71	Δρόμος παράκαμψης Καρδαμύλων από Προφήτη Ηλία προς Ράχη- Χωριδάκια	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	343.917.995		1
72	Δρόμος Χίου- Καρφά- Θυμιανών-Θολοποταμίου- Λιμένα Μεστών (κύριος άξονας)	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	3.314.650.705		1
73	Βελτίωση του δρόμου Άγιος Γεώργιος-Αυγώνυμα	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	104.127.592		1
74	Δρόμος για την παράκαμψη της Λαγκάδας	ΠΕΠ 94-99	Δ.Τ.Υ. N.A. Χίου	201.318.313		1
75	Βελτίωση δρόμου Δασκαλόπετρα-Μυρσινήδι και κατασκευή γέφυρας στη θέση Δασκαλόπετρα	ΠΕΠ 94-99	Δ.Τ.Υ. N.A. Χίου	13.998.499		1
76	Δρόμος για την παράκαμψη της πόλης Χίου (ΜΠΕ, κτηματογράφηση, αρχικές ενέργειες)	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	96.057.607		1
77	Δρόμος προς κοιν. Συκιάδας	ΠΕΠ 94-99	N.A. Χίου	140.448.197		1
78	Βελτίωση οδών πόλεως Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	47.440.737		2
79	Βελτίωση οδικού δικτύου μεταξύ οικισμών Δ. Ανέμωνα	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ανέμωνα	67.582.000		2
80	Οδοποιία Αναπτυξιακού συνδέσμου Β.Α Χίου	ΠΕΠ 94-99	Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Β.Α. Χίου	26.863.146		2
81	Βελτίωση οδικού δικτύου μεταξύ των συνοικισμών του Δ. Καμποχώρων με τη Νέα Μονή.	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Καμποχώρων	100.000.000		2

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
82	Ολοκλήρωση ασφαλτοστρώσεων δρόμων Κρήνα-Βίγκα-Βερβεράτου και Αγ. Πολυκάρπου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Καμποχώρων	48.000.000		2
83	Εσωτερική οδοποιία Δήμου Μαστιχοχωρίων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Μαστιχοχωρίων	63.885.140		2
84	Οδοποιία Δήμου Ιωνίας	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ιωνίας	18.657.760		2
85	Οδοποιία κοιν. Πυργίου	ΠΕΠ 94-99	Κοιν Πυργίου	15.000.000		2
86	Βελτίωση δρόμου από Δημοτικό σχολείο Βαβύλων προς Γεωργική Σχολή Δήμου καμποχώρων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Καμποχώρων	5.704.673		2
87	Ασφαλτόστρωση δρόμου Αφροδίσια- Κέραμος-Αγιάσματα	ΠΕΠ 94-99	Δ.Τ.Υ. Ν.Α. Χίου	8.805.943		1
88	Βελτίωση δρόμου Κατάβασης-Διευχών-Μονής μουνδών-Σπαρτούντας	ΠΕΠ 94-99	Δ.Τ.Υ. Ν.Α. Χίου	23.803.389		1
89	Επεμβάσεις αποκατάστασης και συντήρησης οδικού δικτύου Ν. Χίου 2002	ΚΑΠ Ν.Α. Χίου	Ν.Α. Χίου		613.729	1
90	Μελέτη για την κατασκευή σταθμών εξυπηρέτησης στο οδικό δίκτυο του Ν. Χίου	ΣΑΝΑ 029/98	Ν.Α. Χίου	1.000.000		2
91	Βελτίωση του δρόμου Ζυφιάς-Αγ. Γεώργιος	ΣΑΝΑ 029/98	Ν.Α. Χίου	40.000.000		1
92	Βελτίωση και ολοκλήρωση του δρόμου προς Καλολιμένι κοιν. Ελάτας	ΣΑΝΑ 029/98	Ν.Α. Χίου	2.600.000		1
93	Συντήρηση και σήμανση οδικού δικτύου Ν.Χίου	ΣΑΝΑ 029/98	Ν.Α. Χίου	17.200.000		1
94	Βελτίωση του δρόμου προς Καρίντα	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α. Χίου	3.200.000		1
95	Αγροτική οδοποιία Δ. Χίου	ΣΑΝΑ029/2/2000	Ν.Α. Χίου	50.000.000		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
96	Αγροτική οδοποιία Δ. Αμανής	ΣΑΝΑ029/2/2000	Ν.Α. Χίου	15.000.000		1
97	Αγροτική οδοποιία Δ. Ιωνίας	ΣΑΝΑ029/2/2000	Ν.Α. Χίου	175.000.000		1
98	Αγροτική οδοποιία Δ.Καμποχώρων	ΣΑΝΑ029/2/2000	Ν.Α. Χίου	12.000.000		1
99	Αγροτική οδοποιία Δ.Καρδαμύλων	ΣΑΝΑ029/2/2000	Ν.Α. Χίου	60.000.000		1
100	Αγροτική οδοποιία Δ. Μαστιχοχωρίων	ΣΑΝΑ029/2/2000	Ν.Α. Χίου	40.000.000		1
101	Αγροτική οδοποιία Δ. Ομηρούπολης	ΣΑΝΑ029/2/2000	Ν.Α. Χίου	50.000.000		1
102	Αγροτική οδοποιία Δ. Οινουσσών	ΣΑΝΑ029/2/2000	Ν.Α. Χίου	10.000.000		1
103	Αγροτική οδοποιία Δ. Ψαρών	ΣΑΝΑ029/2/2000	Ν.Α. Χίου	10.000.000		1
104	Ολοκλήρωση δρόμου Χίου- Λιμένα Μεστών	ΠΕΠ 00-06	Ν.Α. Χίου		15.550.000	1
105	Ολοκλήρωση δρόμου Χίου- Λιμένα Μεστών (απαλλοτριώσεις)	ΠΕΠ 00-06	Ν.Α. Χίου		2.500.000	1
106	Βελτίωση του δρόμου Δασκαλόπετρα-Μυρσινίδι	ΠΕΠ 00-06	Ν.Α. Χίου		2.015.000	1
107	Βελτίωση του δρόμου Δασκαλόπετρα-Μυρσινίδι (απαλλοτριώσεις)	ΠΕΠ 00-06	Ν.Α. Χίου		235.000	1
108	Δρόμος για την παράκαμψη της πόλης της Χίου	ΠΕΠ 00-06	Δήμος Χίου		9.462.000	2
109	Αποκαταστάσεις οδικού δικτύου από προβλήματα θεομηνιών	ΣΑΕΠ 088	Ν.Α. Χίου		170.000	1
110	Εργασίες αποκατάστασης δρόμου από επαρχιακή οδό Πυργί- Εμπορείος προς Αρχαιολογικό χώρο	ΣΑΕΠ 088	Ν.Α. Χίου		45.000	1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
111	Τοποθέτηση στηθαίων ασφαλείας και κατασκευή τοιχείων αντιστήριξης στους ελιγμούς του Αίπους	ΣΑΕΠ 088	Ν.Α. Χίου		40.000	1
112	Δρόμος για την παράκαμψη της πόλης Χίου	ΠΕΠ 00-06	Δ. Χίου		9.462.000	2
113	Μελέτη οδικής σύνδεσης παραλιακών οικισμών Μ.Λιμνιών, Αγ. Φωτεινής	ΕΠΤΑ	Δ.Αγ. Μηνά		44.020	2
114	Βελτίωση δρόμου Θυμιανά-Παραλία Μ.Λιμνιών	ΕΠΤΑ	Δ.Αγ. Μηνά		21.646	2
115	Αγροτική οδοποιία	ΕΠΤΑ	Δ.Αγ. Μηνά		146.735	2
116	Ασφαλτόστρωση δρόμου Παρπαριά- Αγ. Ισίδωρος	ΕΠΤΑ	Δ. Αμανής		316.982	2
117	Αγροτική οδοποιία Δ. Αμανής	ΕΠΤΑ	Δ. Αμανής		419.662	2
118	Βελτίωση δρόμου Νένητα-Παραλία Γριδίων	ΕΠΤΑ	Δ. Ιωνίας		128.934	2
119	Αγροτική οδοποιία Δ. Ιωνίας	ΕΠΤΑ	Δ. Ιωνίας		256.470	2
120	Κατασκευή δρόμου οικισμών Ζυφιά-Βερβεράτου κ' Δαφνών	ΕΠΤΑ	Δ. Καμποχώρων		161.409	2
121	Ολοκλήρωση δρόμου προς Νέα Μονή Δ. Καμποχώρων	ΕΠΤΑ	Δ. καμποχώρων		342.068	2
122	Ανάπλαση οδικού δικτύου Δ. Καμποχώρων	ΕΠΤΑ	Δ. Καμποχώρων		44.020	2
123	Αγροτική οδοποιία Δ. Καμποχώρων	ΕΠΤΑ	Δ. Καμποχώρων		73.794	2
124	Μελέτη κατασκευής δρόμου οικισμών Ζυφιά-Βερβεράτου- δαφνών	ΕΠΤΑ	Δ. Καμποχώρων		9.097	2
125	Μελέτη ολοκλήρωσης δρόμου προς Νέα Μονή	ΕΠΤΑ	Δ. Καμποχώρων		8.511	2
126	Εσωτερική οδοποιία Δ. καρδαμύλων	ΕΠΤΑ	Δ. Καρδαμύλων		149.257	2

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
127	Μελέτη βελτίωσης δρόμου Πυργί- Καρίντα	ΕΠΤΑ	Δ. Μαστιχοχωρίων		88.041	2
128	Βελτίωση οδικού δικτύου Δ. Οινουσσών	ΕΠΤΑ	Δ. Οινουσσών		545.906	2
129	Αγροτική οδοποιία Δ. Οινουσσών	ΕΠΤΑ	Δ. Οινουσσών		84.898	2
130	Μελέτη δρόμου Μηλιγκά- Αίπος	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		14.482	2
131	Μελέτη δρόμου Γαλάντε- Αγ. Μάρκος	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		19.960	2
132	Μελέτη δρόμου Αγ. Μάρκος Ράχτη	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		33.813	2
133	Μελέτη βελτίωσης δρόμου Βροντάδος- Αγ. Στέφανος- Καρυές	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		6.846	2
134	Αγροτική οδοποιία Δ. Ομηρούπολης	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		129.135	2
135	Μελέτη δρόμου Ανάβατος έως 18ο χλμ Επαρχιακής οδού Χίου- Βολισσού	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		9.388	2
136	Αγροτική οδοποιία Δ. Χίου	ΕΠΤΑ	Δ. Χίου		57.808	2
137	Εσωτερική οδοποιία δ. Ψαρών	ΕΠΤΑ	Δ. Ψαρών		103.841	2
138	Δρόμος για τη νότια παράκαμψη του αεροδρομίου Χίου	ΠΕΠ 00-06	Ν.Α. Χίου		730.000	1
ΣΥΝΟΛΑ:				12.856.379.634	44.039.452	
3. Ύδρευση						
1	Αξιοποίηση Υδάτινου δυναμικού Νομού Χίου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	82.345.373		1
2	Μελέτη και κατασκευή λιμνοδεξαμενής Δ. Οινουσσών	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	213.856.148		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
3	Αντικατάσταση τμήματος δικτύου Ύδρευσης Οινουσσών	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	2.042.483		1
4	Αξιοποίηση Γεώτρησης Κοντυλόπου κοιν. Λιθίου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Μαστιχοχωρίων	50.694.596		1
5	Αρδευτικά έργα Παρπαριάς Χίου	ΜΟΠ Αιγαίου	Νομαρχία Χίου	4.770.000		1
6	Αποπεράτωση υδρευτικού δικτύου Ψαρών	ΜΟΠ Αιγαίου	Νομαρχία Χίου	12.000.000		1
7	Αντικατάσταση αντλητικού συγκροτήματος κοιν. Ελάτας	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	500.000		1
8	Εγκατάσταση καταθλιπτικού αγωγού στη Στενόχωνη για ύδρευση κοιν. Πυργίου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	1.233.739		1
9	Αντικατάσταση δευτερευόντων δικτύων Δήμου Χίου	ΠΕΠ 89-93	Δ. Ε. Υ. Α. Χίου	10.500.000		1
10	Αντικατάσταση εσωτερικού δικτύου ύδρευσης κοιν. Νενήτων	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	2.615.131		1
11	Αντικατάσταση τμήματος καταθλιπτικού αγωγού Βροντάδου Δ. Ομηρούπολης	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	12.036.400		1
12	Ύδρευση Αγ. Ειρήνης κοιν. Ελάτας	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	3.032.136		1
13	Αντικατάσταση σωλήνων εξωτερ. Και εσωτερ. Δικτύου κοιν. Αμάδων	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	3.175.750		1
14	Αξιοποίηση Πλάτης Δ. μαστιχοχωρίων	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	4.916.031		1
15	Αντ/ση δικτύου ύδρευσης Σκλαβιών κοιν. Θυμαίων	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	23.513.746		1
16	Ηλεκτροδότηση-ύδρευση οικ. Δότια κοιν. Πυργίου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	21.206.382		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
17	Αντ/ση εσωτερικού δικτύου/ συμπλήρωση εξωτερικού δικτύου, κατασκευή δεξαμενής	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	62.319.866		1
18	Αξιοποίηση γεώτρησης Δ. Ιωνίας Χίου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	16.648.541		1
19	Αγωγός μεταφοράς νερού από πηγή Ναγού Χίου	ΜΟΠ Αιγαίου	Νομαρχία Χίου	882.680.000		1
20	Μικρά επείγοντα έργα ύδρευσης αποχέτευσης Ν. Χίου	ΜΟΠ Αιγαίου	Νομαρχία Χίου	98.040.000		1
21	Κατασκευή μικροφραγμάτων σε χειμάρους της λεκάνης Κορακάρη	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	28.759.113		1
22	Μηχανογράφιση Δ.Ε.Υ.Α.Χ	ΠΕΠ 89-93	Δ.Ε.Υ.Α.Χίου	6.692.000		1
23	Μελέτη δικτύων άρδευσης-ύδρευσης από ταμιευτήρα Αγ. Γεωργίου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	24.826.577		1
24	Μελέτη δικτύων άρδευσης - ύδρευσης από ταμιευτήρα Ζυφιά	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	26.187.610		1
25	Υδρευτικό έργο κοιν. Λαγκάδας Χίου	ΠΕΠ 94-99	Κοιν. Λαγκάδας	30.000.000		1
26	Υδρευση οικισμού Αγιασμάτων κοιν. Κεράμου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Αμανής	59.883.170		1
27	Υδρευτικό δίκτυο κοιν. Συκιάδας Χίου	ΠΕΠ 94-99	Κοιν. Συκιάδας	70.000.000		1
28	Κατασκευή δικτύου ύδρευσης στους παραλιακούς οικισμούς της κοιν. Θυμιανών	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Αγ. Μηνά	59.800.028		1
29	Μελέτη αξιοποίησης λιμνοδεξαμενής Βικίου Χίου (άρδευση-ύδρευση)	ΠΕΠ 94-99	Υπ.Γεωργίας	23.683.941		1
30	Αξιοποίηση- άρδευση από πηγή Καμπανάρη Δ. καρδαμύλων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Καρδαμύλων	21.739.883		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
31	Αξιοποίηση λιμνοδεξαμενής Αγίου Γεωργίου Χίου (κατασκευή δικτύων άρδευσης-ύδρευσης)	ΠΕΠ 94-99	Δ.Τ.Υ. Ν.Α. Χίου	302.277.723		1
32	Αξιοποίηση ταμειευτήρα Ζυφιά Χίου	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	223.070.020		1
33	Αξιοποίηση υδατικού δυναμικού συν/σμών Αναβάτου-Αυγωνύμων Δήμου Ομηρούπολης	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	9.370.000		1
34	Υδρευτικά έργα στους συνοικισμούς Βροντάδου και Καρυών	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	72.914.472		1
35	Αντικατάσταση τμήματος δικτύου Ύδρευσης Θολοποταμίου	ΠΕΠ 94-99	Δ. Ανέμωνα	15.000.000		1
36	Αξιοποίηση γεώτρησης Τήλης Δ. Ανέμωνα	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ιωνίας	73.000.000		1
37	Κατασκευή δεξαμενής ύδρευσης Δήμου Καρδαμύλων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Καρδαμύλων	40.000.000		1
38	Βελτίωση ύδρευσης Κώμης -Λιλικά Μαστιχοχωρίων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Μαστιχοχωρίων	8.500.000		1
39	Κατασκευή δεξαμενών και δίκτυο ύδρευσης οικισμών Δ. Ιωνίας	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ιωνίας	20.000.000		1
40	Μελέτη - κατασκευή ολοκλήρωσης έργων μεταφοράς νερού από την πηγή Ναγού στη Χίο	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	31.000.000		1
41	Υδρευτικό έργο κοιν. Λαγκάδας Χίου	ΠΕΠ 94-99	Κοιν. Λαγκάδας	43.630.902		1
42	Μελέτη- κατασκευή ταχυδυστηρίου λιμνοδεξαμενής Οινουσσών	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	33.830.093		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
43	Ανόρυξη ερευνητικής υδρευτικής γεώτρησης Δήμου Αγίου Μηνά	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Αγ. Μηνά	2.100.691		1
44	Αξιοποίηση γεωτρήσεων Αλμυρού Δήμου Ομηρούπολης	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	49.988.858		1
45	Κατασκευή υδατοδεξαμενής Δήμου Ιωνίας	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ιωνίας	36.342.667		1
46	Εμπλουτισμός λιμνοδεξαμενής Αρμολίων Δ. μαστιχοχωρίων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Μαστιχοχωρίων	10.199.934		1
47	Μελέτη- κατασκευή λιμνοδεξαμενής Οινουσσών	ΠΕΠ 94-99	Δ.Τ.Υ. Ν.Α. Χίου	70.000.000		1
48	Αποπεράτωση λιμνοδεξαμενής Βικίου-Αγ.Γεωργίου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Υπ.Γεωργίας	110.093.120		1
49	Αποπεράτωση λιμνοδεξαμενής Ζυφιά Χίου	ΠΕΠ 94-99	Υπ.Γεωργίας	116.342.893		1
50	Κατασκευή φράγματος στη θέση "Κόρης Γεφύρι"	ΠΕΠ 00-06	Υπ. Γεωργίας		20.225.000	1
51	Κατασκευή φράγματος Καλαμωτής Ν. Χίου	ΠΕΠ 00-06	Ν.Α. Χίου		19.630.000	1
52	Κατασκευή φράγματος Καλαμωτής Ν. Χίου (απαλλοτριώσεις)	ΠΕΠ 00-06	Ν.Α. Χίου		1.300.000	1
53	Κατασκευή ανασχετικού φράγματος στη θέση Σαραπειό	ΣΑΕΠ 088	Ν.Α. Χίου		569.119	1
54	Μελέτη και κατασκευή ανασχετικού φράγματος στη θέση Φυρόλακας Δ. Χίου	ΣΑΕΠ 088	Ν.Α. Χίου		200.000	1
55	Κατασκευή μικρού ανασχετικού φράγματος στη θέση Ρουχούνι, στα Κουρούνια	ΣΑΕΠ 088	Ν.Α. Χίου		50.000	1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
56	Κατασκευή δικτύου μεταφοράς νερού αφαλάτωσης από περιοχή Θόλος στον Αρμένη ποταμό	ΣΑΕΠ 088	Ν.Α. Χίου		100.000	1
57	Κατασκευή υδρευτικών φραγμάτων και έργων αντιπλημμυρικής προστασίας στην Κεντρική Χίο	ΣΑΕΠ 088	Ν.Α. Χίου		150.000	1
58	Βελτίωση λιμνοδεξαμενής στις Οινούσσες	ΠΕΠ 00-06	Δ. Οινουσσών		368.262	1
59	Αντικατάσταση και επέκταση υδρευτικών δικτύων Δ. Αγ. Μηνά	ΕΠΤΑ	Δ. Αγ. Μηνά		29.347	1
60	Μελέτη εμπλουτισμού υδραγωγείων κ' βελτίωση υδρευτικών δικτύων	ΕΠΤΑ	Δ. Αμανής		58.694	1
61	Ανόρυξη κ' αξιοποίηση γεώτρησης λεκάνης Βολισσού- μεταφορά νερού	ΕΠΤΑ	Δ. Αμανής		44.020	1
62	Κατασκευή δικτύου ύδρευσης - μεταφοράς πόσιμου νερού από γεώτρηση "Τήλης"	ΕΠΤΑ	Δ. Ιωνίας		88.041	1
63	Βελτίωση- αντικατάσταση δικτύων ύδρευσης - αποχέτευσης Δ. Καμποχώρων	ΕΠΤΑ	Δ. Καμποχώρων		310.070	1
64	Αξιοποίηση υδάτινου δυναμικού Δ. Καμποχώρων	ΕΠΤΑ	Δ. καμποχώρων		58.694	1
65	Βελτίωση δικτύων ύδρευσης Δ. Καρδαμύλων	ΕΠΤΑ	Δ. Καρδαμύλων		559.746	1
66	Καλλιέργεια πηγών και αντικατάσταση αντλητικών συγκροτημάτων	ΕΠΤΑ	Δ. Καρδαμύλων		44.020	1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
67	Εμπλουτισμός υδραγωγείων και βελτίωση υδρευτικών δικτύων	ΕΠΤΑ	Δ. Μαστιχοχωρίων		738.377	1
68	Ανόρυξη και αξιοποίηση γεωτρήσεων και μεταφορά - προμήθεια νερού	ΕΠΤΑ	Δ. Μαστιχοχωρίων		44.020	1
69	Μελέτη κατασκευής λιμνοδεξαμενής Σαγιάκωβου	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		48.970	1
70	Μελέτη κατασκευής λιμνοδεξαμενής Κοίλων	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		31.899	1
71	Μελέτη κατασκευής λιμνοδεξαμενής Σιδηρούντας	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		48.970	1
72	Κατασκευή λιμνοδεξαμενών στο ΔΔ Αίπος	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		522.377	1
73	Εγκαταστάσεις επεξεργασίας νερού Δ. Ομηρούπολης	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		319.883	1
74	Κατασκευή αγωγού από εγκαταστάσεις επεξεργασίας νερού Δ.Ο μέχρι δεξαμενή Λω	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		132.062	1
75	Μεταφορά νερού	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		20.693	1
76	Συμπληρωματικά έργα στη μονάδα επεξεργασίας υφάλμυρου νερού	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		58.694	1
77	Ταχυδιυλιστήριο λιμνοδεξαμενής Αίπους	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		176.079	1
78	Αξιοποίηση υδάτινων πόρων	ΕΠΤΑ	Δ. Χίου		58.319	1
79	Κατασκευή υδρευτικού δικτύου και υδατοδεξαμενής	ΕΠΤΑ	Δ. Ψαρών		315.164	1
80	Ανόρυξη γεώτρησης και δίκτυα σύνδεσης με αγωγό	ΕΠΤΑ	Δ. Ψαρών		58.694	1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
81	Αξιοποίηση υδροληπτικού έργου Βουρλιές για την άρδευση Δ. Ψαρών	ΕΠΤΑ	Δ. Ψαρών		60.000	1
82	Προμήθεια και εγκατάσταση μονάδων αφαλάτωσης και σύνδεσή τους με το δίκτυο	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		1.467.351	1
83	Κατασκευή και αξιοποίηση γεωτρήσεων εκτός της υδατολεκάνης Κορακάρη	ΕΠΤΑ	Δ. Χίου		240.000	1
84	Συμμετοχή της διαδημοτικής συνεργασίας στα πλαίσια Προγραμματικής Σύμβασης με τη Ν.Α. Χίου και τη ΔΕΥΑΧ για την υλοποίηση έργου "Κατασκευή μικρών υδρευτικών φραγμάτων-δίκτυα- ταχυδιυλιστήριο"	ΕΠΤΑ	Δ. Χίου- Διαδημοτική συνεργασία		660.000	1
85	Κατασκευή δικτύου ύδρευσης στο Σαραπιό έως Θόλο και εργασίες καλλιέργειας και υδρομάστευσης πηγών Ρήνας	ΕΠΤΑ	Δ. Χίου		2.192.000	1
86	Μελέτη λιμνοδεξαμενής Κοιν. Πιτυούς	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	22.146.964		1
ΣΥΝΟΛΑ:				3.149.506.981	50.978.565	
4. Αποχέτευση						
1	Μελέτη Επεξεργασίας και διάθεσης λυμάτων Δ. Μαστιχοχωρίων & κοιν. Πυργίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	1.921.000		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
2	Μελέτη Αποχετευτικού δικτύου παραλίας Βροντάδου Δ. Ομηρούπολης	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	3.547.980		1
3	Μελέτη -συγκέντρωση-επεξεργασία λυμάτων Δ. Ιωνίας	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	4.240.000		1
4	Μελέτη Αποχετευτικού δικτύου Οικισμών Μέγα Λιμνιώνα-Αγ. Ερμιόνης-Καρφά & Κοντάρι	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	29.486.000		1
5	Μελέτη βελτίωσης αποχετευτικού δικτύου & εγκαταστάσεις επεξεργασίας-διάθεσης λυμάτων κοιν. Νεοχωρίου	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ. Ν.Χίου	2.650.000		1
6	Μελέτη αποχετευτικού δικτύου και διάθεσης λυμάτων Δ. Καμποχώρων Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δημος Καμποχώρων	19.999.356		1
7	Κατασκευή συλλεκτήρων ομβρίων και ακαθάρτων κοιν. Θυμιανών	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	31.000.000		1
8	Αποχέτευση λυμάτων Δήμου Καρδαμύλων	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	211.689.504		1
9	Αποχέτευση Χίου	ΜΟΠ Αιγαίου	Δ.Ε.Υ.Α. Χίου	1.685.460.000		1
10	Αποχέτευση τριών οικισμών κοιν. Θυμιανών Χίου	Πρόγραμμα ειδικών μέτρων νήσων Αιγαίου πελέγους (1992-1994)	Δ.Τ.Υ. Ν. Χίου	491.467.441		1
11	Αποχέτευση κοιν. Λαγκάδας	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	68.080.362		1
12	Αποχέτευση και βιολογικός καθαρισμός Χίου	Ταμείο συνοχής	Δ.Ε.Υ.Α. Χίου			1
13	Ολοκλήρωση Αποχ. Δικτύου κοιν. Λαγκάδας Χίου	ΠΕΠ 94-99	Κοιν. Λαγκάδας	48.240.268		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
14	Κατασκευή συλλεκτήριας οδού χειμάρου Αγ. Ειρήνης	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	137.973.000		1
15	Κατασκευή αποχετευτικού δικτύου Βροντάδου Δήμου Ομηρούπολης	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α Χίου	237.413.518		1
16	Κατασκευή έργων αποχέτευσης λυμάτων Δήμου Ιωνίας	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α Χίου	71.983.364		1
17	Αποχετευτικό δίκτυο συν/σμού Αυγωνύμων Δ. Ομηρούπολης	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	38.064.292		1
18	Αποχετευτικό δίκτυο συν/σμού Καρυών Δ. Ομηρούπολης	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	42.649.000		1
19	Κατασκευή αποχετευτικού δικτύου κοιν. Θυμιανών Χίου	ΠΕΠ 94-99	Κοιν. Θυμιανών	184.000.000		1
20	Κατασκευή δικτύου αποχέτευσης κοιν. Πυργίου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Κοιν. Πυργίου	123.237.801		1
21	Ολοκλήρωση Αποχ. Δικτύου Δήμου Καρδαμύλων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Καρδαμύλων	63.445.004		1
22	Αποχέτευση κοιν Νεοχωρίου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Κοιν Νεοχωρίου	184.414.068		1
23	Αποχετευτικό δίκτυο Βορείου και Νοτίου Βροντάδου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	30.000.000		1
24	Αποχέτευση κοιν Λιθίου	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α Χίου	45.591.258		1
25	Κατασκευή έργων αποχέτευσης λυμάτων Δήμου Μαστιχοχωρίων	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α Χίου	152.709.086		1
26	Αποχετευτικό Δίκτυο περιοχών Παναγίας Ερυθειανής και Προφήτη Ηλία Βροντάδου	ΠΕΠ 00-06	Δ. Ομηρούπολης		1.146.725	1
27	Αποχετευτικό δίκτυο Κεντρικού Βροντάδου	ΠΕΠ 00-06	Δ. Ομηρούπολης		2.264.792	1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
28	Κατασκευή αποχετευτικών δικτύων και αγωγών μεταφοράς λυμάτων Δ. Καμποχώρων και Ιωνίας	ΠΕΠ 00-06	ΤΕΔΚ Ν. Χίου		3.626.208	1
29	Αποχετευτικά έργα Δ. Αγ. Μηνά	ΕΠΤΑ	Δ. Αγ. Μηνά		264.123	1
30	Βελτίωση δικτύων αποχέτευσης Δ. Αμανής	ΕΠΤΑ	Δ. Αμανής		58.694	1
31	Μελέτη δικτύων αποχέτευσης και διάθεσης λυμάτων	ΕΠΤΑ	Δ. Ιωνίας		146.735	1
32	Μελέτη αποχετευτικών δικτύων και διάθεσης και επεξεργασίας λυμάτων Δ. Καμποχώρων	ΕΠΤΑ	Δ. Καμποχώρων		132.062	1
33	Μελέτη βελτίωσης δικτύων αποχέτευσης Δ. Καρδαμύλων	ΕΠΤΑ	Δ. καρδαμύλων		2.934	1
34	Μελέτη διευθέτησης κοίτης χειμάρρου Κατράρη	ΕΠΤΑ	Δ. Μαστιχοχωρίων		29.347	1
35	Μελέτη αποχετευτικών δικτύων Λαγκάδας-Συκιάδας κ' ΜΕΛ	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		29.347	1
36	Μελέτη αντιπλημμυρικής προστασίας Δ. Χίου	ΕΠΤΑ	Δ. Χίου		293.470	1
37	Αντιπλημμυρικές κ' άλλες εργασίες στο χείμαρρο Αγ. Ειρήνης	ΕΠΤΑ	Δ. Χίου		97.944	1
ΣΥΝΟΛΑ:				3.909.262.302	8.092.381	
5. Διαχείριση απορριμμάτων/ Εξοπλισμός προστασίας περιβάλλοντος						
1	Διαχείριση απορριμμάτων Ν. Χίου	ΜΟΠ Αιγαίου	ΟΤΑ Ν. Χίου	85.720.000		1
2	Βελτίωση και εξοπλισμός χωματερής Δ. Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	37.583.843		1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
3	Προμήθεια μηχ/κού και λοιπού εξοπλισμού διαχείρισης απορριμάτων ΟΤΑ Αν. Συνδ. Β.Α. Χίου	ΠΕΠ 94-99	Αναπτυξιακός Συνδ. Β.Α. Χίου	101.450.920		1
4	Προμήθεια εξοπλισμού διαχείρισης απορριμάτων Δ. Μαστιχοχωρίων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Μαστιχοχωρίων	62.206.040		1
5	Προμήθεια εξοπλισμού διαχείρισης απορριμάτων νέου Δ. Μαστιχοχωρίων	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α Χίου	73.722.500		1
6	Προμήθεια εξοπλισμού διαχείρισης απορριμάτων ΟΤΑ Β.Δ. Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Αμανής	60.608.000		1
7	Προμήθεια εξοπλισμού διαχείρισης απορριμάτων Νέου Δ. Ιωνίας	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ιωνίας	53.761.620		1
8	Προμήθεια πλυντηρίου κυλιόμενων κάδων Δ. Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	31.270.000		1
9	Προμήθεια απορριματοφόρου αυτοκινήτου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	27.730.000		1
10	Κατασκευή συνεργείου Δ. Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	11.310.977		1
11	Μελέτη Διαχείρισης Απορριμάτων Ν. Χίου	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	9.000.000		1
12	Συλλογή και μεταφορά απορριμάτων από χώρους παραπλεύρως του οδικού δικτύου Ν. Χίου	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	2.000.000		1
13	Καθαρισμός οδικού δικτύου από άχρηστα υλικά και απορρίμματα	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	2.000.000		1
14	Προμήθεια εξοπλισμού πυροσβεστικού σώματος για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών	ΠΕΠ 00-06	Υπ. Δημ. Τάξεως		4.000	1
15	Μηχανολογικός Εξοπλισμός Δ. Αγ. Μηνά	ΕΠΤΑ	Δ. Αγ. Μηνά		151.431	1
16	Μηχανολογικός εξοπλισμός Δ. Ιωνίας	ΕΠΤΑ	Δ. Ιωνίας		131.228	1

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
17	Μηχανολογικός εξοπλισμός Δ. Καμποχώρων	ΕΠΤΑ	Δ. καμποχώρων		116.320	1
18	Μηχανολογικός εξοπλισμός Δ. Καρδαμύλων	ΕΠΤΑ	Δ. Καρδαμύλων		248.440	1
19	Μελέτη Χ.Υ.Τ.Α	ΕΠΤΑ	Δ, Οινουσσών		22.010	1
20	Μηχανολογικός εξοπλισμός Δ. Οινουσσών	ΕΠΤΑ	Δ. Οινουσσών		58.177	1
21	Μηχανολογικός εξοπλισμός Δ. Ομηρούπολης	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		267.557	1
22	Προμήθεια απορριματοφόρου αυτοκινήτου	ΕΠΤΑ	Δ. Ομηρούπολης		64.064	1
23	Μηχανολογικός εξοπλισμός Δ. Χίου	ΕΠΤΑ	Δ. Χίου		128.129	1
24	Μηχανολογικός εξοπλισμός Δ. Ψαρών	ΕΠΤΑ	Δ. Ψαρών		103.367	1
ΣΥΝΟΛΑ:				558.363.900	1.294.723	
6. Υποδομές ενέργειας						
1	Υποβρύχιες διασυνδέσεις νησιών	ΜΟΠ Αιγαίου	ΔΕΗ	344.100.000		1
1	Μελέτη χρήσεων γεωθερμικού πεδίου Δ. Ιωνίας	Κοιν. Πρωτ. Altener	ΕΝΑ Χίου ΑΕ	7.000.000		1
2	Ηλεκτροδότηση παραλιακών οικισμών	ΣΑΝΤ (Νομαρχιακό Ταμείο)	Ν.Α. Χίου	30.000.000		1
3	Αιολικό πάρκο Χίου	ΜΟΠ Αιγαίου	ΔΕΗ	411.930.000		1
4	Ανεμολογική μελέτη στην περιοχή Καμπιών	ΕΠΤΑ	Δ. Καρδαμύλων		5.869	1
ΣΥΝΟΛΑ:				793.030.000	5.869	

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
-----	----------------	-----------	----------------------	--------	--	------------------------

Ποσά σε δρχ.

Ποσά σε €

7. Υποδομές τηλεπικοινωνιών

1	Προσαρμογή πληροφοριακών υποδομών του Ο.Π.Σ.Φ- TAXIS στη χρήση του Ευρώ	ΠΕΠ 00-06	ΥΠΕΘΟ		18.818	2
2	Προσαρμογή πληροφοριακών υποδομών του Ο.Π.Σ.Τ- ICIS στη χρήση του Ευρώ	ΠΕΠ 00-06	ΥΠΕΘΟ		8.129	2
3	Προσαρμογή όλων των πληροφοριακών συστημάτων του Νομαρχιακού Γεν. Νοσ. Χίου "Σκυλίτσειο" στο Ευρώ	ΠΕΠ 00-06	Γ.Ν.Χίου		84.496	2
4	Μετάβαση επιμελητηριακών πληροφοριακών συστημάτων στο Ευρώ	ΠΕΠ 00-06	ΥΠ. ΑΝ		16.550	2
5	Υποδομές "Κοινωνίας της Πληροφορίας στον τομέα των επικοινωνιών"	ΠΕΠ 00-06	Ο.Τ.Ε		199.000	2
ΣΥΝΟΛΑ:				0	326.993	

ΜΕΡΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ ΔΡΧ			26.444.139.581			
ΜΕΡΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ ΣΕ €			77.605.692	178.001.450		
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ				255.607.142		

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ	ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
-----	----------------	-----------	----------------------	--------	---------------------------

Ποσά σε δρχ.

Ποσά σε €

ΑΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ**1. Εξωραϊσμοί, αναπλάσεις, πλατείες ,δημόσιοι χώροι, παραλίες κ.λ.π**

1	Καθαρισμός ιστορικού οικισμού κοιν. Βέσσας	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	600.000	2
2	Έργα εξωραϊσμού και περιβάλλοντος Δήμου Ομηρούπολης	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	40.000.000	2
3	Ανάπλαση παραλιακής ζώνης Βυρσοδεψείων	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	8.000.000	2
4	Διαμόρφωση παραλιών στη θέση Γουβί	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	26.639.523	2
5	Πλακόστρωση πλατείας Μεσαιωνικού οικισμού Μεστών	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	10.047.596	2
6	Βελτίωση χερσαίων εγκαταστάσεων σβτην πλαζ Κώμης και Αγ. Φωτεινής	ΠΕΠ 89-93	Δ.Τ.Υ.Ν.Α.Χίου	89.044.573	2
8	Καθαρισμός τοίχων τάφρου φρουρίου Χίου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	2.100.000	2
9	Εξωραϊσμός παραλίας Οινουσσών	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Οινουσσών	29.999.973	2
10	Διαμόρφωση και ανάπλαση πλατειών Δήμου μαστιχοχωρίων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Μαστιχοχωρίων	13.292.182	2
11	Έργα ανάπλασης και διαμόρφωσης παραλιακών οικισμών Θυμιανών	ΠΕΠ 94-99	Κοιν Θυμιανών	39.999.999	2
12	Έργα ανάπλασης παραλιών Δήμου Ιωνίας	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ιωνίας	14.045.391	2
13	Εξωραϊσμός -ανάπλαση Αγ. Φωτεινής-Αγ. Γιάννη-Κώμης	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	30.967.203	2
14	Έργα ανάπλασης -εξωραϊσμού παραλίας Λιθίου	ΠΕΠ 94-99	Κοιν Λιθίου	38.103.805	2
15	Έργα ανάπλασης και πεζοδρόμησης στην παραλία κοιν Λαγκάδας	ΠΕΠ 94-99	Κοιν Λαγκάδας	29.757.291	2
16	Επέκταση παραλιακού δρόμου κοιν Λαγκάδας για κατασκευή πεζόδρομου	ΠΕΠ 94-99	Κοιν Λαγκάδας	11.958.293	2
17	Δημόσια έργα Χίου	ΠΕΠ 94-99	Ν.Α. Χίου	48.927.172	2
18	Ανάπλαση- πολεοδόμηση Θόλου Δήμου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	7.500.000	2
19	Ολοκλήρωση έργου στο Γουβί συν/σμού Βροντάδου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	23.551.728	2
20	Ανάπλαση περιοχής Νέας Κλειδούς συν/σμού Βροντάδου Δήμου Ομηρούπολης	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	23.490.000	2
21	Εδαφοκάλυψη αναδασωτέων περιοχών Δήμου Ομηρούπολης με μελισσοκομικά δένδρα και θάμνους	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	2.748.000	2
22	Αναπλάσεις περιοχών τριών μύλων- Ράχτη- Αλμυρού Μερσινιδίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ομηρούπολης	26.689.951	2
23	Αξιοποίηση παραλιακής ζώνης βυρσοδεψείων Δήμου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	43.047.284	2

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
24	Ηλεκτροφωτισμός Δήμου Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	92.818.451		2
25	Διαμόρφωση "Γλυφού" κοιν Λαγκάδας του Α. Σ. Β.Α Χίου	ΠΕΠ 94-99	Αναπτυσ. Συνδ. Β.Α. Χίου	22.599.980		2
26	Διαμορφώσεις- Αναπλάσεις πλατειών κοιν Αμάδων, Πιτυούς, Βικίου και Καμπιών	ΠΕΠ 94-99	Αναπτυσ. Συνδ. Β.Α. Χίου	31.082.000		2
27	Κατασκευή κρηπιδώματος και διάνοιξη θέσης Λιμάντι συνοικισμού Καταρράκτη	ΠΕΠ 94-99	Δ. Ανέμωνα	7.440.372		2
28	Αποκατάσταση περιβάλλοντος παραπλεύρως του οδικού δικτύου Νήσου Χίου	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α. Χίου	5.000.000		2
29	Εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης φυσικών διαδρομών και διαμόρφωση περιβάλλοντα χώρου σπηλαίου Ολύμπων	ΣΑΕΠ 088	Ν.Α. Χίου		14.500	2
30	Ανάδειξη πλατείας και εισόδου Πυργίου	ΠΕΠ 00-06	Δ. Μαστιχοχωρίων		254.200	2
31	Αναδασώσεις στη θέση Καστέλι- Σκλαβιά Δήμων καμποχώρων και Ιωνίας	ΠΕΠ 00-06	Δ/νση Δασών Ν. Χίου		234.500	2
32	Αναδασώσεις στη θέση Βίγλι Περιφέρειας Αμάδων Δήμου Καρδαμύλων Ν. Χίου	ΠΕΠ 00-06	Δ/νση Δασών Ν. Χίου		108.584	2
33	Μελέτη δημιουργίας πάρκου Αγ. Γεωργίου	ΕΠΤΑ	Δ. Αγ. Μηνά		10.341	2
34	Μελέτη δημιουργίας πεζοδρομίων Καρφά-Αγ. Ερμιόνης- Μέγα Λιμνιώνα Δ. Αγ. Μηνά	ΕΠΤΑ	Δ. Αγ. Μηνά		10.271	2
35	Μελέτη περιβάλλοντος χώρου Μονής Μουνδών	ΕΠΤΑ	Δ.Αμανής			2
36	Αναπλάσεις Δήμου Ιωνίας	ΕΠΤΑ	Δ. Ιωνίας		357.402	2
37	Αναπλάσεις κοινόχρηστων χώρων	ΕΠΤΑ	Δ. Καμποχώρων		88.041	2
38	Ανάπλαση χώρου στην περιοχή Λαζαρέτου Ελάτας	ΕΠΤΑ	Δ. Μαστιχοχωρίων		40.000	2
39	Αναπλάσεις συνοικιών Δ. Χίου	ΕΠΤΑ	Δ. Χίου		490.854	2
40	Αναπλάσεις πλατειών και κοινόχρηστων χώρων	ΕΠΤΑ	Δ. Ψαρών		117.388	2
41	Αναδασώσεις Χίου- Καρδαμύλων- περιοχής Κορακάρη	ΚΑΠ Ν.Α. Χίου	Ν. Α. Χίου		88.041	2
42	Πρόγραμμα καθαρισμού ακτών Ν. Χίου 1999-2001	ΚΑΠ Ν.Α. Χίου	ΕΝΑ Χίου	15.000.000		
43	Πρόγραμμα καθαρισμού ακτών Ν. Χίου 2002-2004	ΚΑΠ Ν.Α. Χίου	ΕΝΑ Χίου		43.800	2
44	Ανάπλαση οδού Δημοκρατίας	ΠΕΠ 00-06	Δ. Χίου		845.000	2
ΣΥΝΟΛΑ:				734.450.767	2.702.922	
2. Επεμβάσεις σε δημόσια κτίρια						

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
1	Μελέτη αξιοποίησης Δημοτικού κτιρίου στην οδό Δημοκρατίας Δ. Χίου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	14.109.518		2
2	Αναπαλαίωση- επισκευή Αργέντειου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	59.142.354		2
3	Στερέωση -ανάδειξη ιερού ναού Αγ. Θεοδοσίας	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	600.000		2
4	Στερέωση ιστορικού κτίσματος κοιν Βέσσας	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	621.894		2
5	Στερέωση ναού Αγ. Βικτώρων Πυργίου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	596.640		2
6	Στερέωση ναού Αγ. Γεωργίου Πυργίου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	597.553		2
7	Αναστήλωση και συντήρηση Μύλων Δ. Χίου	ΠΕΠ 89-93	Νομαρχία Χίου	50.000.000		2
8	Επισκευή Πύργου κοιν Πυραμάς	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	1.000.000		2
9	Στερέωση σκεπάστρων μεσαιωνικού οικισμού Πυργίου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	598.900		2
10	Αναστήλωση και συντήρηση Δημοτικού κτιρίου στον Κάμπο Δ. Χίου	ΠΕΠ 89-93	Νομαρχία Χίου	49.834.704		2
11	Αποκατάσταση παραδοσιακών κτιρίων στη Χίο	ΠΕΠ 89-93	Δήμος Χίου	20.000.000		2
12	Αποκατάσταση παραδοσιακής μορφής κοινοτικού καταστήματος Ολύμπων	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	1.615.900		2
13	Στερέωση ναού Αγ. Παρασκευής Μεστών	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	1.199.985		2
14	Στερέωση ναού Αγ. Βασιλείου Μεστών	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	1.199.985		2
15	Στερέωση ναού Αγ. Γεωργίου Μεστών	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	1.199.985		2
16	Αποκατάσταση ναού Αγ. Ιωάννη κοιν Ελάτας	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	598.433		2
17	Στερέωση ιερού ναού Αγ. Γεωργίου κοιν Αναβάτου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	1.199.998		2
18	Αξιοποίηση δημοτικού κτιρίου στα Αυγώνυμα Χίου	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	10.980.992		2
19	Αποπεράτωση-εξοπλισμός πνευματικού κέντρου συνεταιρισμού Καλλιμασιάς	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ανέμωνα	40.000.000		2
20	Αποπεράτωση Αργέντειου Δημοτικού κτιρίου Δ. Καμποχώρων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Καμποχώρων	10.752.000		2
21	Αποπεράτωση Δημοτικής αίθουσας οικισμού Χαλκειούς για πολιτιστική χρήση	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Καμποχώρων	9.999.999		2
22	Αναπαλαίωση παλαιών κτισμάτων στους οικισμούς Γριδίων και Αγ. Ιωάννη	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ιωνίας	32.045.130		2
23	Αναδιάρθρωση κτιρίου Διοικητηρίου	ΣΑΝΤ (Νομαρχιακό Ταμείο)	Ν.Α Χίου	14.000.000		2
24	Προσθήκη και διαρρύθμιση κτιρίου Ν.Α. Χίου	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	120.000.000		2
25	Επισκευές και ολοκλήρωση διαρρυθμίσεων κτιρίου Ν.Α. Χίου	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	70.000.000		2
26	Μελέτη ανάπλασης κεντρικής πλατείας και πυργόπουλων κοιν. Ελάτας	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	2.000.000		2

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
27	Ανέγερση Δημοτικού Διοικητηρίου Δ. Αγ. Μηνά	ΕΠΤΑ	Δ. Αγ. Μηνά		449.010	2
28	Ανέγερση δημοτικού διοικητηρίου Δ. Αμανής	ΕΠΤΑ	Δ. Αμανής		7.436	2
29	Επισκευή- προσθήκη δημοτικού διοικητηρίου	ΕΠΤΑ	Δ. Ιωνίας		35.722	2
30	Διαρρύθμιση δημοτικού καταστήματος Δ. Καρδαμύλων	ΕΠΤΑ	Δ. Καρδαμύλων		310.523	2
31	Ανέγερση δημ. Διοικητηρίου Δ. μαστιχοχωρίων	ΕΠΤΑ	Δ. Μαστιχοχωρίων		329.450	2
32	Ανακατασκευή δημοτικού διοικητηρίου Δ. Οινουσσών	ΕΠΤΑ	Δ. Οινουσσών		213.439	2
33	Επισκευή δημοτικού διοικητηρίου Δ. χίου	ΕΠΤΑ	Δ. Χίου		205.422	2
ΣΥΝΟΛΑ:				513.893.970	1.551.002	
3. Χωροταξικές Μελέτες						
1	Μελέτη κτηματογράφησης του εντός του ρυμοτομικού σχεδίου παραλιακού οικισμού Κώμης Δ. Μαστιχοχωρίων	ΠΕΠ 89-93	Τ.Υ.Δ.Κ. Ν. Χίου	7.998.868		2
2	Κτηματογράφηση Κάμπου Δ. Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	143.895.335		2
3	Ρυμοτομικός σχεδιασμός παραλιακών οικισμών (Αγ. Ιωάννης, Αγ. Αιμιλιανός, Καταρράκτης) Δ. Ανέμωνα	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ιωνίας	21.999.477		2
4	Χωροταξική μελέτη- πολεοδομικό διάγραμμα οικισμών Β.Α. Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Καρδαμύλων	45.748.805		2
5	Κτηματογραφική αποτύπωση παραλιακών οικισμών (Βοκαριάς, Αγ. Ιωάννη, Λιλικά)	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ιωνίας	13.998.616		2
6	Τοπογράφηση οικισμών κ' κτηματογράφηση διάσπαρτων τμημάτων Δ. Ιωνίας	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Ιωνίας	20.000.000		2
7	Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Κάμπου Δ. Χίου	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Χίου	18.000.000		2
8	Τοπικό αναπτυξιακό Πρόγραμμα Δ. Καμποχώρων	ΠΕΠ 94-99	Δήμος Καμποχώρων	15.000.000		2
9	Αποτύπωση οικισμού Αγ. Γεωργίου Συκούση	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	17.000.000		2
10	Αποτύπωση οικισμού Βέσσας	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	11.000.000		2
11	Πολεοδότηση οικ. Αγιασμάτων κοιν. Λεπτοπόδων	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	2.000.000		2
12	Πολεοδότηση οικ. Όρμου Λιθίου	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	2.000.000		2
13	Αποτύπωση οικ Μεστών	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	4.000.000		2
14	Αποτύπωση οικ Ολύμπων	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	9.250.000		2
15	Κτηματογράφηση της εντός ρυμοτομικού σχεδίου περιοχής κοιν Πυργίου	ΣΑΝΑ 029/96	Ν.Α Χίου	3.810.000		2

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
16	Νέες μελέτες και μελέτες τροποποίησης Γενικών πολεοδομικών σχεδίων	ΠΕΠ 00-06	Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ		45.485	2
	ΣΥΝΟΛΑ:			335.701.101	45.485	

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΟΣΤΟΣ		ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ Τ.Α
				Ποσά σε δρχ.	Ποσά σε €	
	ΜΕΡΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ ΔΡΧ			1.584.045.838		
	ΜΕΡΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ ΣΕ €			4.648.704	4.299.409	
	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ				8.948.113	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ Δ.Π.Μ.Σ. ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Διπλωματική Εργασία «Αξιολόγηση των δράσεων της αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού για την τουριστική ανάπτυξη. Η περίπτωση της Χίου»

Περίληψη

Ο τουρισμός εμφανίζεται ως σημαντική αναπτυξιακή προοπτική για τις περιφερειακές οικονομίες, οι πολυδιάστατες όμως επιπτώσεις του στο οικονομικό, κοινωνικό, φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον μιας περιοχής καθιστούν επιτακτική την ανάγκη ολοκληρωμένου σχεδιασμού της τουριστικής δραστηριότητας, μέσα στα πλαίσια του συνολικού αναπτυξιακού σχεδιασμού μιας περιοχής. Στα πλαίσια της διοικητικής αποκέντρωσης και της περιφερειακής ανάπτυξης, οι φορείς της αυτοδιοίκησης α΄ και β΄ βαθμού διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο, τόσο στη γενική αναπτυξιακή διαδικασία της περιοχής ευθύνης τους, όσο και στην τουριστική ανάπτυξη ειδικότερα, δεδομένου ότι οι πολιτικές τους έχουν καθοριστικό αντίκτυπο στη διαμόρφωση της προσφοράς, της ζήτησης και της οργάνωσης – διακίνησης του τουριστικού προϊόντος.

Η διαδικασία της αξιολόγησης πολιτικών αποτελεί αναπόσπαστο, κρίσιμο και ουσιαστικό τμήμα του στρατηγικού αναπτυξιακού σχεδιασμού, διότι μέσω αυτής εκτιμάται η συνάφεια των στόχων ενός προγράμματος δράσεων με τις ανάγκες και τα προβλήματα μιας κοινωνίας, η απόδοση των διατεθέντων πόρων, αλλά και η αποτελεσματικότητα των δράσεων, σε σχέση με τους ειδικούς και γενικούς στόχους.

Στην εργασία αυτή, επιχειρείται η δημιουργία μιας μεθοδολογίας για την αξιολόγηση των έργων / δράσεων της αυτοδιοίκησης ως προς την τουριστική ανάπτυξη, η οποία βασίζεται στη βαθμονόμησή τους, με κριτήριο τη συμβολή τους στη δημιουργία βιώσιμου τουριστικού προϊόντος. Μέσα στο πλαίσιο των αρχών της βιωσιμότητας, όπου πρέπει να συνδυάζονται ταυτόχρονα η οικονομική αποτελεσματικότητα με την περιβαλλοντική προστασία και την κοινωνική δικαιοσύνη, αναλύονται οι παράμετροι που επηρεάζουν τις αποδόσεις του τουρισμού και ο ρόλος της αυτοδιοίκησης στη διαμόρφωση των παραμέτρων αυτών, που αποτελούν κριτήρια της βιωσιμότητας.

Η μεθοδολογία που αναπτύσσεται, εφαρμόζεται στην περίπτωση της Χίου, για την αξιολόγηση των παρεμβάσεων που υλοποιήθηκαν στο Νομό από το 1987, που αποτελεί χρονολογία – ορόσημο, καθώς τότε ξεκινούν οι Ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις, με τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα, για να συνεχισθούν με τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης (Α΄, Β΄ και Γ΄ Κ.Π.Σ), μέχρι σήμερα. Το συμπέρασμα, στο οποίο καταλήγει αυτή η εργασία, είναι ότι μέχρι στιγμής δεν έχει καταστεί δυνατόν να δημιουργηθεί στο νησί σύνθετο και υψηλής ιδιοτυπίας τουριστικό προϊόν, που να ενσωματώνει τους τοπικούς πόρους, διασυνδέοντας τον τουρισμό με τους άλλους τομείς της οικονομίας.

**UNIVERSITY OF THE AEGEAN
INTERDEPARTMENTAL PROGRAM OF POSTGRADUATE STUDIES IN
TOURISM PLANNING, MANAGEMENT AND POLICY**

Master thesis

“Evaluation of the action program of the local administration organizations (1st and 2nd degree- municipalities and prefectures) for tourism development. The case of Chios.”

Abstract

Tourism is considered to be a serious perspective for regional economies, but its various consequences on the social, economic, natural and cultural environment of a territory, necessitate planning of the tourist activity, as part of an integrated planning process. In the context of administrative decentralization and regional development, the local administration organizations (1st and 2nd degree- municipalities and prefectures) play a very significant role in the tourism development of a local area, given that their policy influences the formulation of supply, demand and distribution of the tourist product.

The evaluation of local policies, and more specifically the evaluation of the consistency, coherence and relevance of the objectives of a program to the needs and priorities of a local society, the effectiveness of the implemented actions and efficiency of the resources deployed, consists a critical, as well as substantial part of the strategic planning of development.

This thesis aims to create a methodology for evaluating the action program of the local administration, as far as tourism development is concerned. The projects / actions are rated on the basis of their contribution in the formulation of sustainable tourist product. In this context, the parameters that affect the effectiveness of tourism from economic, social and environmental point of view, and consist the main criteria of sustainability, as well as the role of the local administrative organizations in the formulation of these parameters, are analyzed.

The methodology mentioned above is used to examine the case of Chios, to evaluate the action program that has been implemented in this area, from 1987, when the European funding started, with the implementation of the Mediterranean Integrated Programs and continued within the 1st, 2nd and 3rd European Community Frameworks, until today. This effort reaches the conclusion, that up to this moment, it has not been possible to create compound and diversified tourist product on Chios island, based on the local resources, interlinking tourism with the other sectors of the local economy.